ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟର ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୀତ
(ପ୍ରାରମ୍ଭ ରଜନୀ ତା ୪ । ୯ । ୪୬)

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ବି. ଏଲ୍.

ପ୍ରକାଶକ :—
ରାଧ ମୋହନ ପୁସ୍ତକାଳୟ
ବଡ଼ଝଁରଲେ, କଟକ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ
୧୯୪୯
ମୂଲ୍ୟ—ଏକଟଙ୍କା ଦୁଇଅଣା

ମୁଦ୍ରାକର
ମହମ୍ମଦ ଅବ୍ଦୁଲ ହାଦ୍,
ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପ୍ରେସ,
କଟକ

କୃତଜ୍ଞତା—

ନିର୍ଜୀବ କାଗଜ ପୃଷ୍ଠାରେ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଜଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି ସଜାଇ ରଖିବାକୁ କବିଙ୍କ ଜୀବନର କେତୋଟି ମଧୁମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ । କବିସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରେମମୟୀ ସଙ୍ଗୀତ ଝଙ୍କାରର ମୋହନୀୟ ସ୍ପର୍ଶରେ ମୁଁ ସେଥିରେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ଯେପରି କାବ୍ୟ-ବସନ୍ତ । ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ପାଗଳ ବୋଲି ମୋତେ ଉପହାସ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଉପହାସ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ହରାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ମ୍ୟାନେଜର ବାଜଦେବତ୍ତ ବାବୁ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ହଠାତ୍ ମୋଠାରୁ ନେଇ ତୋଳିଦେଲେ ସୁଦକ୍ଷ ପରିଚାଳକ ଭାର୍ଗବବାବୁଙ୍କ ହାତରେ । ଭାର୍ଗବ ବାବୁ ନିଜର ନାଟ୍ୟକଳାର ଚତୁର୍ମୁଖୀ ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟରର ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାଟକଟିକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ଦର୍ଶକବର୍ଗଙ୍କୁ କିଛି-କାଳପାଇଁ କବିସଙ୍ଗୀତ ମୁଖରିତ ସେହି ମୋହନୀୟ ରାଜ୍ୟକୁ ନେଇଯାଇ ଚମତ୍କୃତ କରିପାରିଥିଲେ । ଗାୟକବର ସିଂହାରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରଙ୍କର ସ୍ୱର ସଂଯୋଜନା ଏଥିପାଇଁ କମ୍ ଦାୟୀ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ନାଟକଟିକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ତୋଳିବାରେ ଉପରୋକ୍ତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଅକୁଣ୍ଠିତ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଚିର-କୃତଜ୍ଞ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ନାଟକଟି ବୃହତ୍ତର ଉତ୍କଳର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଏପରିକି କବିଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ସଫଳତାର ସହିତ ଅଭିନୀତ ହୋଇସାରିଛି । ସେସବୁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ ମିଳିଛି ତାହା ମୋର ଭବିଷ୍ୟତର ଲେଖାର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଚିର କୃତଜ୍ଞ ।

ବିନୀତ
ଲେଖକ

ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି—

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁ,

ସେଦିନ ପୁରୀରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟରରେ ଆପଣଙ୍କର ଅମୃତମୟୀ ରଚନା 'କବିସୂର୍ଯ୍ୟ' ଦେଖି ମୋର ମନରେ ଯେଉଁ ଭାବନା ଜାତ ହୋଇଥିଲା ତାହାକୁ ମୁଁ 'ନବୀନ' କାଗଜକୁ ଲେଖି ପଠାଇ ଦେଇଥିଲି, ତାହା ନବୀନରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେଥିର କଟିଂ ଆପଣଙ୍କର ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ପଠାଇଲି, ବାସ୍ତବିକ୍ ଆପଣଙ୍କର ପଟ୍ଟକଳ୍ପନା, ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଭାଷା ଭାରି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ଲଳିତା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । ନାଟକ ଲେଖିବାରେ ଆପଣଙ୍କର ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଅଛି । ମୋର ଅନୁରୋଧ, ଆପଣ ଏହିପରି ବହୁ ନାଟକ ରଚନାକରି ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରନ୍ତୁ । ଅଳ ଏତିକି—

ଗୁଣମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା

('ନବୀନ' ରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡାଙ୍କର ମତାମତ)

ପୁରୀ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାରେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ

ସେଦିନ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ ପୁରୀ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟର କର୍ତ୍ତୃକ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଟକ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ନାଟକଟି ଦେଖି ପରମ ତୃପ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲି । ନାଟକର ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାହେଲା ମଧ୍ୟ । ଉତ୍କଳର ବରେଣ୍ୟ କବି କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ

ଏତେ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ନାଟ୍ୟାକାରରେ ରୂପ ଦେଇପାରିଥିବାରୁ ଲେଖକଙ୍କୁ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ ନଦେଇ ରହିପାରିବା ନାହିଁ । ନାଟକଟିର ପଟକଳ୍ପନା, ଭାଷା, ଭାବ ଓ ଚରିତ୍ରଚିତ୍ରଣ ସବୁ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କବିପ୍ରତିଭାର ଅନୁସାରିଣୀ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଦୁଇଟି—ଲଳିତା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ଲେଖକଙ୍କର ରଚନାକୁ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟର ପାର୍ଟି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଅଭିନୟ କରି ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ଅର୍ଜନ କରିପାରିଛନ୍ତି । 'ମୂଲ୍ୟ' ଲେଖି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାବୁଙ୍କର ଯେତିକି ସୁଖ୍ୟାତି ହୋଇଥିଲା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଲେଖି ତାଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି ଅଧିକ ବଢ଼ିଯାଇଛି ନିଶ୍ଚୟ । ଆଶାକରେ ତରୁଣ ନାଟ୍ୟକାର ଏହିପରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସୁନ୍ଦର ନାଟକ ଲେଖି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରକୁ ସୁପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ କଦାପି ଅବହେଳା କରିବେ ନାହିଁ । ଅଜି ଶାରଦୀୟା ଦଶହରାର ଶୁଭ ଅବସରରେ ମୋର ଶୁଭେଚ୍ଛା ଘେନି ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛି ।

ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା

ମତାମତ—

× × × ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ନେଇ ନାଟକ ଲେଖିବା ଦିଗରେ ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

'ସମାଜ'—ତା ୭ । ୭ । ୪୮

× × × ନାଟକଟିରେ ରାଜନୀତିର ଯେଉଁ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସ୍ପର୍ଶ ଘଟିଛି ତାହା ଲେଖକଙ୍କର ବାହାଦୁରୀ ।

'ଦୈନିକ ଆଶା'—ତା ୧୭ । ୭ । ୪୭

ସଂଗଠନରେ:—

ସତ୍ତ୍ୱାଧିକାରୀ—ଶ୍ରୀ ସୋମନାଥ ଦାସ
ମେନେଜର—ଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛରବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି
ସହଃମେନେଜର—ଶ୍ରୀ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ସାମନ୍ତରାୟ
ମାଷ୍ଟର—ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାଝିଆ
ସଙ୍ଗୀତ—ସିହାରୀ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଡାୟୁକେନ୍
ନୃତ୍ୟ—ଶ୍ରୀ କାଶିନାଥ ସାହୁ
ସଙ୍ଗତ—ଶ୍ରୀ ବେଣୁଧର ପଟ୍ଟନାୟକ
ଆବହ ସଙ୍ଗୀତ } କାଶୀନାଥ ମଜୁମଦାର,
ହରିହର ପଣ୍ଡା, କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାଇଁ
ସ୍ମାରକ—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜଗୁରୁ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦ
ମଞ୍ଚଶିଳ୍ପୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଅଗ୍ରସ
ମଞ୍ଚସଜ୍ଜା—ବୃନ୍ଦାବନ ବେହେରା
ସହକାରୀ—} ନଟବର ସେନ, ଶଲ୍ ପଣ୍ଡା,
ଦେବେନ ଦାସ,
ରୂପସଜ୍ଜା— } ଅଦନାରାୟଣ ପାତ୍ର
ବିନ ସୂଭ ଚଣ୍ଡ୍ରା
ଜଦୟନାଥ ମହାନ୍ତ
ଆଲୋକ—} ଲଡୁକେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ

ପରିଚାଳନା:—

କାର୍ତ୍ତିକ କୁମାର ଘୋଷ
ସହଃ ପରିଚାଳକ—ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ଦାସ

ରୂପାୟନରେ:—

ତ୍ରିପୁରାରି ଓଝା—ନଟବର ସେନ
ବଳଦେବ—ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପାଢ଼ୀ
,, (ଛୋଟ)—ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଢ଼ୀ
ଅନନ୍ତବ୍ରହ୍ମା--ଦେବେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ଦାସ
,, (ଛୋଟ)—ପୁରୁଷୋତ୍ତମ
ଜଳନ୍ଧର ରାଜା—ବ୍ରଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ
ମିତ୍ରମହାନ୍ତି—ବେଣୁଧର ପଟ୍ଟନାୟକ
ପ୍ରତିହାରୀ—ଈଶ୍ୱର ମହାନ୍ତି
ଅଠଗଡ଼ରାଜା—ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ଦାସ
ଦେଓ୍ୱାନ—କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାଇଁ
ମଦନମଣି—ସୁଦର୍ଶନ ଦାସ
ଓସ୍ତାଦ—ହରିହର ପଣ୍ଡା
ପ୍ରତିହାରୀ—ଖଲ୍ ପଣ୍ଡା
ପୁରୀ ରାଜା—ନଟବର ସେନ
ଘୁମୁଣ୍ଡିଆ ଓ ପ୍ରତିହାରୀ—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ

ମହାସୁଆର—ଖଲ୍ ପଣ୍ଡା
ଜ୍ୟୋତିଷ—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜଗୁରୁ
ମୃଦରଥ—ବିନାୟକ ପଣ୍ଡା
ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—ବୃନ୍ଦାବନ ବେହେରା
ବାଣୀକଣ୍ଠ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦ
ଭିଖାରୀ—ଶିବରାମ ମିଶ୍ର
ଲଳିତା—ନିର୍ମଳା
ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ଭାନୁମତୀ
ବୃନ୍ଦ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ଅଠଗଡ଼ ରାଣୀ—ବସନ୍ତକୁମାରୀ
ଛୋଟ ଲଳିତା—କାରଣବାଳା
ରତ୍ନମଣୀ—ପଦ୍ମାବତୀ
ନର୍ତ୍ତକୀ
ଭିଖାରୀର କନ୍ୟା } —ହରପ୍ରିୟା
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
ପରଗୃହବାସଣୀ—ତାରା, କୁମୁଦ, ଶଶୀ ଓ ରଙ୍ଗ ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ବାଳକ ବଳଦେବ

ସୂଚନା

(କାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଧୂପଦୀପ ପ୍ରଭୃତି କାଳୀପୂଜାର ସମସ୍ତ ସାମଗ୍ରୀର ଆୟୋଜନ । ଶଙ୍ଖ ଓ ଘଣ୍ଟାଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ପରଦା ଉତ୍ଥାନ, ଅନ୍ତରାଳରେ ଝଡ଼ତୋଫାନର ଗର୍ଜନ । ବିପ୍ରଦାସ ଓଠା ଅଳର ବଢ଼ାଇ ଡାକିଲେ)

ବିପ୍ରଦାସ—ବଳି, ବଳି ! ମୋର ମଣିଷ ଦାନ୍ତର 'ମାଳିଠା' ନେଇ ଆସିଲୁ !

ବଳି—ଅଜା, (ଦୁଃଖରେ କାନ୍ଦୁକାନ୍ଦୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ବିପ୍ରଦାସ—କିରେ କାନ୍ଦୁଛୁ କାହିଁକି ? କହ, କ'ଣ ହେଇଛ ! କ'ଣ ଭୋକ ଲାଗିଲାଣି ? ଅଚ୍ଛା ମୁଁ ଟିକିଏ ମା'ର ପୂଜାଟା ବଢ଼ାଇ ଦିଏ, ତା'ପରେ ଖାଇବାକୁ ଯିବା ।

ବଳି—ଅଜା, ଉଁ—ଉଁ—(କାନ୍ଦବା)

ବିପ୍ର—କିରେ କ'ଣ କହୁଛୁ ?

ବଳି—ମୋତେ ଭୋକ କରୁନାହିଁ ଅଜା ।

ଝିପୁ—ତେବେ କାନ୍ଦୁଛୁ କାହିଁକି ?

ବଳି—ଅଜା, ଦେଖୁଚ ଉପରୁ ବର୍ଷା ହେଉଛି ।

ଝିପୁ—ହେଉ ବର୍ଷା, ତୋର ସେଥିରେ କ'ଣ ହେଲା ? ତୁ କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛୁ କହ ତ ?

ବଳି—ଆଜି ଦୀପାଳି ଅମାବାସ୍ୟା । ତମେ ସିନା ଘରେ ବସି ମା'ଙ୍କର ପୂଜା କରିବ ଆଉ ଆମେ ଦୀପାଳି ଜାଳିବୁ କେମିତି ? ବାଣ ଫୁଟାଇବୁ କେମିତି ?

ଝିପୁ—ସେଥିପାଇଁ ଆଖିରେ ଲୁହ, ବର୍ଷା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଉ—

ବଳି—ଏହି ଝଡ଼ତୋଫାନ ଏହିକ୍ଷଣି ବନ୍ଦ ହେବନାହିଁ ଅଜା ।

ଝିପୁ—ହେବରେ ହେବ ।

ବଳି—ନା ଅଜା—

ଝିପୁ—ତେବେ କ'ଣ କରିବା କହ ?

ବଳି—ତୁମେ ବର୍ଷା ବନ୍ଦ କରିଦିଅ ।

ଝିପୁ—ବର୍ଷା ବନ୍ଦ କରିଦେବି !

ବଳି—ହଁ ଅଜା ସାଙ୍ଗମାନେ କହିଲେ ତୁମେ ପାରିବ । ଆଉ ମୁଁ ବି ଜାଣେ ତୁମେ ପାରିବ ।

ଝିପୁ—ମୁଁ ପାରିବି—! ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ମୁଁ ବର୍ଷା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ପାରିବି ? ମା, କୃପାମୟୀ ! ଏ କି ଛଳନା ତୋର, ଏ କି ପରୀକ୍ଷା—

ବଳି—ତୁନି ହେଲ କାହିଁକି ଅଜା ?

ଝିପୁ—ଯା' ମୋର ମଣିଷ ଦାନ୍ତର ମାଳିକା ନେଇ ଆ ତ ।

(ବଳିର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କାଳୀ କରାଳ ବଦନାଂ ଘୋରାଂ ମୁକ୍ତକେଶୀ ଚତୁର୍ଭୁଜାଂ
ଦକ୍ଷିଣାଂ ଦିବ୍ୟାଂ ଘୋରାଂ ମୁଣ୍ଡମାଳାଂ ବିଭୂଷିତାଂ ।

ମା, ମା, ଏ ଭକ୍ତ ତୋତେ ଭରସାକରି ଏ ଦୁଃସାହସ କରୁଛି, ଦାସର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ କ୍ଷମା କର ମା ! ତାର ସହାୟ ହୁଅ । ପିତୃମାତୃହରା କୋମଳ ବାଳକର ନୟନ-ବାରି ଯେ ମୋତେ ବିଚଳିତ କରିଦେଉଛି ମା, ତାର କରୁଣ-କ୍ରନ୍ଦନ, କାତର-ମିନତି ଯେ ମର୍ମତନ୍ତ୍ରୀରେ ଆଘାତ କରୁଛି । ହେ ମା ଅଭୟ-ଦାୟିନି, ତୋର କୃପାରୁ ଏହି ବାଳକ ମନରେ ମୁଁ ଯେପରି ଅଭୟ ଦାନ କରିପାରେ । ମୋଠାରେ ସଦୟ ହୁଅ ମା !

(ବଳିର ପ୍ରବେଶ)

ବଳି—ଅଜା, ଏଇ ନିଅ ତମ ମାଳି !

ତ୍ରିପୁ—ଦେ ଦେ ମାଳ । ମାଙ୍କ କୃପାରୁ ଯଦି ପାରେ ତୋର ମନସ୍କାମ ପୂରଣ କରିବ, ନଚେତ୍ ତ୍ରିପୁରାରି ଏବା ଯେତେବେଳେ ତୋର ମନସ୍କାମ ପୂରଣ କରିବାରେ ନିଜକୁ ଅସମର୍ଥ ବୋଲି ଜାଣିବ, ସେତେବେଳେ ସେ ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଳରେ ଆଜି ସଦମ୍ଭେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନରେ ବ୍ରତୀ, ସେହି ମା'ଙ୍କ ଚରଣ-ତଳେ ତାର ଜୀବନ ବଳିଦେବ । ହେବ ଭକ୍ତର ଜୟ କିମ୍ବା ଦେବୀ ପରାଜୟର କଳଙ୍କ କାଳିମା ବହି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହିପରି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିବେ ।

(ତ୍ରିପୁରାରି କାଳୀଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କଲେ—ବଳିଦେବ ଅଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦକରି ବସିରହିଲେ—କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ···)

ପିଲାମାନେ—(ଅନ୍ତରାଳରୁ) ବଳି, ବଳି ! ବର୍ଷା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଗଲାଣି ରେ । ବାଣ ଫୁଟାଇବୁ ଚଞ୍ଚଳ ଆ— ।

ବଳି—(ଆଖି ଖୋଲି ଗୁରୁଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା ବର୍ଷା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି, ସାଙ୍ଗସାଥିମାନେ ଖେଳିଲେଣି । ଅତି ଆନନ୍ଦରେ କହିଲେ) ଅଜା, ଅଜା, ବର୍ଷା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି, ଆଜା

ସଫା ହୋଇଯାଇଛି । ଏଇ ଦେଖ ଅଜା, ସାଙ୍ଗ ପିଲାମାନେ ମୋତେ ଡାକିଲେଣି । ହେଇ ବାଣ ଲାଗିଲାଣି, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

ଅଜା—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନିପୁ—(କିଛି ସମୟ ପରେ ଗୃହୁଁ ଦେଖିଲେ ବର୍ଷା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି । ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଦେବୀଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ଲୋଟି ପଡ଼ିଲେ) ମା ମହିଷାସୁର ମର୍ଦ୍ଦିନି ! ଅଭୟବରଦାୟିନୀ ମା ଶାରଦା ! ଭକ୍ତର ମାନ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ତୁ ଯେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜାଗ୍ରତା ମା ! ବଧିର ଏହି ଅବଧିର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇଛୁ । କୋମଳମତି ବାଳକ-ବାଳିକାମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦରେ ଅଛି ଅଚମ୍ପାଖଣ୍ଡ ମୁଖରିତ । ମା କରୁଣାମୟୀ ! ତୋର ଦୟା ଅପାର ଅନନ୍ତ । ଏ ଦୀନହୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାର କପରି କଳନା କରିପାରିବ ମା ! (ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ବାଳା—(ପ୍ରବେଶ) ଅଜା !

ନିପୁ—କିଏ, ବଳା ! ଆସିଛୁ ବାବା । ତୋର ହସହସ ମୁହଁଖଣ୍ଡି ଦେଖି । ସେଇଥିରେ ଯେ ମୋର ସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ । ସେଇ ମୋର ସାଧନା, ସେଇ ମୋର କାମନା । କ'ଣ ଖେଳ ସରିଗଲା ?

ବଳା—ନାହିଁ ଅଜା, ସମସ୍ତେ ଖେଳୁଚନ୍ତି । ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଆସିଲି, ତୁମେ ଏ ଝଡ଼ ତୋଫାନକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲ କିମିତି ?

ନିପୁ—ମୁଁ ବନ୍ଦ କରିନାହିଁରେ, ଆଖି ଆଗରେ ଯେଉଁ ମା'ଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖୁଛୁ ସେ ଅଛି ଜାଗ୍ରତା । ସେ ଅଛି ଭକ୍ତର ଡାକରେ ସ୍ୱଦେହେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା, ଦେଖ ତାଙ୍କର ହସ ହସ ବଦନ । ତୋରି ଆନନ୍ଦରେ ମା ଅଛି କପରି ଆନନ୍ଦରେ ବିଭୋର ।

ବଳା—ଅଜା, ମା'ଙ୍କର ତ ସନ୍ତାନ ସମସ୍ତେ । ସେ କାହିଁକି ତମ ଡାକ ଶୁଣିଲେ ?

ନିପୁ—ମୁଁ ତ ଅଛି 'ମା'ର' ଅବାଧ ସନ୍ତାନ ନୁହେଁ ।

ବଳି—ତା'ହେଲେ ତାଙ୍କର ପାତର ଅନ୍ତର ଖୁବ ଅଛି ।

ବିପ୍ର—ତୁ ପିଲାଲୋକ, ସେ କଥା ବୁଝିବୁ କାହିଁ ? ମା ମୋର ବଡ଼ ଦୟାଳୁ । ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ତୁ ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛୁ, ସେ କ'ଣ ପ୍ରକୃତରେ ସେଇଆ । ସେ କି କେବେ ସେମିତି ହୋଇପାରନ୍ତି । କେବଳ ଦୁଷ୍ଟ ବାଳକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି । ତୁ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ମନ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଡା'କେ, ଦେଖିବୁ ସେ କିମିତି ତୋଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେବେ । ତୋତେ ତୋର ନିଜର ମାଠାରୁ ଅଧିକ ଆଦର କରିବେ । ତୁ ତୋର ମା'କୁ ପୁଣି ଫେରି ପାଇବୁ । ସେ ଚିରଦିନ ତୋତେ ଧରି ରଖିବେ ।

ବଳି—ସତେ ଅଜା, ମୁଁ ମୋର ମା'କୁ ଫେରି ପାଇବି ? ଯେ ମୋର ମା' ! (ଟିକିଏ ରହି) ଅଜା ! କିମିତି ତାଙ୍କୁ ଡାକିବି ?

ବିପ୍ର—ତୁ ତୋର ମା'କୁ ଯେମିତି ଡାକୁ ।

ବଳି—ସେମିତି ତାଙ୍କୁ ଡାକିଲେ ସେ 'ହଁ' କରିବେ ? ତମେ ଅଜା ଅଙ୍ଗିପୂଜା କଣ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି କହ, ମୋତେ ସେଇକଥା ଶିଖାଇ ଦିଅ ।

ବିପ୍ର—ନାହିଁରେ, ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ତୁ ଯିବୁଟି ମୋର ଷୀର ବେଲାଟା ନେଇ ଆସିବୁ । ବଡ଼ ଭୋକ ଲାଗିଲାଣି ।

ବଳି—ଅଜା—!

ବିପ୍ର—ଅଚ୍ଛା, ଅଗ ତୁ ଯା—(ବଳିର ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ପୁନଃପ୍ରବେଶ, ବିପ୍ରବର ଏଥା ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ)

ବଳି—(ପ୍ରବେଶକରି) ଏଇ ଅଜା ତମ ଷୀର କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଆଜି ସେ ମନ୍ତ୍ର ଶିଖେଇ ନ ଦେଲେ ମୁଁ କିଛି ଖାଇବି ନାହିଁ ।

ଝିପୁ—ଅରେ କହିଲି ପରା ସେ କଥା ନୁହେଁ। ଯା, ତୋର କ୍ଷୀର ନେଇ ଆସିବୁ। ଅଚ୍ଛା, ରହ ରହ, ତୁ ଏହିଥିରୁ ନେବୁ।

ବଳି—ନାହିଁ ଅଜା, ମୁଁ ମୋଟେ ଖାଇବି ନାହିଁ, ମୋତେ ସେ ମନ୍ତ୍ର ଶିଖେଇ ନଦେଲେ।

ଝିପୁ—ଆରେ ନା, ନା, ସେ କଥା କାହାକୁ କହିବାର ନୁହେଁ।

ବଳି—ମୋତେ ମଧ୍ୟ କହିବ ନାହିଁ ?

ଝିପୁ—ତୋତେ କଣ, ତୋର ଯେତେବେଳେ ନୂଆ କନିଆ ଆସିବ ତାକୁ ମଧ୍ୟ କହିବ ନାହିଁ।

ବଳି—ନ କହିଲେ ଖାଇବି ନାହିଁ। ମୋତେ ଯେତେ ଭୁଲେଇଲେ କଣ ହେବ !

ଝିପୁ—ଅଚ୍ଛା ମୁସ୍କିଲ୍‌ରେ ପଡ଼ିଲି !

ବଳି—କଣ କହିବ ନାହିଁ ଅଜା, କହିବ ନାହିଁ ? ଅଜା କୁହ—

ଝିପୁ—ଅଚ୍ଛା, ତୁ ଏ କ୍ଷୀର ବେଲାଟା ନେଇ ମା'କୁ ଦେବୁ। ତୋ ହାତରୁ ଯଦି ସେ କ୍ଷୀର ପିଇଦେବେ ତାହାହେଲେ ତୋତେ ମନ୍ତ୍ର ଶିଖେଇ ଦେବ।

ବଳି—(ଦୁଧ ନେଇ) ମୋତେ ତାହାହେଲେ ଶିଖାଇ ଦେବ ତ, ତେବେ ମୁଁ ଯାଉଛି।

ଝିପୁ—ଅଚ୍ଛା, ମା'କୁ ତୁ କଣ କହି କ୍ଷୀର ଦେବୁ କହିଲୁ ?

ବଳି—ମୁଁ କହିବି ମା' ମୋ ହାତରୁ କ୍ଷୀର ପିଇନେ, ଅଜା ମୋତେ ମନ୍ତ୍ର ଶିଖେଇ ଦେବ।

ଝିପୁ—ପାଗଳ, ଅଚ୍ଛା ଯା (ବଳିର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ଚପଳ ମତି ବାଳକ। ବେଳେ ବେଳେ କଣ ଯେ ଗୋଟେ ଭାବ ଖିଆଲ, ଏତାବେଳକେ ଅଝଟ ହୋଇବସେ। ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ମା ତାକୁ ନିଜର କୋଳକୁ ଟାଣି ନିଅନ୍ତ, ତା'ହେଲେ ମୋର ବଳି—

ନା, ନା, ତା ମୁଁ କରବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ମା—ମା…

ବଳି—ମା ସବୁ କ୍ଷୀର ପିଇଦେଲେ—ଅଜା—

ଝିପ୍ର—(ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) ଏଁ, ସବୁ କ୍ଷୀର ପିଇଦେଲେ, ମା ସବୁ କ୍ଷୀର ପିଇଦେଲେ ?

ବଳି—ହିଁ, କହଲେ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ ଭଲ ଲାଗୁଛି ।

ଝିପ୍ର—ମା କହିଲେ ? ଆଚ୍ଛା ବଳି, ମାଙ୍କୁ ପଚାରିବୁ, ଅଜ ରାତରେ କଣ ଖାଇବେ ?

ବଳି—ଏହିକ୍ଷଣି ପଚାରି ଆସୁଛି ଅଜା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଝିପ୍ର—ଛଳନା, ମୋ ପ୍ରତି ଛଳନା କାହିଁକି ମା, ତୋର ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ଛଳନା କାହିଁକି ? ଓଃ ବୁଝିଲି, କୋମଳମତି ବାଳକର ସରଳ ଭକ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛୁ, ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ତୋର ଏ ଉପହାସ, ଏ ଦଣ୍ଡବିଧାନ । ମା, ମା, ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ମା (ଭକ୍ତିଆପ୍ଲୁତ ହୋଇ ମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରତି ଗୃହୀ ଦେଖିଲେ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ତନଦେଶରୁ କ୍ଷୀର ନିର୍ଗତ ହେଉଛି)

ବଳି—ମା, କ୍ଷୀର ଦେଉଛନ୍ତି ଅଜା, ମୁଁ ତୁମପାଖି ନେଇ ଯାଉଛି ।

ଝିପ୍ର—ବଳି, ବଳି (କୋଳକୁ ଟାଣିନେଇ) ତୁ କେବଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବଂଶର କୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବୁ ତା ନୁହେ ତୁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଘର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବୁ । ତୁ ମୋର ଭକ୍ତି ସାଧନାର ଦୁର୍ଲଭ ସମ୍ପତ୍ତି ମା ଆଜି ତୋଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନା । ତୁ ଆଜି ତୋର ନଶ୍ୱର ମାନବ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଫେରି ପାଇଛୁ ଅମରେଶ୍ୱରୀ ଜଗଜ୍ଜନନୀ ଆଦ୍ୟମାତା ଶାରଦାଙ୍କୁ ।

ବଳି—ଏହି କ୍ଷୀର ନିଅ ଅଜା !

ଝିପ୍ର—ବଳି, ବଳି, ଏହି ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ତୁ ଯେଉଁ କ୍ଷୀର ମୋତେ ପିଆଇବୁ ସେଇ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ । ସେଇଥିରେ ମୋର ଜନ୍ମ

ଜନ୍ମ ମୁକ୍ତ । ଏହି ଅମୃତଧାର ମା'ର ଦାନ ତୋର ପାଇଁ, ତାର ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ ଏଇ ସରଳମତି ଶିଶୁ ପାଇଁ । ତୁ ତାକୁ ପିଇଦେ ।

ବଳି—ଅଜା !

ବିପ୍ର—ନା, ନା ମନା କରନାହିଁ, ମନା କରନାହିଁ···ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା କରୁଣା କରୁଛି । ସାଧନା ମୋର ସଫଳ ହୋଇଛି, ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି । ଅରେ ଏ ଯେ ମା'ର ଦୁର୍ଲଭ ଦାନ ! ମା'ର ବକ୍ଷର ଅମୃତଧାରା ପିଇ ସନ୍ତାନ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲାଭ କରେ । ଚଳ, ବଳି, ମା'ର ଆଶୀର୍ବାଦରେ ବିଶ୍ୱରେ ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରିବୁ, ଜାତିକୁ ଦେଶକୁ ଧନ୍ୟ କରି ତୁ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଯୁଗ ଯୁଗେ ଅମର ହୋଇ ରହିବୁ—ଅମର ହୋଇ ରହିବୁ ।

(କ୍ଷୀର ପିଆଇବା ସମୟରେ ପରଦା ପତନ)

ବଳଦେବ

—୧—

(ପ୍ରଭାତ—ତ୍ରିପୁରାସ୍ଥ ଓଝାଙ୍କର ମନ୍ଦିରସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଚୌପାଠୀ, କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଦଶମବର୍ଷୀୟା ବାଳିକା ଲଳିତା ପ୍ରବେଶ କଲା । ହାତରେ ଫୁଲ ଡାଲା, ମୁହଁରେ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ଗୀତ ଲାଗି ରହିଛି । ମନ୍ଦିର ଦୁଆରେ ଫୁଲ ଡାଲାଟି ଥୋଇ ଦେଇ, ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ, ବଳଦେବର ପଢ଼ାସ୍ଥାନ ସଜାଡ଼ି ଦେଲା ବ୍ୟାସବୈଠକ ଓ ଆସନ ପକାଇ । ବାଳକ ବଳଦେବ ପ୍ରବେଶ କରି ତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ଗୀତ ଏଡ଼କୁ ତାଙ୍କର ମନ ଯେପରି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ବଳଦେବଙ୍କୁ

ଦେଖି ଲଳିତା ଛଳେଇ ଛଳେଇ ଅହୁର୍ ଢଙ୍ଗ ପଠିରେ ଗାଇବାକୁ ଲଗିଲା···)

ଶୁକ ଶାରୀ ଦୁଇ ପକ୍ଷୀ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଆରମ୍ଭିଲେ
ଶୁକ କହେ କୃଷ୍ଣ ବଡ଼ ଶାରୀ ରାଧା ବୋଲେ ।
ଶୁକ କହେ କୃଷ୍ଣ ମୋର ନବ କାଦମ୍ବିନୀ
ଶାରୀ କହେ ରାଧା ତହିଁ ପ୍ରେମ ସୌଦାମିନୀ ।
ଶୁକ କହେ କୃଷ୍ଣ ମୋର ଗଗନର ଶଶୀ
ଶାରୀ କହେ ରାଧା ତେଣୁ ମଧୁ ସୁଧାଭାଷୀ ।

ଲଳିତା—(ଗୀତପରେ) କି, ବଳି ଭାଇନା ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲ ଯେ—

ବଳି—ତୁ ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଉଚୁ—

ଲଳିତା—କଣ ଖରାପ ଲାଗିଲା କି ?

ବଳି—ଖରାପ ଲାଗିବ, ତୋ ମୁହଁରେ ଗୀତ ! ସତେ ଲଳିତା, ତୁ ଏତେ ନୂଆ ଗୀତ କେଉଁଠୁ ଶିଖିଅଚୁ କହିଲୁ ?

ଲଳିତା—ବସନ୍ତ ରାସରୁ । ସେଠି କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓସ୍ତାଦ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି ।

ବଳି—ଥରେ ବସନ୍ତରାସ ଦେଖନ୍ତି କି ?

ଲଳିତା—ଚାଲନା ମୋ ସାଥିରେ ।

ବଳି—ନାଇଁ ଲୋ ବାପା !

ଲଳିତା—ମଲା ଏଥିରେ ଡରିବାର କଣ ଅଛି ? ମୁଁ ତ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବି ।

ବଳି—ସେ କଥା ବୁଝିଲି ଯେ, ଏଣେ ଅଜା—

ଲଳିତା—ଅଜା ହେଲେ ବୋଲି କଣ ହେଲା ? ମୋ ବାଙ୍କା କମିତ—

ବଳି—ତୋ କଥା ଭିନେ । ତୋ ବୋଉ ନଥିଲେ କ'ଣ ହେଲା ବାପା ଅଛନ୍ତି, ମୋର ବାପା କି ବୋଉ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ଲଳିତା—ତା' ବୋଲି କଣ ଅଜା—

ବଳି—ତୁ ଜାଣିନୁ ସେ ମୋ ପାଇଁ କେତେ ଭାବନ୍ତି !

ଲଳିତା—ମୁଁ କଣ ତୁମ ପାଇଁ କିଛି ଭାବେ ନାହିଁ । ତୁମ ନାଁରେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଚଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କେତେ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ତୋଳି ଆଣେ । ମୋ କଥା କଣ ଶୁଣିବ ନାହିଁ, ମନ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । ଆଉ ଅଜା ଆସନ୍ତୁ କି ମୁଁ କହିବି (ଅଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛି ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ଓଡା ଆସୁଥିବାର କଠଉ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯିବାରୁ ଲଳିତା ଗୋଟାଏ କାମର ବାହାନା ଦେଖାଇ ଦେଲା ଓ ବଳଦେବ ପୋଥି ପାଖରେ ବସି ପଢ଼ିବାର ଛଳନା କଲେ)

ସିପୂ—(ପ୍ରବେଶ କରି) କିଏ ? ଲଳିତା ! କିରେ ବଳି, ଅନାଦ ଅଜି ମଧ୍ୟ ଆସିନାହିଁ ।

ଲଳିତା—କିଏ, ଦେବାନଙ୍କ ପୁଅ । ଏଇ କେତେଦିନ କଣ ତାଙ୍କର ମୁହୁସର ଅଛି, ତେଣେ ଯେ ବସନ୍ତ ସସ ।

ସିପୂ—ହୁଁ ଏଇୟା ତ କରି ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେବେ । ପଢ଼ା ଅଭ୍ୟାସ ଭାଙ୍ଗି ମନ ଚଗଲା ଧରିଯିବ । ମୋର କଣ ଅଛି—(ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବା)

ଲଳିତା—କହୁନ ଯିବାକୁ—

ବଳି—ତୁ ମୋ ପାଇଁ କହିଦେ—

ଲଳିତା—କହୁଁ !

ବଳି—ନ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଲଳିତା—ତୁମେ ଦେଖି ନ ଯିବ, ମୋର କଣ ଗଲା ··

(ତିପରସ୍ତ ଓଲା ଫେରଅସିଲେ)

ଲଳିତା—(ଛେପ ଢୋକି) ଅଜା—

ତିପୁ—କଣ କହୁଛୁ ମା—

ଲଳିତା—ଅମେ ଅଜି ଦେଖିବାକୁ ଯିବୁ ଯେ—ବଳି ଭାଇନା—

ତିପୁ—ଓଃ, ବସନ୍ତ ରାସ ଦେଖିବାକୁ ଯିବ ? ତୁମେ ଯାଅ, ବଳି ଯାଇ ପାରବ ନାହିଁ । ତାର ପାଠପଢ଼ା ସମୟ, ତାର ବେଳ କାହିଁ ? ସେ ମରଦ ପିଲା, ପାଠଶାଠ ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ହେବ । ମୁଁ ତାକୁ ବଡ଼ଲୋକ କରବ ।

ଲଳିତା—ଅଜି ଦିନକ—,

ତିପୁ—ଅଜି ଦିନକ, ସେ ଯିବ ନାଚବାଲୀଙ୍କର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦେଖିବାକୁ । ଦେଖ, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ବ୍ରତ ହୋଇ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣ କରିଚି, ସେ ଯିବ ନାଚ ଦେଖିବାକୁ ଗୋଟିଏ ମାଇକିନିଅ ଝିଅ ସାଙ୍ଗରେ । ଯା—ଏଠୁ ଚାଲିଯା । ଅଉ ଦିନେ ସେ କଥା କହୁଛୁ ତ—(ଲଳିତାର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ଅରେ, ମୁଁ ମୋର ବଳିକୁ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ କରବ, ମା'ଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ତା'ଉପରେ । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ବଡ଼ଲୋକ ହେବ ।

—୨—

(ଅନନ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କଲା । ତିପୁରସ୍ତି ଓତାଙ୍କ ଘରସାମନା ରାସ୍ତା)

ଅନନ୍ଦ—ବଳି, ବଳି···ବଳି—ମୁଁ ଜାଣେ ପରା ସେଇଠା କଥା, ସେ କଣ ମୋଠୁ ଛାଡ଼ିପାରବ ନା, ତା ଅଜା ଛାଡ଼ିବ ଯେ ସେ ଅସିବ ; ଯେମିତି ଅଜାକୁ ସେମିତି ନାତି, କଖାରୁ ଫୁଲକୁ ପାରଡ଼ା ପୋକ ।

ଲଳିତା—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଆଜ ତୁ ପକ୍କା ରସିକ ।

ଅନନ୍ଦ—କଣ ନଜରକୁ ଆସିଲା ନାହିଁକି ? ଦେଖୁନୁ କେମିତି ଫେର ଘୁଡ଼ି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଛି, କେମିତି ମାଙ୍ଗୁ ବାନ୍ଧିଛି, କାନରେ ଫୁଲ ନାଇଛି, ଅଣ୍ଟାରେ ଅଣ୍ଟାସୂତା, ହାତରେ ଖଡ଼ୁ—

ଲଳିତା—ଅଜ ଟୋଡ଼ରେ ପାହୁଡ଼ ବାଜ ରହିଗଲା । ମାଇଚଯ !

ଅନନ୍ଦ—ହେ, ମୋତେ ସେମିତି କହୁବୁ ନାହିଁଟି, ଜାଣୁ ମୁଁ ଅଠଗଡ଼ ଦେବାନଙ୍କ ପୁଅ—ଓଃ ଡେର ତ ହୋଇଗଲାଣି—ବଳ··· (ଡାକିବା) (ଲଳିତା ପ୍ରତି) ଏ ଟିକିଏ ବଳାଙ୍କ ଡାକଦେଲୁ ।

ଲଳିତା—କାହିଁକି, ତୁ ଯାଉନୁ—

ଅନନ୍ଦ—ତା ଅଜାଠା ଥିବ ।

ଲଳିତା—ମୁଁ ସେ କଥା ପାରବ ନାହିଁ

ଅନନ୍ଦ—ତୋତେ ନେହୁରା ହେଉଛି ଯାଆ—

ଲଳିତା—ନାଇଁ ମୁଁ ଯିବି ନାଇଁ—

ଅନନ୍ଦ—ଏ ଯା'ନା, ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଫୁଲ ଦେବ ।

ଲଳିତା—ଓଃ ଭାରି ତ ଫୁଲ ! ମୁଁ ତ ଏମିତି କେତେ ଫୁଲ ବଳଭାଇନା ଘରେ ଦେଇ ଆସିଛି, ହେଃ, ମୋତେ ଫୁଲ ଦେଖାଉଛି ! (ଫୁଲ ତଳେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା)

ଅନନ୍ଦ—ହଉ ହେଲା, ଟିକିଏ ଦେଖେ ନା—

ଲଳିତା—ତାଙ୍କ ଅଜା ଏଇନେ ଖାଙ୍କି କରି ମିଶିବେ । ମୁଁ ଯାଏ ତେଣେ—

ଅନନ୍ଦ—କୁଆଡ଼େ ? ନାଚ ଦେଖିବାକୁ ତ । ରହମ୍, ଆମ ସଙ୍ଗେ ଯିବୁ, ବଳ ଆସିବ ଏଇନେ । ବଳ, ବଳ !

(ବଳି ଚୁପ୍ ଚପ୍ ଆସିବା)

ଅନନ୍ଦ—କିରେ ଏତେ ଡେର କାହିଁକି ?

ବଳି—ଚୁପ୍, ଏତେ ପାଟି କରନା, ଅଜା ଶୁଣିଲେ—

ଲଳିତା—କଣ ଲୁଚିକରି ଆସିଚ ତ ?

ବଳି—ମୋ ରାଣି, ତୁ ଅଜାଙ୍କ ଆଗେ କହିବୁ ନାହିଁ—

ଲଳିତା—ହେଲେ ତୁମେ ଆସିଲ କେମିତି ?

ବଳି—ଅଜା ପୂଜାରେ ବସିଛନ୍ତି—

ଲଳିତା—ଯଦି ଜାଣିବେ ?

ବଳି—ତାଙ୍କର ଏଇନେ ବହୁତ ସମୟ ଯିବ । ସେତେବେଳକୁ ଫେରିଆସିଲେ ହେଲା—

ଲଳିତା—ଯଦି ଜାଣିବେ ?

ଅନନ୍ତ—ଓଃ, ଫାସି ଦେଇ ପକେଇବେ ।

ଲଳିତା—ନା, ତୁ ଜାଣିନୁ, ସେ କେମିତି ଭଲ ଲୋକ ।

ଅନନ୍ତ—ତା ବୋଲି ଘରେ ସବୁବେଳେ ବସିଥିବେ । ଅରେ ବଳି—

ଲଳିତା—ବଳି ଭାଇନା, ତୁମକୁ ବଡ଼ ଲୋକ ହେବାକୁ ଅଜା କେତେ ଭାବନ୍ତି କହିଲ ?

ଅନନ୍ତ—ଓଃ, ଅମ୍ଭ ରଜା ଅତି ବଡ଼ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସେ କେମିତି ଗ୍ରସ କରାଉଛନ୍ତି । ଅରେ ବଳି, ଲଳିତା ତୋର ଯଦି ଅମସାଙ୍ଗରେ ଯିବାର ମନ ଅଛି ତେବେ ଆ—

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିପ୍ରଦାସ ଓଝାଙ୍କ ଘର

ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଜଳୁଥିବ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଲେମ୍ପ ଦୀପ, ଘରର ନୀରବତାକୁ ଭଙ୍ଗ କରୁଥିବ ବିପ୍ରଦାସ ଓ ତାଙ୍କର

କଠକ୍ ଶବ୍ଦ । ସେ ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ପଦଚାଳନ କରୁ କରୁ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲେ, କିଛିସମୟ ପରେ ବଳି ଓ ଲଳିତା ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଦ ଚପି ଚପି ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ଲଳିତା—ତମେ ଏଇଠି ଥାଅ, ମୁଁ ଆଗ ଦେଖିଆସେ ।

ବଳି—ଅଜା ଯେମିତି ଏ କଥା ନ ଜାଣନ୍ତି ।

ଲଳିତା—ଉହୁଁ, ତମେ ଠିକ୍‌ଏ ରହନା ।

ନିପୁରାଣୀ—(ଭିତରୁ) କିଏ ? (ଦୀପଟାକୁ ଟେକି)

ଲଳିତା—(ଚମକି ପଡ଼ି) ମୁଁ ଲଳିତା । (ବଳିର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନିପୁ—ଏତେ ରାତିରେ କାହିଁକି ? ବଳି କାହିଁ ?

ଲଳିତା—ସେଇ କଥା ତ କହିବାକୁ ଆସିଥିଲି—

ନିପୁ—କିଛି କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ ମୁଁ ସବୁ ଜାଣେ ।

ଲଳିତା—ଆପଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ସେ ହେଇ ଆମ ଘର ଅଢ଼େ ଯାଇଥିଲେ ବାପା ଡାକିଥିଲେ ଯେ, ଆମେ କାଲି ଜଳନ୍ତର ପିବୁନା—

ନିପୁ—ସେଇଥି ପାଇଁ ଏତେ ଡେରି ନା ?

ଲଳିତା—ପୋଥି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଯାଇଥିଲେ, ସେଠି କଣ ତ ହେଲା, ମୁଣ୍ଡ ବୁଲେଇ ଦେଲା ଯେ—

ନିପୁ—ମୁଣ୍ଡବୁଲି ଛଡ଼ାଇବାକୁ ଯାଇଥିଲା ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ ଦେଖିବାକୁ ।

ଲଳିତା—ନାଇଁ ସେ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି— ।

ନିପୁ—ପୁଣି ମିଛ, ମୋ ଆଗରେ । ସେ ଦୁଆର ପାଖରେ କିଏ ?

ଲଳିତା—କେହି ନାହିଁ । ସେ ଅପେ ଅପେ ସେଠିକି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି ତାଙ୍କର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ନିପୁ—ତୁ ତାକୁ ଶିଖେଇ ସେଠିକୁ ନେଇଛୁନା ? ତୁ ତ ପିଲାଦିନୁ ଏପରି ବନେଇ ମିଛ କଥା କହିବାକୁ ଶିଖିଲୁଣି—

ଲଳିତା—ମୁଁ କିଛି ଶିଖେଇ ନାହିଁ ।

ରିପୁ—ଲଳିତା ! ମୋ ମୁହଁ ସାମନାରୁ ବାହାରିଯା—

ଲଳିତା—ତମ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି ଅଜା, ବଳି ଭାଇନାଙ୍କୁ କିଛି କହିବ ନାହିଁ, ତାଙ୍କର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ରିପୁ—ପୁଣି, ପୁଣି, ମୋ ସାମନାରେ ମିଛ କଥା । ବଳି ତୋର କିଏ ? ତୁ ତା ପାଇଁ— । ବଳି, ବଳି !

ଲଳିତା—ଅଜା !

ରିପୁ—ଚୁପ, ତୁ ଯେପରି ମୋତେ ମିଛ କଥାରେ ଭୁଲେଇ ଠକେଇବାକୁ ବସିଛୁ ଦୁନିଆ ତୋତେ ସେମିତି ଠକେଇବ ।

ବଳି—(ପ୍ରବେଶକରି) ଅଜା, ମୁଁ ଅପେ ଅପେ ଯାଇଥିଲି ସବୁ ଦୋଷ ମୋର (ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ)

ଲଳିତା—(ବାଧାଦେଇ) ନା,ନା ମୁଁ କହିବାରୁ ସିନା—

ରିପୁ—ହୁଁ ତୁ ନ କହିଥିଲେ, ତା କାନରେ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କି ନ ଥିଲେ, ତାର ଇଚ୍ଛା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ତୁ ମୋର ବଳିକୁ ମୋଠାରୁ ଛାଡ଼ି ନେଇଛୁ, ତା ମା କୋଳରୁ ତାକୁ ଟାଣି ନେଇଛୁ, ତୋର ଭଲ ହେବ ନାହିଁ, ତୋର ସାରା ଜୀବନ ସେଇଆ ହେବ । ଯାହାକୁ ତୁ ତୋର ନିଜର କରିବୁ 'ସେ ତୋଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବ । ଯା, ମୋ ମୁହଁ ସାମନାରୁ ଚାଲିଯା…(ପ୍ରଣାମ କରି ଲଳିତାର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଳି—ଅଜା, ସେମାନେ କାଲି ଚାଲିଯିବେ ତାଙ୍କୁ ଇମିତି—

ରିପୁ—ଚୁପ କର, ଯେ କୁହୁକିନୀ ତୋତେ ବଶ କରିଛି । ଏହି ବାଳିକାର କଥାରେ ତୁ ତୋର ଅଜାର ସ୍ନେହ, ଶେଷରେ ତୋର ମା'କୁ ଭୁଲିଛୁ । ଯାଉ ସେ ଚାଲିଗଲେ ତୋର ମଙ୍ଗଳ, ମୋର ଓ

ମଙ୍ଗଳ (ଟିକିଏ ରହି) କାଳି ତୋତେ ଆଜ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।

କାଳି— ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ । ମୁଁ ତ କିଛି ପାପ କରିନାହିଁ ଅଜା—

ତ୍ରିପୁ—ତୁ ସେ ବସନ୍ତୋତ୍ସବ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ତୋର ମନ କାୟା ସବୁ ଅପବିତ୍ର କରିଛୁ ।

କାଳି—ସେଟି ତ ଠାକୁରଙ୍କ କଥା ସବୁ କହୁଛନ୍ତି—

ତ୍ରିପୁ—ପୁଣି—(ଗୋଟାଏ ଚପୁଡ଼ା ମାରିବା । କିଛିକ୍ଷଣ ଉଭୟ ନୀରବ, କାଳି କାନ୍ଦିଉଠିଲା, ତ୍ରିପୁରାରି ଓ ତାଙ୍କର ଭାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ) ମାରିଲି, ତୋତେ ଆଜ ମାରିଲି ତ ? ତୋତେ ମାରିବାକୁ ମୋର ହାତ ଗଲା ତ ? କଣ କରିବି, ଯେତେ ବିରକ୍ତ କରନାହିଁ ବୋଲି କହିଲି—

କାଳି—ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବି ନାହିଁ ଅଜା—

ତ୍ରିପୁ—ସେଥିପାଇଁ ନୁହେଁ । ତୋତେ ତ ମୁଁ ସବୁଦିନେ ଧରି ରଖିପାରିବି ନାହିଁ । ଯେତେଦିନ ତୁ ମୋ ପାଖରେ ଅଛୁ, ମୁଁ ତୋତେ କଣ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ଜାଣୁ, ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ । ମୋର ସାଧ ସାଧନାର ପ୍ରତିରୂପ ହେବୁ ତୁ । ମୁଁ ସବୁଦିନ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଭାରେ ନବରତ୍ନଙ୍କ କଥା । ନବରତ୍ନ ସଭାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରତ୍ନ କାଳିଦାସଙ୍କ ପରି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେପରି ତୋର ଯଶ ରହିଯିବ— ତୁ ଅମର ହୋଇ ରହିବୁ ।

(ଆଖିର ଲୁହ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ପରଦା ପତନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

—୧—

ଜଳନ୍ତର

(ବଳଦେବଙ୍କ ଘର, ବଳଦେବ ପୋଥି ପଢ଼ାରେ ମନ ନିବିଷ୍ଟ କରିଥିଲେ)

ରତ୍ନମଣି—(ପ୍ରବେଶ କରି) ମଲ୍ଲ ଏତେବେଳ ହେଲଣି, କଣ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ନାହିଁକି ?

ବଳଦେବ—ନା, ନା, ମୋତେ ଏ ପୋଥିଟି ଶେଷ କରିବାକୁ ଦିଅ ।

ରତ୍ନ—ତୁମର ଆଉ କେତେବେଳେ ଶେଷ ହେଉଛି । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବ, ପୋଥି ଆଉ ଲେଖନୀ । ଏଥିରୁ ଭଲ କଣ ମିଳୁଛି ?

ବଳ—କଣ ମିଳୁଛି କି ନ ମିଳୁଛି ତମେ କଣ ଜାଣିବ ମଣି ? ଯାକୁ ନେଇ ମୁଁ ଯେ ବଞ୍ଚିଛି ।

ରତ୍ନ—ବଞ୍ଚିଛ ନା ମରିବାକୁ ବସିଲେଣି, ସେଇ କଥା ଥରେ ଭାବି ଦେଖିଛ ? ଘରେ ତ ଖାଲି ବସି ବସି ପୋଥି ପଢ଼ିବ, ଆଉ ମୁହଁ ପାଖରେ କିଏ କଣ ଜୁଟେଇ ଦେଇଯିବ ? କେତେ କହିଲି ଭଲ ଥରେ ଗ୍ରାମରେ ନଡ଼ିଆ ପଇତା ଦେଇ ଭେଟ ହୁଅ । ତା ପରେ ଯାହା କପାଳେ ଥିବ । ତା ତ ହେଲନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଘର ପଇତା ଟେକି ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ, ମାଣେ କୁଣେ କି କାଣି କଉଡ଼ି ହେଲେତ ଘରକୁ ଆସନ୍ତା ?

ବଳି—ସେ କାମ ମୋଦ୍ୱାରା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ତ୍ରିପୁରାରି ଓଡ଼ା ଯାହାଙ୍କ ଡାକରେ ମଣିଷ କଣ, ଦେବତା ମଧ୍ୟ ଓ କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ନାତି ହୋଇ, କବିରାଜ ବ୍ରହ୍ମା ଉତ୍କଳ ରଥଙ୍କ ପୁଅ ହୋଇ ମୁଁ ଯିବି ଅନ୍ୟ ଦୁଆରେ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଠିଆହୋଇ ହାତ ପାତିବାକୁ ?

ରତ୍ନ—ପେଟରେ ଓଦାକନା ଦେଇ ପୋଥି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଭ କଣ ? ହଇହେ, ଏତେ ତ ପୋଥି ବୋଲୁଛ, ଦିନେ ରାଜସଭାକୁ ଯାଇ ଦି ପଦ ଶୁଣାଉନ ଯଦି ରାଜାଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ।

ବଳି—ତୁମେ କିଛି ଜାଣନା ମଣି, ପିଲାଦିନେ ଅଜା କଣ କହୁଥିଲେ ଜାଣ—ଏମିତି ପୋଥି ପଢ଼ିଲେ, ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଲୋକ ହେବି, ନବରତ୍ନ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପରି । ନିତି ନିତି ମୋ ଦୁଆରେ ରାଜ-ଡକରା ।

ରତ୍ନ—ଖାଲି ମନେ ମନେ ବଡ଼ ହେଉଥାଅ, ଏଣେ ହାଣ୍ଡି ପଲେ ଗଡ଼େ ଗଡ଼ଉ ।

ବଳି—ତା' ବରଂ ଭଲ ମଣି, କିନ୍ତୁ ଏ ଜୀବ ଧରି କାହା ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ହାତ ପାତିବି ନାହିଁ । ଶୁଖି ଶୁଖି ମରିବା ଭଲ । ନା ମଣି, ତୁମେ ଅଉ ସେ ବିଷୟରେ ବଳାଅ ନାହିଁ । ଯାଅ ତୁମେ ।

ରତ୍ନ—ଯାଉଛି, କିନ୍ତୁ ଅଜ ପବନ ଅହାର ଛଡ଼ା ଉପାୟ ନାହିଁ (ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ)

ବଳି—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବିବାଦ ମୋଠାରେ, ଦେଖେଁ ଶେଷକୁ କଣ ହେଉଛି ।

ରତ୍ନ—(ଫେରିପଡ଼ି) ହବାଯାଏ ଯିବନାହିଁମ, ଶେଷକୁ ସବୁ ଦରି ଯାଇଥିବ, ଡାହୁଡାହୁ କରି, ମୁଠେ ଖାଇ ଜୀବନଟାକୁ ଜୀଅଇଁ ରଖିଲେ ସିନା ସବୁକଥା । ଏତେଦିନଯାଏ ଏତେ ପୋଥି,

ଏତେ ପାଠ ଦେଖିଲ, ଏଥର ଟିକିଏ ପେଟ କଥା ଦେଖ ।
(ରତ୍ନମଣି ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ, ପୁଣି ଥରେ ଫେରି)
ଯା, ଯା, ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି, ଶୁଣୁଛ, ଖଣ୍ଡେ ଗୀତ ଲେଖିଦେଇ ପାରିବ ?

ବଳ—ଗୀତ, କି ଗୀତ ?

ରତ୍ନ—ତା ମୁଁ କହିପାରିବ ନାହିଁ ।

ବଳ—କାହାପାଇଁ ?

ରତ୍ନ—ଏଇ ମୋର ସାନ ଭଉଣୀଟି ପାଇଁ । ଏହି କେତୋଟି ଦିନରେ ସେ ମୋତେ ନିଜର ଭଉଣୀଠୁ ବେଶୀ କରି ପକାଇଛି । ତାଠାରୁ ଧାର ଉଧାର କରିବା ଦୂରେଥାଉ, ବଳେ ପଗୁର ସବୁ ବୁଝିଯିବ ତାର ବରାଦ । ହିଁ ସେ ପଦ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖିଦେଇ ଯାଇଥିଲା, କି ପୋଡ଼ା ମନ ମୋର, ହେଷେଇ ଘର ଠଣାରେ ରଖିଦେଇ ଆସିଛି (ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ) ।

ବଳ—ସେ ଭଉଣୀଟି ତୁମର କେମିତିକା ଭଉଣୀ ତା'ତ କହିଲ ନାହିଁ ?

ରତ୍ନ—(ଫେରି) ମୋର କାହିଁକି ହବ ମ, ସେ ତ କହୁଥିଲେ ତମର ଭଉଣୀ ବୋଲି । ତୁମକୁ ତୁମ ଅଜାଙ୍କୁ ସେ ଭଲକରି ଜାଣନ୍ତି । କଥାକଥାକେ, ତୁମକଥା କହନ୍ତି—ଭାଇନା ବଡ଼ ହେଲେ ବଡ଼ଲୋକ ହେବେ । କାହିଁ, ମୁଁ ଦେଖୁଛି ବଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି ସତ କିନ୍ତୁ ବଡ଼ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ।

ବଳ—ଏତେ କଥା ସେ ଜାଣେ ।

ରତ୍ନ—ଜାଣେ କି ନାହିଁ ତାକୁ ପଚାରିବ । ସେ ତ ସବୁଦିନେ ଆମ ଘରକୁ ଆସେ । ହଁ ଲେଖିଦେବ କି ନାହିଁ କହିଲ ?

ବଳ—ଗୀତ, ଆଚ୍ଛା ତୁମ ଆର ଗୀତଟି ଦେଖେ ।

ରତ୍ନ—ହଁ, ମୁଁ ଆଣୁଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଳି—ଗୀତ, ମୁଁ ପୁଣି ଲେଖିବି ଗୀତ !

ରତ୍ନ—ହେଇ ଦେଖ, ଏମିତକା ଗୀତ । ସେ ଏହୁକ୍ଷଣି ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବ ।

ବଳି—(ତାଳପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ଧରି) ଠିକ୍ ସେଇ ଗୀତ ତ । ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବରୁ ଝିଅ ଆସି ଗାଇଥିଲା ଲଳିତା । ସେ କଣ ଏଠି ? ଅଚ୍ଛା ରତ୍ନ, ତାକୁ ଟିକିଏ ମୋ ସାଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ କହିବ ।

ରତ୍ନ—ଆସିବେ ବୋଲି ମୋତେ ପରତ ହେଉନାହିଁ । ତୁମେ ଘରେ ଥିଲାବେଳେ, ସେ ତୁନି ତୁନି ହୋଇ ଆସି, ଦ ପଦ କଥା ହୋଇ ଟିଏ ଗୋଡ଼ରେ ପଳାଇଯାନ୍ତି, ପଛକୁ ଆସିବେ କହୁ ।

ବଳି—ସେ ନିଜେ କହିଲେ ଗୀତ ଲେଖିଦେବି ।

ରତ୍ନ—ହଉ କହିବି ।

ଲଳିତା—(ଅନ୍ତରାଳରୁ) ରତନାନାମୀ କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ କି ?

ରତ୍ନ—ହେଇଟିତ କହୁ କହୁ ଆସିଲାଣି । ଯାଏ ପଛରେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଳି—ତେବେ, ସେ କଣ ଲଳିତା ! ମୋତେ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଏ ଗୀତ ପଠେଇଛୁ, ନା, ମୋତେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି । ତା' ବା କରିବ କାହିଁକି ? ତେବେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା କରୁନାହିଁ କାହିଁକି ?

ଲଳିତା—(ପ୍ରବେଶ କରି) ବଳି ଭାଇନା !

ବଳଦେବ—କିଏ ? ଲଳିତା !

ଲଳିତା—ବଳି ଭାଇନା, ତୁମେ ଗୀତ ଲେଖିଦେବଧି ଶୁଣି ମୁଁ ଅଉ ଲୁଚି ରହିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ବଳି—ଲଳିତା, ତୁ ଏଠି କପରି ?

ଲଳିତା—(ଅଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛି) ଛାଡ଼ ସେ ଅନେକ କଥା । କାହିଁ ଗୀତ ଲେଖିଦେବ ପରା ?

ବଳି—ଗୀତ, ମୁଁ କଣ ଗୀତ ଲେଖିଜାଣେ । ସେମିତି କହିଦେଲି ନା, ତୋ ରତନାନାମଟି ଯେମିତି, ନହେଲେ କଣ ରକ୍ଷା ଥିଲା ?

ଲଳିତା—ତୁମେ କହୁଛ ଯେଉଁବେଳେ କଥାର ଖିଲାପ କରିବ ? ତୁମ ନନା ତୁମକୁ କହୁଛନ୍ତି ପରା କଥା ଦେଇ କଥା ରଖିବ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇ ।

ବଳି—କିନ୍ତୁ ମୁଁ—

ଲଳିତା—ଏତେ ପଢ଼ିଛ, ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଲେଖିଦେଇ ପାରିବନାହିଁ ?

ବଳି—ମୁଁ ତ କେବେ ଲେଖିନାହିଁ, ତେବେ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ କହ—

ଲଳିତା—କାହିଁକି ? ତମଠୁ କଣ ବଡ଼ପଣ୍ଡିତ କେହୁ ଏଠି ଅଛନ୍ତି ?-

ବଳି—ତେବେ—?

ଲଳିତା—ତୁମକୁ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଧର ତୁମର ତାଳପତ୍ର ନେଦା, ଆଉ ଲେଖନୀ । ଲେଖ—(ବଳଦେବଙ୍କ ମୁହଁଅଡ଼େ ନିର୍ନିମେଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ) ଲେଖ, ମୋ ରାଣ— ।

ବଳି—ଅନନ୍ତନ୍ତ୍ରା ଚମତ୍କାରୀ କାନ୍ତିରେ କବିତା କୁତଃ—ଏଥିରେ ଲେଖା । ସେ ଭାଗ୍ୟରେ ନାହିଁ ।

ଲଳିତା—ଅଜାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ତୁମ ଉପରେ, ତୁମକୁ ଭଗବାନ ସହାୟ—

ବଳି—ଭଗବାନ; ଭାଗ୍ୟଡୋରକୁ ହାତରେ ଧରି ମଣିଷକୁ ନଚେଇବା ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଆଉ କଣ ଅଛି ? ତାଙ୍କୁ ଗାଳିଦେବା ଛଡ଼ା ମନରେ କିଛି ଆସୁନାହିଁ ।

ଲଳିତା—ତମ ମନକୁ ବାଧିଲା, ଜାଣେ, କ୍ଷମା କର ।

ବଳି—ବାଧିଲା, ଜାଣି—କ୍ଷମା···ଲଳିତା—(ଆନନ୍ଦରେ ତାଳପତ୍ର ଓ ଲେଖନୀ ଧରି ଲେଖିବସିଲେ । ଲଳିତା ଆଗ୍ରହରେ ତାଙ୍କ ଲେଖାଅଡ଼େ ଥରେ ଓ ତାଙ୍କ ମୁହଁଅଡ଼େ ଥରେ ଚାହିଁ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର ହେଲେ । ଲେଖିସାରି ବଳଦେବ ପଢ଼ିଲେ)

'ବାଧିଲା ଜାଣି କ୍ଷମା, କର ନୋହିବଲି ରମାରମଣ ଦଣ୍ଡେ
ଧଅ ଠାଳି' ।

ଲଳିତା—(ଆନନ୍ଦରେ) ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ହେଲା, ହେଉ ନଥିଲା କିପରି ?

ବଳି—ତୁମେ ଗାଅ ତ—ମୁଁ ଲେଖେ—

ଲଳିତା—(ଗୁଣୁଗୁଣୁ କରି ଗାଇଲେ ଓ ବଳଦେବ ଲେଖିବାରେ ଲାଗିଲେ)

ବଳି—ବଡ଼ପାଟିରେ ଗାଅ—

ଲଳିତା—ତୁମେ ଗାଅ ମୋ ସାଥିରେ···

(ବଳଦେବ ଆନନ୍ଦରେ ଗାଇଲେ—ଲଳିତା ଗୀତ ବନ୍ଦକରି, କେବଳ ତାଙ୍କର ମୁହଁଅଡ଼େ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।)

ବାଧିଲା ଜାଣି କ୍ଷମା କରି ନୋହିଲେ ବୃଥା
ରମଣ ଦଣ୍ଡେ ଦିଅ ଟାଳି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଆଜି ମୋ ମନୋରଥ
ଭରତି କରି ଦେବ ଗାଳି ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !
କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ ବୋଲି କରି
କହନ୍ତି ବୁଧେ ଡରି ମରି ।
କାଳସର୍ପ ଅପଣ କବଳ କରି ପ୍ରାଣ-
ପବନମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭରି ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !

(ଗୀତ ବନ୍ଦକରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଲଳିତାର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିବାକୁ ଲାଗିଲେ)

ବଳଦେବ—ଲଳିତା, ବକପକ୍ଷୀର କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନରେ ଦିନେ ସ୍ୱତଃ ସ୍ଫୁରିତ ହୋଇଥିଲା ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଆଦ୍ୟଶ୍ଳୋକ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ମୂର୍ଖ କାଳିଦାସ ହୋଇଥିଲେ ଅମର କବି କାଳିଦାସ, ଆଜି ଅନ୍ତଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ତୋରି ପ୍ରସାଦରୁ ଅ
ମୁଁ—

ଲଳିତା—ନା, ନା, ସେଥିରେ ମୋର କଷ୍ଟ ନାହିଁ, ତୁମେ ଗୀତ ଲେଖ, ମୁଁ ଗାଏଁ ।

ବଳ—ହଁ ଲଳିତା, ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ଗୀତ ଲେଖିବି ତୁମର ଗାଇବାପାଇଁ, ତୁମେ ମୋର ସଙ୍ଗୀତର ଉଦ୍‌ବୋଧନୀ, ତୁମେ ମୋର ପ୍ରେରଣା, ତୁମେ ମୋର ଶକ୍ତି, ମୋର ସାଧନାର ପରିସମାପ୍ତି (କ୍ରମେ ଲଳିତା ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ)

ଲଳିତା—(ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଇ) ନା, ନା, ମୁଁ ଯାଏ । ତୁମର ପାଇଁ ହୃଦରେ ରହେ, ତୁମର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଳ—ନା, ନା ଲଳିତା, ତୁମେ ଯାଅନା, ସ୍ୱର ଶୈଳୀକର ଗୋଲ୍ କବିତାକୁ ପକାଇ ଦେଇ ଯାଅନା ଲଳିତା······ (ଅନୁସରଣ କରିବା)

—୨—

(ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଯାଉଥିଲା—)

ଜୟ ଜଗବନ୍ଧୁ ଦୀନଜନ ବନ୍ଧୁ ଜୟ କାମଲା ଭଞ୍ଜନ
ଜୟ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଜଗତ ଜୀବନ ଜୟ ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନ ॥
ସତ୍ୟରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ନରହରି କରେ ବଧିଲ ବୀର ହିରଣ୍ୟ
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଇନ୍ଦ୍ରପଦକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ବଳେ କରିଛ ପ୍ରଦାନ ॥
ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ରାମ ଅବତାରେ ପିତା ସତ୍ୟେ ଗଲ୍ ବନ
ଲଙ୍କାରେ ରାବଣ ବଧିଲ୍ ଆପଣା ଭକ୍ତକୁ କଲ୍ ରାଜନ ॥

(ଗୀତ ମଝିରେ ବଳଦେବ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ହାତରେ ତାଳପତ୍ର ଓ ଲେଖନୀ । ଅନ୍ଧ ଗାଉଥିବା ଗୀତକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଟିକିଏ ହସିଲେ ।)

ବଳଦେବ—ଅଚ୍ଛା ବାବା, ତୁମେ କେବେଠୁ ଏପର ଭିଷା କରୁଛ ?

ଅନ୍ଧ—ସାଆନ୍ତେ, ପିଲଦିନୁ—

ବଳ—କେବେଠୁ ଭଗବାନଙ୍କ ନାଁ ନେଉଛ ?

ଅନ୍ଧ—ସେହିଦିନୁ ସାଆନ୍ତେ !

ବଳ—ଭଗବାନ ତୁମର କଣ କରିଛନ୍ତି ?

ଅନ୍ଧ—କାଳ ଅନ୍ଧ ଲୋକର ଆଉ କଣ ଅଛି ସାଆନ୍ତେ !

ବଳ—ତେବେ ଭଗବାନ ପରମ ଦୟାଳୁ ବୋଲି ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଛ କାହିଁକି ?

ଅନ୍ଧ—ଭକ୍ତଙ୍କର ଭଗବାନ ସେ,—ଭକ୍ତ ଜାଣନ୍ତି ! ଧ୍ରୁବ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ତମାନେ ତାଙ୍କର ନାଁ ନେଇ କିମିତି ତରି ଯାଉଛନ୍ତି !

ବଳ—ନାମ ସ୍ମରଣ ମନ୍ତ୍ର ଦୁଷ୍ଟ ପାପୀମାନେ ତ ତାଙ୍କୁ ପାଇ ଅଛନ୍ତି !

ଅନ୍ଧ—ସାଆନ୍ତେ !

ବଳ—ତାଙ୍କୁ କିମିତି ପାଇଛନ୍ତି ଜାଣ ?

ଅନ୍ଧ—କପର ସାଆନ୍ତେ ?

ବଳ—ବର୍ଷ ବର୍ଷ କଠୋର ତପସ୍ୟାରେ ଯେତେବେଳେ କିଛି ଫଳ ଫଳିଲା ନାହିଁ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ସ୍ତୁତିପାଠ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗାଇବୁଲିଲେ ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା ।

ଅନ୍ଧ—କିଏ ଯେ କେତେ ରୂପରେ ଭଜନ୍ତି !

ବଳ—ସିମିତ ତମେ ତାଙ୍କର ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ ନକରି ଗାଇ ବୁଲିବ ନିନ୍ଦା ।

ଅନ୍ଧ—ଆପଣ କିଏସେ ସାଆନ୍ତେ ?

ବଳ—ମୁଁ ଜଣେ ଭାଗ୍ୟହୀନ ଈଶ୍ୱର-ନିନ୍ଦୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଅନ୍ଧ—ଈଶ୍ୱର-ନିନ୍ଦୁକ କିଏ କହିଲା ସାଆନ୍ତେ ?

ବଳ—ହେଇ ଦେଖୁନାହଁ, ମୁଁ କମିତ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ନିନ୍ଦା ଗାଇବୁଲୁଛି ।

ଜଳଧି ଅନ୍ତେ ନିଜ ଘର ଦେବାଧିରାଜ
ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇଛ ଆପଣ,
ତୁମ୍ଭର ବିନା ଘେନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ଆନ
ଜନର ଘରବୁଡ଼ାପଣେ ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !
ଭୁଜଙ୍ଗ ସାମ୍ୟ ଅମ୍ଭ ତୁଲେ
ବାଢ଼ ଅ ବୋଲି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ
ମୁଁ ନୁହେଁ ଘରବୁଡ଼ା ବଡାଇବାକୁ ତୁଣ୍ଡା
ତୋହକୁ ବଡାଇବା ଭଲେ ହେ ମହାପ୍ରଭୁ !

ଅଭି—ବାଃ, ଏ ତ ଗୀତ ନୁହେଁ ସାଆନ୍ତେ ! ଏ ତ ଭକ୍ତର ଭଗବାନ ଠାରେ ଅଭିମାନ । ସାଆନ୍ତେ, ଏ ତ କେଡ଼େ ମଧୁର ! ଦେଢ଼ଦଣ୍ଡ ହେବ ପୁରୁଣା ଗୀତ ଗାଉଥିଲି, ଏବେ ଆପଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ନୂଆ ଗୀତ ଗାଇଲେ ଦୁଇପଇସା ମିଳିବ । ମୂଳ ପଦଟି ଶିଖାଇ ଦବ ସାଆନ୍ତେ ।

(ବଳଦେବ ମୂଳପଦ ଆବୃତ୍ତି କରିବା ଓ ଅଭି ମନେ ରଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା)

ବଳ—ଅଚ୍ଛା, ଯାଅ ବାବା ।

ଅଭି—ଯାଉଛି, ଆଜ୍ଞା ଆସିଲେ ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ଗୀତ ଦେବ ସାଆନ୍ତେ ! ଆପଣଙ୍କ ରଚନା ତ ଭାରି ମଧୁରିଆ । ଏ ଗରିବ କଥା ମନେ ରଖିଥିବ ସାଆନ୍ତେ ! (ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଳ—ଗରିବ ! ତୁମେ ଗରିବ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଗରିବ । ତେଣୁ ସିନା, ତୁମେ ମୋ କଥା ବୁଝିପାରିଲ, ମୁଁ ମୋ କଥା ବୁଝିପାରିଲି । ଏ ସଂସାରରେ ଗରିବର ବନ୍ଧୁ ଗରିବ ।

ଲଳିତାର ଘର

(ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଶୀ ଛନ୍ଦରେ ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ ଚାଲୁଛି, ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ଜକନ୍ତ୍ରର ମହାରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପାର୍ଶ୍ୱଚର ମିତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ, ବାଃ ବାଃରେ ଘରଟି ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡୁଥାଏ ।)

ଗୋ ରସନାଟି, କୃଷ୍ଣନାମ ଛାଡ଼ ଆନେ ରସ ନାହିଁ । ୦ ।

ଅଟକି ନରହି ଅଳସରେ ରଟ ରଟ ଚଳ ବିଳାସରେ
କୃଷ୍ଣ କେଶବ କେଶୀ-କଂସ-ଦଳନ ବଲ୍ଲବୀ ଜନ ବଲ୍ଲଭ ହରେ । ୧ ।
ଉପଳ ଶାକର ରସ ଫେଣା ମଧୁ ମଧୁରସା ସରପଣା
ସୁଧା ତମରସ ନେଶା ବଦବାସ ଏସବୁ ଶ୍ୟାମ ନାମକୁ ଊଣା । ୨ ।
ମକରନ୍ଦ ପଞ୍ଚ ଚୂତରସ ପ୍ରବାହେ ନ ରଖି ତୁ ତରସ
ବିଲକ୍ଷଣ ହରି ନାମଙ୍କ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଇତର ସକଳ ଗତ ରସ । ୩ ।

(ଏହି ସମୟରେ ଝଡ଼ ପରି ପ୍ରବେଶ କଲେ ବଳଦେବ । ସେସବୁ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ, ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ଏହି ଅନାଡ଼ମ୍ବର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି । ଲଳିତା ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣ କରି ବଳଦେବଙ୍କୁ ନେଇଗଲା ଅନ୍ୟ ଏକ କକ୍ଷକୁ । ଏମାନେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଦେଖୁଥାନ୍ତି, ଟିକ୍ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା ଭଳି । ସେହି ଘରକୁ ଫେରି ଲଳିତା କହିଲା—)

ଲଳିତା—ଆପଣମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ମୋର ଠାକୁର ପୂଜାର ସମୟ ହୋଇଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୁଦର୍ଶନ—ଠାକୁର ପୂଜା—ସେ ଅଡ଼କୁ ମନ ଭାହିଁକ ଏ ବୟସରେ—

ଦେବେନ—ସେ ତ ଆଉ କାଠ ପଥର ଦେବତା ନୁହନ୍ତି ଯେ ଏ ରୂପ ଯୌବନ ବୃଥା ଯିବ—ସେ ଯେ ଦାତା !

ଖଲଅ—ତେବେ କଣ ଏହି ବ୍ରହ୍ମଗୃଷ୍ମ ଜଣକ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆଶା-ଦୀପକୁ ନିଭେଇ ବର୍ତ୍ତିମାନ ଜଳି ଉଠିଲେ ଆମର ଏହି ରୂପସୀ ଲଳିତାର କକ୍ଷ ଭିତରେ (ଲଳିତା ପ୍ରବେଶ)

ମିଛୁ— ହେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କର ନାହିଁ । ଉଠା କିଂତୁ ଲଳିତା ।—ମୋର କଥା ଯେମିତି ରହେ,—କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ରାଜ ନଅରକୁ, ପ୍ରମୋଦ କକ୍ଷରେ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ଠିକ୍—

ସୁଦର୍ଶନ—ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ତୀର୍ଥରେ ଥରେ ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳୁ ।

ଦେବେନ—(ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କରି କାନରେ କହିଲା) ରାଜଦୃଷ୍ଟି—ରାଜଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁଛି !

ଖଲଅ—ଆମ ଦୃଷ୍ଟି ଅଉ କେଉଁଠି ଘୂରୁଛି ଯେ—

ମିଛୁ— ହଁ—ସବୁବେଳେ ତମେ ଯେମିତି ନୂଆ ଦେଖୁଚ ସେମିତି ଦରକାର ନୂଆ ଗୀତ । ତମେ ଜାଣିତ ଆମ ରାଜାଙ୍କ କଥା ।

ଲଳିତା—ବେଶ୍ । କାଲି ରାଜା ଘର ସବାରୀଟା ପଠାଇଦେବ ଦୁଆରକୁ ।

ମିଛୁ— ବେଶ୍, ଏ ମିଛୁ ମହାନ୍ତି ଥାଉ ଥାଉ ତାର ଅଭାବ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ, ସେ କଥା ରାଜାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବ ନାହିଁ । ତାହାହେଲେ ଆସେ— (ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପରେ ଅନ୍ୟମାନେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅନ୍ଧ— ରଜାଘର ସବାରୀ—ତୋ ଦୁଆରେ ?

ଲଳିତା—ଗୁଣିମାନର ଦୁଆରକୁ ନୁହେଁ, ଯେତେବେଳେ ଅମର ପର ଗଣିକା ଦୁଆରେ ନିଷ୍ଟସ୍ତ—

ଅନ୍ଧ— ତୁମେ କାହିଁକ ନିଜକୁ ଏତେ ନୀଚ କର ଭାବୁ ମୁଁ ବୁଝି-ପାରେନା ।

ଲଳିତା— ଦୁନିଆଁ ଆଖିରେ ଅମକୁ ଦେଖେ—ସେହି ହେଲା ଅମର ପରିଚୟ ।

ଅନ୍ଧ—ତୋର ଗୁଣ ବୋଧହୁଏ ଏ ଭିତରେ ରଜାଙ୍କ କାନକୁ ଯାଇଛି ।

ଲଳିତା—କିନ୍ତୁ ଗୁଣି ଗୀତ ତା କଥା ନୁହେଁ ···

ବଳଦେବ—[illegible] ତୁମ୍ଭେ [illegible] ଅଭ୍ୟା କରୁଛ ?

ଲଳିତା—ହଁ [illegible] ମନର ଭକ୍ତି ମଣିଷଟି ଯେତେ-ବେଳେ [illegible] କଥା ଭାବି ଭାବି ଘୁରିଲେଣି,—

ବଳଦେବ—ଲଳିତା—

ଅନ୍ଧ— କିଏ ମା ?

ଲଳିତା—ଦେବତା—

ଅନ୍ଧ—ଦେବତା କଥା କହିଲେଣି ?

ଲଳିତା—ହଁ ଯେଉଁ ଦେବତା ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମୋତେ ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ନୂଆଗୀତ ଦେଇଯାନ୍ତି ।

ବଳ—ଆଜି ତୁମେ ତାକୁ ବନ୍ଦୀକରି ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କର ।

ଲଳିତା—ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର ପାଇଁ କଣ ଅନ୍ୟ ଗୀତ ଅଭାବ ଅଛି ?

ଅନ୍ଧ—କିନ୍ତୁ, ତୁ ଯାହାକହ ମା, ସେମିତିକା ମଧୁରିଆ ଗୀତ ଆଉ କାହିଁ ?

ବଳ—ହଁ ଏ ଗୀତର ମଧୁରତା ମଧ୍ୟରେ ତୁମେ ଟାଳିଦିଅ ବିଷ ।

ଅନ୍ଧ—ବିଷ ! ନା, ନା, ସେ ଯେ ଅମୃତ···

ବଳ—ବେଶ୍ୟାଘରେ ଯେଉଁ ଅମୃତର ଧାର୍ ନିତ୍ୟ ବହିଯାଏ ।

ଲଳିତା—(ବାଧାଦେଇ) ବଳ ଭାଇନା !

ବଳ—ମୋର ଆଖି ଆଗରେ ଯାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି, ତାକୁ ତ ଭୁଲ୍ ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଲଳିତା—ତୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ ବଳ ଭାଇନା !

ବଳ—ଜାଣେ, ଖୁବ୍ ଜାଣେ । ମୋର କବିତା ସାର୍ଥକତା ଲାଭ କରୁଛି, ଜଣେ ପତିତାର କଣ୍ଠରେ ।

ଲଳିତା— ପତିତା !

ବଳ—ହଁ, ପତି । । ରସ ଯୋଗାଉଛି ତାର ମଜଲିସ୍‌ରେ । କିନ୍ତୁ, ମୋର କବିତା ଲେଖା କଣ ଏଇଥି ପାଇଁ ! ନା, ନା, ମୋର ଲେଖନୀ, ମୋର ପୋଥି, ମୋତେ ଫେରାଇ ଦିଅ । ଜଗତ ଶୁଣିଲେ ମୋତେ କଣ ନ କହିବ ?

ଲଳିତା—ହଁ, ବଳ ଭାଇନା, ମୋତେ ଘୃଣା କର, ମୁଁ ତାହା ସହ୍ୟ କରିବି ! କିନ୍ତୁ ତୁମର କବିତା, ତାହାର ତ ଅବମାନନା ମୁଁ କେବେ କରିନାହିଁ । ସେଥିରୁ ମୋତେ ବଞ୍ଚିତ କରନାହିଁ ।

ବଳ—ତୋତେ ଆଜିଯାଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲି । ତୋର ମଧୁର କଥାରେ ଭୁଲିଥିଲି । ତୋର ଗୃହାଣୀରେ ଦେଖୁଥିଲି ଦିବା ସ୍ୱପ୍ନ ମୋର ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଏବେ ଭାଙ୍ଗିଛି । ଆଉ ନୁହେଁ, ଏଠି ଆଉ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଲଳିତା—ବଳ ଭାଇନା, ବଳ ଭାଇନା, ମୋତେ ଭୁଲ ବୁଝନାହିଁ ବଳ ଭାଇନା !

ଅନ୍ଧ—ମା, ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା ମା !

ଲଳିତା—ସେ ଚାଲିଗଲେ ବାବା !

ଅନ୍ଧ—ଯାଆନ୍ତୁ—

ଲଳିତା—ସେ ଆଜି ଆସିବେ ନାହିଁ ବାବା !

ଅନ୍ଧ—ଠିକ୍ ଆସିବେ । ମୁଁ ଯୋର କରି ଘେନିଆସିବି ।

ଲଳିତା—ମୋତେ କଣ ଦୁନିଆସାରା ଏପରି ଭୁଲ ବୁଝିବେ ! ଶେଷକୁ—

ଅନ୍ଧ—ନିଜର ବୋଲି ଯାହାକୁ ଭାବିଥିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ ଭୁଲ ବୁଝିଲା, ନା ? ଇମିତି ନିଜର ଲୋକେ ଭୁଲ ବୁଝିଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେ ବେଶୀ ଦିନ ନୁହେଁ ।

ଲଳିତା—ବାବା ! ଭଗବାନ କଣ ନାହାନ୍ତି ?

ଅନ୍ଧ—କାହାନ୍ତି ? ଥିଲେ କଣ ଜଣକ ଆଖିରୁ ଏପରି ଅଜାବନ ଲୁହ ବୁହାଉଥାନ୍ତେ !!

—୪—

(ବଡ଼ ବିରକ୍ତ ମନରେ ପୃଥ୍ୱୀର ଦୁଇ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଓ ବାଣୀକଣ୍ଠଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—ଗଲା, ସବୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ । କାର୍ଯ୍ୟ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ମନ ଭ୍ରଷ୍ଟ ! ଛିଃ, କାନ କଣ ନ ଶୁଣିଲା **ଅନ୍ଧ** !

ବାଣୀକଣ୍ଠ—ଗଲା ସବୁ ସରିଗଲା, ଏ ରାଜ୍ୟ ବୁଡ଼ିଯିବ ।

ବିଦ୍ୟା—ଏପରି ଅଚାର ଅନାଚାର ଅସହ୍ୟ ।

ବାଣୀ—ଏଠି ଆଉ କ୍ଷଣେ ରହିବା ଅନୁଚିତ ।

ବିଦ୍ୟା—ନା, ନା, ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ଭୀରୁପରି ରଣକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାୟନ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ । ରାଜାଙ୍କୁ କହି ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାଣୀ—ନିଶ୍ଚୟ, ନିଶ୍ଚୟ । ଅମ୍ଭେ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ । ରାଜ୍ୟସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ, ସବାରି ଗଜଡ଼ ଭଣ୍ଡାରି ବେହେରା ନିଯୋଗ ହେବା କଥା ।

ବିଦ୍ୟା—ହେବ କିମିତି ହେ ? ଆଉ ସେ ପୁରୁଣା ରାଜା ନାହାନ୍ତି । ଏବେ ନୂଆ ଯୁବକ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷରାୟ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତାର ସୀମା ଲଙ୍ଘିଲେଣି ନହେଲେ ବାଟରେ ଘାଟରେ ସବୁଠାରେ ସେହି ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତ—

ବାଣୀ—ଖାଲି ପ୍ରେମ ନୁହେ ହେ, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ପ୍ରେମ ।

ବିଦ୍ୟା—ଠିକ୍ କହୁଛ, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ପ୍ରେମ । ବାପ ନାହିଁ ମା ନାହିଁ, ଭାଇ ନାହିଁ ଭଉଣୀ ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ଖାଲି ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ।

ବାଣୀ—କଳି, କଳି, ଘୋର କଳି ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ।

(ଦୂରରୁ ଅଦ୍ଭର ଗୀତ ଶୁଣାଗଲା—ଗାଉଥିଲା ବାଧିଲା ଜାଣି ଚମା···)

ବିଦ୍ୟା—ଏଇ ଶୁଣ ପୁଣି ସେହି ସଙ୍ଗୀତ । ନା ଅସହ୍ୟ···

ବାଣୀ—ଆପଣେ କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ।

ବିଦ୍ୟା—ହଁ, ହଁ କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି । ଏ ଗୀତ ଯେପରି କାନରେ ପଶି ଏହାର ବ୍ୟାଧି ଦେହ ସାରା ଚରି ନଯାଏ ।

ବାଣୀ—ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି । ଏ ରାଜ୍ୟରେ କାନରେ ତୁଳା ମାରିବାକୁ ହେବ । ଭୟ ନାହିଁ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ, ପାଖରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଅଛନ୍ତି, ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ସେ ପାପ ମନ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଏଥିରୁ କଣିକାଏ ସେବନ କଲେ ସବୁ ଶେଷ ।

(ଅଦ୍ଭର ଗୀତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲା । ବାଣୀକଣ୍ଠ କାନରୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ବାହାର କରି କାନ ଡେରିଲେ)

ବିଦ୍ୟା—କି ହେ, କଣ ଶୁଣୁଚ ?

ବାଣୀ—କାନରୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ବାହାର କରନ୍ତୁ ଆପଣେ. ଭଗବାନଙ୍କର ନା—

ବଦ୍ୟା—ଭଗବାନଙ୍କର ନାଁ ଓଁ, ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ ।

(ଅନ୍ଧ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଶୁଣାଅରେ ବାବା, ଟିକିଏ ଭଗବାନଙ୍କର ନା ଶୁଣାଅ ।

ଭିଖାରି ଗାଇଲା—ଜଳଧିଅନ୍ତେ··· ।

ବଦ୍ୟା—ଶୁଣୁଛ, ଶୁଣୁଛ ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ଈଶ୍ୱର ନିନ୍ଦା, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ନିନ୍ଦା ଏ ଗୀତର ମର୍ମ ।

ବାଣୀ— ଆପଣ କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ।

ବଦ୍ୟା—ହଁ, କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି (କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଦେବା) ଏ—ବନ୍ଦକର !

ବାଣୀ—ଈଶ୍ୱର ନିନ୍ଦା, କାମିନୀକାଞ୍ଚନ ଏ ସବୁର ପୂଜା ହେଉଛି ଏ ଦେଶରେ !

ଅନ୍ଧ—ଏ ତ ଈଶ୍ୱର ନିନ୍ଦା ନୁହେଁ, ଭକ୍ତର ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଅଭିମାନ

ବାଣୀ—ହଁ, ଅଭିମାନ ଆମେ ଆଜ ବୁଝିପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଆମେ ହେଲୁ ଉତ୍କଳର ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ । ଉତ୍କଳର ବାରାଣସୀ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜସଭାରେ ଆମର ଉଚ୍ଚ ଆସନ, ଆମେ ଆଜ ବୁଝିପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ବଦ୍ୟା—ଏହି ଖଳଲୋକଙ୍କୁ ଦୂରାତ୍ ପରିବର୍ଜୟେତ୍ । ବାଣୀକଣ୍ଠେ ଟିକିଏ ମହାପ୍ରସାଦ ।

ବାଣୀ—ଆପଣେ ଠିକ୍ ମନେ କରିଛନ୍ତି । ମହାପ୍ରସାଦ, ନିର୍ମାଲ୍ୟ ପ୍ରଭୁ !

(କୋଥଳିରୁ ବାହାର କରି ପାଇବା)

ଅନ୍ଧ—ଭକ୍ତକୁ କଣିକାଏ ମିଳୁ ବାବା—(ହାତ ବଢ଼ାଇବା)

ବାଣୀ—ପାପୀ, ମହାପାପୀ ତୁ । ମହାପ୍ରସାଦ ତୋତେ ଦେଇ ଆମେ ଆଉ ନର୍କବାସ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧ—ହାଅନ୍ତେ, ମୋର ଅପରାଧ ?

ବିଦ୍ୟା—ତୋର ଅପରାଧ ନୁହେ, ତୋ ରାଜାର ଅପରାଧ, ତୋ ଦେଶର ଅପରାଧ । ଶୁଣୁଛ ବାଣୀକଣ୍ଠେ ! ଏ ରାଜାଙ୍କର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ! ତାଙ୍କୁ ଉଚିତ ପ୍ରତିଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଚାଲ ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ରାଜାଙ୍କ ଉଆସକୁ । ଦେଖିବା କିପରି ରାଜାଙ୍କର ସାହସ··· ।

(ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ଓ ବାଣୀକଣ୍ଠଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ ସମୟରେ ଅନ୍ଧ ପୁଣି ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଦେଖି କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଇ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

—୪—

ଜଳନ୍ଧରର ଉଦ୍ୟାନ

(ରାଜକନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା, ଫୁଲ ତୋଳୁ ତୋଳୁ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ । ସଖୀ କୁନ୍ଦଲତା ଫୁଲ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ)

ଯୌବନ ବସନ୍ତେ କାଏ ତୁ କୋଇଲି କୁହୁ କୁହୁ ଡାକ ଦେଲି
ପାଗଳ ପଣ୍ଡାଏ ଅକୁଳ ହୋଇଲି କି ମଧୁର ରାଗେ ରହିଲି ॥
ଶତ ଫୁଲ ସତେ ଉଠିଲା ମହକି
ବହିଲା ମଳୟ ସୁଗନ୍ଧ ମହକି
ପଞ୍ଚମସ୍ୱରେ ଗୀତ ଗାଇବୁ ବୋଲି କି କେଉଁ ରସିକକୁ ଅଇଲି ॥

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—(ଗୀତ ବନ୍ଦକରି) କୁନ୍ଦ, ଏ ଗୀତ ମୁଁ ଗାଏ ଜାଣୁ କାହିଁ, ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ତ ସ୍ପର୍ଶ କରେନା । ଯେପରି କଣ ଗୋଟାଏ [illegible] ଅଭାବ ରହିଯାଉଛି ଏ ଗୀତର ଛନ୍ଦରେ କମ୍ପା ସ୍ୱରରେ ।

ରୁଦ୍ର—ତମ ଗୀତ ତୁମକୁ ଭଲ ନ ଲାଗିଲେ କଣ ହେଲା, ଆମକୁ ତ ଭଲ ଲାଗେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତୋତେ ଗୀତ ଭଲଲାଗେ ନା, ରାଜେମା ଭଲ ଲାଗେ ।

ରୁଦ୍ର—ତମେ ତ ଅଛା ମଣିବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଅଧୁନିକ ରଚନାରେ ଯେପରି ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ।

ରୁଦ୍ର—କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ତ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାଇଲେଣି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତୁ ଯାହା କହ, ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ, ଶବ୍ଦାନୁପ୍ରାସ ଜଟିଳ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ । ଅଧୁନିକ ସଙ୍ଗୀତ ତା' ନିକଟରେ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ରୁଦ୍ର—ରାଜେମା, ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧ ଭିଖାରି କେଇଦିନ ହେଲା ଗୀତ ଗାଉଛି ଆମ ରାଜଗୋଷ୍ଠୀ ସାମନାରେ । ସମସ୍ତେ ତା ଗୀତକୁ ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ସତ କହୁଛି, ଏଡ଼େ ମଧୁର ସେ ଗୀତ ! ଶୁଣିଲେ ଉଠି ଯାଇବ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଅଧୁନିକ ଗୀତ କି ?

ରୁଦ୍ର—ଅଧୁନିକ କି ପୁରାତନ ଜାଣେନା କିନ୍ତୁ ଯେ ଗୀତ ଲେଖିଛି, ତାର ବାହାଦୁରୀ ଅଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସେ ଭିଖାରି ଅଛି ଏଠି ? ଡାକିଆଣନା ତାକୁ ।

ରୁଦ୍ର—କେଜାଣି ଅଛି କି ନାହିଁ । ଦେଖି ଆସିବି ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଯା ଥିଲେ ଡାକି ଆଣିବୁ ।

(ରୁଦ୍ର ଚାଲିଗଲା ଓ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଭିଖାରୀକୁ ଧରି ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ କଲା)

ରୁଦ୍ର—ମଣିମା, ଏଇ ସେହି ଭିଖାରି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତୁମେ ଗୀତ ବୋଲ ?

ଅନ୍ଧ—ଆଜ୍ଞା ମଣିମା, ଜୀବନ ବଞ୍ଚେଇବାପାଇଁ ସେହି ପନ୍ଥା ଧରିଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବୋଲ୍ ତ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ।

ଅଭ—ହଉ ବୋଲୁଛି ମଣିମା ।

ମନ ଜମିବା,
ସିନ୍ଧୁଜେମା ସିତ ପଙ୍କଜ ନୟନେ । ମନ ।
ରମ୍ୟଧାନ ଯଦୁକରେ   ମୁନି ହୃଦ ପଦକଟେର । ୧ ।
ଶରଣାଗତ ବନ୍ଧୁରେ   କରୁଣା ସୁଧା-ସିନ୍ଧୁରେ । ୨ ।
ଦୀନଜନ ବାନ୍ଧବରେ   ନୀଳାଦ୍ରିକଣ୍ଠି ରଟଟେର । ୩ ।
ଦଳିତ କଳୁଷ ପୁଞ୍ଜେ   ଇନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ପଦକଞ୍ଜେ । ୪ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବାଃ ସୁନ୍ଦର ଗୀତ ! ଚମତ୍କାର ରଚନା ! ଅଚ୍ଛା, ଏ ଗୀତ କାହାର ରଚନା କହିପାରିବ ?

ଅଭ—ବଳଦେବ ଗୋସେଇଁଙ୍କର ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବଳଦେବ ଗୋସେଇଁ ?

ଅଭ—ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଆଠଗଡ଼ରେ ତାଙ୍କର ଘର ଥିଲା ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । ଏବେ ଏଇଠି ରହିଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ବୋଧହୁଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଭାବ ସାଧାରଣ କବିଙ୍କର ସଂଗୀତରେ ନ ଥାଏ ।

ଅଭ—ମଣିମା ତାଙ୍କ ଗାଇବା ଶୁଣିଲେ, ଯିବା ଲୋକ ଦଣ୍ଡେ ନ ଶୁଣି ଆଗେଇ ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅଛାକାଳି ଜଳନ୍ଧ୍ରର ଦ୍ୱଇତରେ ତାଙ୍କର ଗୀତ ସମସ୍ତେ ଗାଇଲେଣି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତାଙ୍କୁ ଥରେ ଏଠିକି ଡାକିଆଣି ପାରିବ ?

ଅଭ—ମଣିମାଙ୍କର କଥା କହିବି, ହେଲେ ସେ ଆସିବେ ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ରାଜଦରବାରକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ

ଅଛ—ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ ବି ମହତକୁ ଜଗିଥାନ୍ତି । ତତ୍ପର ନଗରେ—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବୁଝିଛି, ବଣମଲ୍ଲୀ ବଣରେ ଫୁଟି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବ ଉପଯୁକ୍ତ ମାଳୀର ଅଭାବରେ । ଅଚ୍ଛା, ସେ କଣ ଖାଲି ଜଣାଣ ଲେଖନ୍ତି ?

ଅଛ—ନାଇଁ, ଅଦ୍ଭୁତ କେତେ ଗୀତ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଅଛ, ଗୋଟିଏ ଗାଅତ ।

ଯେବେ ନବଘନ ଶ୍ୟାମ ବଂଶୀସ୍ୱନ କାଣୀଥରେ ଥରେ ଶୁଣାଯିବ ।
ସଖି ସୁଖେ ତନେ ମୋଦମୟ ମନେ ବାହାରିବୁ ତୋର ଜଣାଯିବ । ୦ ।
ଭ୍ରମରର ମଧୁ ମିଳନ ସଙ୍ଗୀତ   କଳପୀକରୁତ ମଳୟ ମରୁତ
ଚରାଚର ଲୋକ ଅଙ୍ଗରେ ପୁଲକ ପରମାନନ୍ଦ ବୀଜ ବୁଣାଯିବ । ୧ ।
କଳିନ୍ଦଜା କୂଳ ବିପିନ ବଞ୍ଜୁଳ ମଞ୍ଜୁଳ ମଞ୍ଜୁଷ ନୀଳମୟ ବଳୟେ ଚଗା
ନୂରଙ୍ଗୀ ସୁସମ ବିବିଧ କୁସୁମମୟ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଟଣାଯିବ । ୨ ।
ଅମ୍ଭେମାନେ ଦେଇ ଥିବୁ ପରଶୁସି ଜନ ପର ଗୁହଦ୍ୱାରେ ଢୋଳର
ଲକୁଚକୁଞ୍ଜରେ ନବ ଉପବନରେ ଏ ପଦପଦ୍ମ ମଣାଯିବ । ୩ ।
କିଶୋର ଅରୁଣ ପଙ୍କଜ ଚରଣ ହୃଦେନେ ଲଗାଇବା ତା ତୁଲେ ଗାଇବା
ବ୍ରଜ ବାଳବୋହା ସମୁଦାୟ ମହାଧନ୍ୟ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟରେ ଗଣାଯିବା । ୪ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—(ଗୀତ ମଝିରେ) ତୁମର ଏ ଗୋସେଇଁଟି ବୋଧହୁଏ ଖୁବ୍ ପ୍ରେମିକ । ରଚନାରେ ତ ମଧୁର ରସ ପୂରି ବହିଛନ୍ତି, ଏଇ ନିଅ ତମର ପୁରସ୍କାର । (ବେକରୁ ଗୋଟିଏ ମାଳ କାଢ଼ି ଦେବା, ପୁରସ୍କାର ପାଇ ଅଛ ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲିଗଲା, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସସ୍ନେହ-ଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ)

କୁନ୍ଦ—ମହାମା, ଗୀତ ଯା'ର ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, ସେ ଦେଖିବାକୁ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ନଥିବେ !

ଚନ୍ଦ୍ର—ସତେ କୁନ୍ଦ, ତାଙ୍କୁ ଥରେ ଦେଖନ୍ତା କି !

ପ୍ରମୋଦ ଗୃହ

(ପ୍ରମୋଦ କକ୍ଷରେ ଜଳନ୍ତର ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ଲୋଟରାସ୍ତ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସାଥୀ ମିଛୁ ମହାନ୍ତି । ନର୍ତ୍ତକୀ ଓଡ଼ିଶୀ ଗୀତ ଗାଇ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲେ)

ରାତି ପାହିଗଲା ଦେଖ ହାଣ୍ଡି ଢୁଅ ଅପଦ୍ରୁଡ଼ ତେଜ ସୁପାତି । ପଦ ।
ହେମ ହେହଲ ଧର ମୁକୁତା ପାନ ଭଳ ଲଗିଲା ପିତା
କରଟ କୁମ୍ଭାନ ନପଙ୍କି ରଟନ୍ତି ଚାଟକ ଅରୁଣ କିରଣ କାନ୍ତି । ୧ ।
ଚୁଲି ରଙ୍ଗଶିଉଳି ବନ ବହିଲାଣି ମୃଦୁ ପବନ
ରଥାଙ୍ଗ ଦମ୍ପତି ହୃଦୟରୁ କଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇଲାଣି ବିରହ ଭାନ୍ତି । ୨ ।

(ଗୀତ ମଝିରେ ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରତିହାରୀ—ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦୁଇଜଣ ଦରବାରଯାତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ନେଇଆସ ।

ମିଛୁ—ଆମ୍ଭ ପ୍ରମୋଦଗୃହକୁ ?…ନା, ନା, ପ୍ରତିହାରୀ !

ପ୍ରତିହାରୀ—(ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲ)

ମିଛୁ—ଏକୁଟିଏ ହେଲାଣି, ଏ କଥା ରାଜାଙ୍କୁ ପଚାରିବାକୁ ଆସିଲ ? ଏ ପ୍ରମୋଦ ଗୃହକୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଆଣିବ କିପରି ? ଯାଅ ତାଙ୍କର ଚାଞ୍ଚା ବସାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

ରାଜା—ହିଁ, ହିଁ, ସେଇଆ କର ।

ପ୍ରତିହାରୀ—ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ହୁକୁମ (ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ମିଛୁ—(ନର୍ତ୍ତକୀ ପ୍ରତି) ହଁ, ହଁ, ଚାଲୁ । ବନ୍ଦ କାହିଁକି ?

ରାଜା—ଆଜିର ସଙ୍ଗୀତ ଯେପରି ନୂତନ ଜଣାଯାଉଛି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ସରଳ ଏହାର ଭାଷା, ସରସ ଓ ମଧୁର ଏହାର ଭାବ ।

ମିଶ୍ର—ସେ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ । ହିଁ, ହିଁ, ଗୁଲ୍ ।

(ନର୍ତ୍ତକୀ ଲଳିତାର ଗୀତ)

ମନ ମୋର ଧୃତ ନ ହନ୍ତୁ   ଧନ ତୋତେ ମେଲାଣି ମିଳୁ
ରାଧାନନ୍ଦ ସୂତ ମାତଲେ ବୋଲନ୍ତ ତୁଚ୍ଛାକୁ ଏ ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳେ ଖ୍ୟାତ । ୩ ।

ରାଜା—ନା, ନା, ମିଶ୍ର ଏସବୁ ବଡ଼ ଖରାପ ଗୀତ । ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏତେ ଜଟିଳ, ମୋତେ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।

ମିଶ୍ର—ଛାମୁ, ଏହା ଏକାବେଳକେ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର, ଏ ଛାମୁଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ । ଏକାବେଳକେ ଖରାପ ।

ରାଜା—କିନ୍ତୁ ମୂଳପଦ ତ ବେଶ୍ ଶୁଭୁଥିଲା । ଅଚ୍ଛା, ମୂଳରୁ ଆରମ୍ଭ କର ।

ମିଶ୍ର—ଛାମୁଙ୍କର ଯେଉଁଥିରେ ଶରଧା । ମୂଳପଦ, ଅହା-ହା କି ମଧୁର, କି ସରସ ଏହାର ଭାବ ! ଗାଅ, ଗାଅ, ଛାମୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞା । ଯେତେହେଲେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ହେଲେ ରାଜବଂଶୀୟ । ସେ ଛାମୁଙ୍କର ମନଭାବ ଯିମିତି ଗୀତରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ କିଏ ସେପରି କରିବ ? ସେ ଗୀତ ସିନା ଛାମୁଙ୍କର ଲାଗି । ହଉ ଗୁଲ୍ ଗୁଲ୍ ।

(ମୂଳ ପଦର ପୁନରାବୃତ୍ତି)

ରାଜା—ଅଚ୍ଛା, ଶେଷ ପଦକ ଆଉ ଥରେ—

ମିଶ୍ର—ଛାମୁ, ଶେଷ ପଦ, ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ—ଶେଷ ପଦ ।

ଜଳନ୍ତ୍ରର ଛୁଟତି କହେ   ଅଙ୍ଗରାଗ ଅଛୁ ମୋ ଦେହେ
ଅତି ସେ ନଜନ୍ତୁ ହେମ ଉରଜରୁ ଶିଥିଳାଇ ଦଅ ଅଳପ ଛାଡ଼ି । ୪ ।

ରାଜା—ଧନ୍ୟ, ଚମତ୍କାର ! କଣ କହୁଛ ମିଶ୍ର ?

ମିଛୁ—ଶ୍ରୀସ୍ୱାମୀ ଯାହା କହୁଚନ୍ତି, ଏକାବେଳକେ ସୁନ୍ଦର । ସେପରି ଗୀତ କେହୁ କେବେ ରଚନା କରି ନ ଥିଲା କି ଶ୍ରୀସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଗରେ ଶୁଣାଇ ନ ଥିଲା ।

ରାଜା— ମିଛୁ, କିନ୍ତୁ—

ମିଛୁ—ଆଉ କିନ୍ତୁ କଣ ? ଆଜ୍ଞା ହଁ ଭଲ ଯେ, କିନ୍ତୁ ଖରାପ ।

ରାଜା—ସେ କଥା ନୁହେ ମିଛୁ, ଭଣିତଟି କା'ର ବୁହଁମାରିଲ ?

ମିଛୁ—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ।

ରାଜା—ନା ହେ, ମୋ ନାଁରେ ଗୀତ ।

ମିଛୁ—ଆଜ୍ଞା, ଶ୍ରୀସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାଁରେ ତ ହେବ ନାହିଁ, ଆଉ କାହା ନାଁରେ ହେବ ! ସ୍ୱାମୀ ହେଲେ ଏ ରାଜ୍ୟର ରାଜା, ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ରସିକ । ସବୁ କଥାତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାଁରେ ହେବା ଦରକାର । ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଗୀତର ଭଣିତ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାଁରେ ନହେଲେ ଯେ ଗୀତର ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା ହୁଅନ୍ତା ।

ରାଜା—କିନ୍ତୁ ମିଛୁ, ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ନାଁ ଉଠେଇ ମୋ ନାଁ ବସାଇ—ତା'ତ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପମାନ କରାହେବ । ଯେତେହେଲେ ସେ ରାଜବଂଶୀୟ, ଅନ୍ୟର ଚର୍ବିତ ଚର୍ବଣ କରିବା—

ମିଛୁ— ନିଶ୍ଚୟ, ନିଶ୍ଚୟ । ତାହା ନିହାତି ଅନ୍ୟାୟ । ଏହା କେବଳ ତାଙ୍କର ଅପମାନ ନୁହେ, ଶ୍ରୀସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାଁର ମଧ୍ୟ ଅପମାନ । ଏହାର ଉଚିତ ପ୍ରତିକାର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । (ଲଳିତା ପ୍ରତି) ଏ, ତୁ ଏ ଗୀତ କେଉଁଠୁ ପାଇଲୁ ?

ଲଳିତା—ଆଜ୍ଞା, ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଇଁ···

ମିଛୁ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଇଁ କଣ କହୁଚୁ ? ସତ କହ, ତୁ ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କ ଲେଖାକୁ ଏମିତ କାହିଁକି କଲୁ ? ପୁଣି ଶ୍ରୀସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ନ ନେଇ ତାଙ୍କ ନାଁ କାହିଁକି ବସେଇଲୁ ?

ଲଳିତା—ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ।

ମିଶ୍ର—ପ୍ରଭୁ କଣ ପିଲା ଯେ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲେଇବା ପାଇଁ ଏପରି କରିବୁ ! ଦେଖ୍ ସତ ନ କହିଲେ ତୋର ଜିଭ କାଠ ହେବ ।

ଲଳିତା—ପ୍ରଭୁ ହେଲେ ଅନ୍ନଦାତା, ଶ୍ରୀପ୍ରଭୁରେ କଣ ମିଛ କହିବି । ଦାଣ୍ଡସାହିରେ କେତେଦିନ ହେଲା ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସି ରହିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ରଚନା ।

ରାଜା—ବ୍ରାହ୍ମଣ !

ମିଶ୍ର—ତାଙ୍କ ନାଁ କଣ ?

ଲଳିତା—ଜୟଦେବ ଗୋସେଇଁ ।

ମିଶ୍ର—ହୁଁ ଅନୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା ମେ ଯେଉଁ ଶୈବବୃତ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ନାମ ମାଗି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କର, ତା ସଙ୍ଗେ ଟଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅପମାନ କରିଛନ୍ତି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି ଚଣ୍ଡାଳ ।

(ବାଣୀକଣ୍ଠ ଓ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—କଣ କହିଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୋହୁ ଚଣ୍ଡାଳ ? ଚଣ୍ଡାଳ ? ଅମେ ନୋହୁ, ଚଣ୍ଡାଳ ଆପଣ, ଆପଣଙ୍କ ଜିହ୍ୱାଗ୍ର—

ରାଜା—ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ! ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କାହିଁକି ?

ବାଣୀ—ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କାହିଁକି ? ଏ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସି ଅମର ଧର୍ମ କର୍ମ ସବୁ ଲୁଣ୍ଠିଲା, ମନ ଭ୍ରଷ୍ଟ କାୟା ଭ୍ରଷ୍ଟ । ଖାଲି ନୀଳାଦ୍ରି ବିହାରୀଙ୍କର ମହାପ୍ରସାଦ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି—

ରାଜା—କାହିଁକି ମୋର କି ଅପରାଧ ଦେଖିଲେ ?

ବାଣୀ—ଅପରାଧ ନୁହେଁ, ଅମେ ହେଲୁ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ, ପୁରୀ ମହାରାଜାଙ୍କ ସଭାରେ ଜୟ ଅର୍ଜନ ଗ୍ରହଣ କଲୁ । ଏ ରାଜ୍ୟ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲୁ ରାଜା ଆମର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ

ସବାସ୍ଥ ନଉଡ଼ ମନ୍ତ୍ରୀସ୍ଥ ବେହେସ୍ଥ କିଛିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରନାହାନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟା—ପୂର୍ବେ ଶୁଣିଲୁ ବାଟରେ ଘାଟରେ ସବୁଠାରେ ସେହି ଅଶ୍ଳୀଳ କବିତା । କାମିନୀର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା । ଆପଣଙ୍କର ସେ କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ଦେଖେ ଧନ ରାଜା ?

ରାଣୀ—ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ, ତୁଣ୍ଡରେ ଧରନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଯଦି ତୁଣ୍ଡରେ ଧରିବେ କାନରେ ଶୁଣନ୍ତୁ ନାହିଁ, କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ।

ରାଜା—ଆପଣମାନେ ଶାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ଆପଣାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାର ପ୍ରତିବିଧାନ କରିବି । ମିଛୁ ତା'ର ସଙ୍ଗୀତ ସିଏ ?

ମିଛୁ—ସେଇ ବଳଦେବ ଗୋସେଇଁଙ୍କର ହୋଇଥିବ ।

ପଣ୍ଡିତ ଦ୍ୱୟ—ହଁ, ସେଇ ବଳଦେବ ।

ରାଜା—ଦେଖ ଯାଅ ତାଙ୍କୁ ଧରି ଆଣ, ଏହିକ୍ଷଣି ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।

(ମିଛୁର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଲଳିତା—ତାଙ୍କର ତ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ, ସେ ତ କାହାକୁ ଗୀତ ଯାଚିହୋଇ ଦେଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ଦେଖନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ, ନାରୀ ବଳବତ୍ତର ହେଉଛି କପଟ । ତା' ନହେଲେ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ—

ଲଳିତା—ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ତ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ଅପେକ୍ଷା ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ରାଜା—ତୁମର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ପ୍ରତିହାରୀ !

(ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରବେଶ)

[ନଜିଶା (ଇଙ୍ଗିତରେ ଜଣାଇ ଦେବାରୁ) ଲଳିତାକୁ ନେଇ ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରସ୍ଥାନ । ବଳଦେବଙ୍କୁ ଧରି ମିଛୁର ପ୍ରବେଶ]

ମିଛୁ—ପ୍ରଭୁ, ଏଇ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ବାଣୀ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଏହି ଅପକୀର୍ତ୍ତି !

ବଳଦେବ—ଛାମୁ ମୋତେ ଡକାଇଛନ୍ତି ?

ରାଜା—ତୁମେ ଏ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଛ ? ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ରଚନା !

ବଳଦେବ—ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ, ସଙ୍ଗୀତରସିକ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କୁ ଯେ ମୋର ରଚନା ଭଲ ଲାଗିଛି ଏବଂ ମୋତେ ଏଠିକି ଡାକି ଆଣିପାରିଛନ୍ତି, ଏହା ମୋର ଭାଗ୍ୟ ।

ରାଜା—ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କର ରଚନାକୁ ବିକୃତକର ଯେଉଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଅଛି—

ବଳ—ସତ୍ୟ ପାଇଁ ପେଟ ଶୁଖାଇଛି ଛାମୁ କିନ୍ତୁ ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଛଳନା କରି ଶିଖି ନାହିଁ ।

ବାଣୀ—ଦେଖନ୍ତୁ ଛାମୁ, କି ଅରାଜକତା ! ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସଦମ୍ଭେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର କରିପାରେ !

ମିଶ୍ର—ଛାମୁ, ଏ ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ବଳଦେବ—ଦରିଦ୍ର ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଭିକାରି ନୁହେ ।

ମିଶ୍ର—ଏଁ, ଯାର ସାହସ ତ କମ୍ ନୁହେ ? ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଏ ଦମ୍ଭ ? ଏହା ଛାମୁଙ୍କର, ଅତଥ୍ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଘୋର ଅପମାନ ।

ରାଜା—ଉଚିତ ବିଚାର ହେବା ଦରକାର, କଣ କହୁଛ ବାଣୀକଣ୍ଠ ?

ବାଣୀ—ନିଶ୍ଚୟ, ତା' ନହେଲେ ରାଜା, ପ୍ରଜା ହୋଇ ରହିବେ ନାହିଁ; ଅନନ୍ତ ଅନାଚାର ଘୋଟିଯିବ ।

ରାଜା—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତୁମକୁ ଏ ଅଶ୍ଳୀଳ ରଚନା ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ବିଦ୍ୟା—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯେବେ ଗର୍ବ କର, ଦେବଭାଷା ସଂସ୍କୃତରେ କାବ୍ୟ ରଚନା କରି ନିଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖାଅ । ଏ ଦେଶଜ ଭାଷାରେ ପଦଯୋଡ଼ି ଅଲ୍ପ ସଫରୀ ପରି ଫର୍ଫର୍ ହୁଅନା ।

ବଳଦେବ—ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବାପା ମାଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଭାଷା ଶିଖିଛି, ସେହି ଭାଷାର ରଚନାରେ କବିତାର ମାଧୁରୀ ବଢ଼େ । ମୁଁ ବଙ୍ଗଳୀୟ, ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଷାରେ ବିଶେଷତଃ ମୋର ମାତୃଭାଷାରେ କବିତା ରଚନା କରି ମୁଁ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେକରେ ।

ରାଜା—ସେ ଯାହାହେଉ, ତୁମକୁ ତୁମର କବିତାର ଭାବ ବଦଳେଇବାକୁ ହେବ ।

ବଳି—ଫୁଲରୁ ମଧୁପାନ କରିବା ଯେପରି ଭ୍ରମରର ଧର୍ମ, ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବା କବିର ଧର୍ମ । ମୁଁ ମୋର ଧର୍ମ ପାଳନ କରୁଛି ମାତ୍ର ।

ବାଣୀ—ସେହି କଥା କୁହ, ପକ୍କା ଭ୍ରମର ।

ରାଜା—କିନ୍ତୁ ଏ ନଗ୍ନ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ତୁମକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ ।

ବଳି—ଗୋଲାପ ଓ ନାରୀ, ଦୁହେଁ ପ୍ରକୃତିର ଦାନ । ତେଣୁ ପ୍ରକୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିପାରିବି କିପରି ?

ବିଦ୍ୟା—ଏ ତୁମର ଭଣ୍ଡାମି । ପ୍ରେମ ନାମରେ କାମ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ।

ରାଜା—ଦେଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମନରେ ଯେତେବେଳେ କବିତାର ଅଶ୍ଳୀଳତା ବେଶୀ ସ୍ଥାନ ପାଏ ତା ଶୁଦ୍ଧପୂତ ବୋଲି କହିବା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ନାହିଁକି ?

ବଳ—ପଙ୍କ ପୋଖରୀରେ ପଦ୍ମ ଫୁଟିବା ଯେପରି ଅନ୍ୟାୟ, ସେପରି ମୋର କବିତା ରଚନା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ।

ରାଜା—ତୁମେ ବିଚକ୍ଷଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତଥାପି ମୋର ଭାଣ୍ଡିକ ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏନାହିଁ ।

ବଳ—ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ।

ରାଜା—ତୁମେ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ?

ବିଦ୍ୟା—ଗ୍ଲମ୍ଭ, ଏହିକ୍ଷଣି ପରୀକ୍ଷା ନିଅନ୍ତୁ । ନିଜର ଦାମ୍ଭିକତାର ଫଳ ସେ ହାତେ ହାତେ ପାଇଯାଉ ।

ବଳ—ରାଧା ସବୁବେଳେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମର ପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବାରୁ ଝିନା ସେ ସତୀ—

(ମୁହେଁ ମୁହେଁ ରଚନା କରି ଗାଇଲେ)

ରେ ସଖୀ ! ଏତିକି ମୋ ସଙ୍କଳପ
କିଶୋର କେଶରୀ ଗୃହିଁଥିବେ ଧରି ଅଧରେ ହାସ ଅଳପ ।

ପଣ୍ଡିତ ଦ୍ୱୟ—ଛି, ଛି, କି କଦର୍ଯ୍ୟ ରଚନା—କି ଅଶ୍ଳୀଳ ସ୍ତବ !

ବାଣୀ—ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ, କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ।

ରାଜା—(କୃତ୍ରିମ ଆରକ୍ତରେ) ବାସ୍ତବକ, ଏହା ଅତି ଖରାପ । ଏଥିପାଇଁ ତୁମକୁ ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ !

ବଳ—ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ରାଜା—ଯଦି ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦିଏ ?

ବଳ—କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମରେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ଗୃହୀରସ୍ପର ମିଳନ ସମୟ ମହାରାଜ ।

ବାଣୀ—ଏହାର କଥା କଥାକେ ରାମ ଆଉ କୃଷ୍ଣ । ପକା 'ତୁଳସୀ-ପତ୍ରିଆ ଗୋସେଇଁ' ।

ବିଦ୍ୟା—ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏଠାରୁ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ ପ୍ରଭୁ, ଯେତେହେଲେ ସେ ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତାର ଅଧୋଗତି ଅମ୍ଭେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ନ ଦେଖୁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଶୁଣି ତୁମର ଭୟ ହେଉନାହିଁ ?

ବଳ—ଭୟ କାହିଁକି ? କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାରେ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ହୁଏ ।

ରାଜା—କିନ୍ତୁ ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ଅପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ।

ବଳ—ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ । ସତ୍ୟ ନିକଟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ।

ରାଜା—ଚମତ୍କାର, ଚମତ୍କାର ତୁମର ଭାଷା ଓ ଭାବ ! ମୁଁ ଏତେଦିନ ତୁମପରି ଜଣେ ପଣ୍ଡିତର ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲି । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏଠାରେ ରହିବ ?

ବଳ—ଶ୍ରୀପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।

ରାଜା—ମୋର ରାଜଭବନରେ ହେବ ତୁମର ବାସ । ଚିନ୍ତାହୀନ ଜୀବନ ଯାପନ କର ଯେଉଁ କବିତା ରଚନା କରିବ ତାହା ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ପ୍ରଚାରର ଭାର ନେବ ମୁଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋର ଏହି ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବ ?

ବଳ—ପ୍ରଭୁ !

ଚନ୍ଦ୍ରା—(ପ୍ରବେଶ କରୁ କରୁ) ବାପା··· ।

ରାଜା—କବି, ବଳଦେବ !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବଳଦେବ, କବି !

[ଦୁଇଚକ୍ଷୁର ମିଳନରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ମୁହଁ ଆନମ୍ର ହେଲା ଏବ ବଳଦେବ ଦେଖୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ କିଶୋରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାନ କରୁ କରୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ କ୍ରମେ ଅନ୍ଧକାର ହେଲା ।]

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

—୧—

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ

[ରାଜଉଦ୍ୟାନ । ଯେଉଁଠାରେ କବି ନିତ କବିତା ରଚନା କରନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଓ କୁନ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଆଜି ବେଦିକା ଶୂନ୍ୟ କାହିଁକି ? କବି ନାହାନ୍ତି ତ ।

କୁନ୍ଦ—ବୋଧହୁଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆହ୍ନିକ ସାରିବାକୁ ଯାଇଥିବେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ ଆହ୍ନିକ ?

କୁନ୍ଦ—ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ଯିବାର ଉପାୟ ନ ଥାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କାହିଁକି ?

କୁନ୍ଦ—ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ ଏଠି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହୁଏ । କବି ସେ ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ବିଭୋର ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଓଃ, ଥଟ୍ଟା କରୁଛୁ ପରା !

କୁନ୍ଦ—ଥଟ୍ଟା ହେଲେ ବି ତୁମକୁ କଣ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଥାଉ, ଥାଉ, ତୋର ସେ ଗୃତୁସ୍ତ ।

କୁନ୍ଦ—ଅଚ୍ଛା, କେମା କହୁବେନି, ଆଜ ଏତେ ସ୍ୱାଗରେ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥୁଛ କାହିଁକ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମୁଁ ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥୁଛି, ଠାକୁରଙ୍କୁ ଦେବ । ତୁ କାହିଁକ ଗୁନ୍ଥୁଛୁ କହୁଲୁ ?

କୁନ୍ଦ—ଠାକୁରାଣୀଙ୍କି ଦେବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଠାକୁରାଣୀ ?

କୁନ୍ଦ—ହଁ, ଏଇ ମୋର କେମା । ଆଜ ମୁଁ ତୁମକୁ ଫୁଲରେ ସଜେଇ ଦେବ, ଏଇ ନିଭୃତ କୁଞ୍ଜ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଛପି ଛପି ଯାଉଛନ୍ତି ଗଛ ଗହାଡ଼ରେ । ଫୁଲର ମଧୁର ଗନ୍ଧରେ ଉଦ୍ୟାନ ମହକୁଛି । [illegible] ଦେଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏଯାଏ ଦେଖାନାହିଁ; ଶ୍ରୀରାଧା ପତ୍ରର ଶବ୍ଦକୁ ତାଙ୍କର ଆସିବା ଶବ୍ଦ ମନେକରି ଅନ୍ୟମନସ୍କା ହେଉଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଶ୍ରୀରାଧା, ଶ୍ରୀରାଧା କଏ ?

କୁନ୍ଦ—ତମେ— ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମୁଁ— ?

କୁନ୍ଦ—ହଁ ଗୋ ହଁ (ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା)

ପ୍ରାଣନାଥ ଆଜେ ବେଳ ବଳିଲା ରେ
ସଙ୍ଗ ହେଲା କି ପାପ ଦେଖ ଏ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ
ବନ୍ଧା କୁସୁମ ଥୋପ ଅସି ଲୁଳିଲା ରେ ।୧।
ତୁଟିଲାନି ମୋ ହୃଦ ପୁଟେ ଥିଲା ପ୍ରମୋଦ
ମଥା ପରୁ କୁମୁଦବନ୍ଧୁ ଟଳିଲା ରେ ।୨।

(ଗୀତର ଭାବରେ ତନ୍ମୟା ହୋଇ କ୍ରମେ ନାଚିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖା ଦେଲେ ବେଦୀ ଉପରେ ।

କବିଙ୍କୁ ଦେଖି କୁନ୍ଦର ପ୍ରସ୍ଥାନ । କବି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ନୃତ୍ୟ ଦେଖୁଥିଲେ । ନୃତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତନ୍ମୟୀ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ନିଜକୁ ରାଧା ଓ କବିଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ କରି ନାଚିଲେ । ମନେ ହେଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯେପରି ତାଙ୍କ ସହିତ ନୃତ୍ୟରତ । ନୃତ୍ୟ ଶେଷରେ ରାଧା କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗଳାରେ ମାଳା ପିନ୍ଧାଇ ଦେବାରୁ କବି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହି ଉଠିଲେ)

କବି—ଏ କଣ କଲ୍ ରାଜଜେମା ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—(ବାସ୍ତବତାକୁ ଫେରିଆସି) କିଏ ? ଓ—କବି ! ମୁଁ କେଉଁଠି ?

କବି—ରାଜ-ଉଦ୍ୟାନରେ । ତୁମେ ବୋଧହୁଏ ଜାଣିନାହିଁ, ମୁଁ ବହୁକ୍ଷଣରୁ ଆସି ତୁମର ନାଚ ଦେଖୁଥିଲି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ନାଚ ?

କବି—ହଁ ତୁମେ ନାଚି ନାଚି ଆସି ମୋତେ ତୁମର ମାଳା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କାହିଁ ମାଳା କାହିଁ ? ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଇନାହିଁ ।

କବି—ଏଇତ ସେ ମାଳା, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ଗଳାରେ—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଭୁଲ୍ କରିଛି । ମୁଁ ଯାଏ । କୁନ୍ଦ—କୁନ୍ଦ—

କବି—କୁନ୍ଦ ଏଠି ନାହିଁ । ତମକୁ ଦେଖି ମନେହୁଏ ଯେପରି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସ୍ୱପ୍ନ ? ହଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲି ।

କବି—ଚନ୍ଦ୍ରା—ନା, ନା, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ନା, ନା, ରାଜଜେମା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କବି, ତୁମେ କଣ ଖାଲି ବ୍ୟଥା ଦେଇ ଜାଣ ।

କବି—ରାଜଜେମାକୁ ରାଜଜେମା କହିବା କଣ ଭୁଲ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—କବିତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଭଲ କିନ୍ତୁ—

କବି—କିନ୍ତୁ ଆଜି କଣ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମନର କଥା ଲୁଗୁର ବାହାର ଛଳନା କଣ ଭୁଲ ! ରାଜଜେମା ଯେତେବେଳେ ମାନ ମହତ ପଦାରେ ପକାଇ ଆପଣଙ୍କର ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ଅଭିସାରିକା, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ରାଜଜେମା କହୁ ଉପହାସ ନ କଲେ ବୋଧହୁଏ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।

କବି—କିନ୍ତୁ ରାଜଜେମଙ୍କୁ ରାଜଜେମାର ଆସନ ଛଡ଼ା ମୁଁ ଯେ ଅନ୍ୟ ଆସନ ଦେବାର ସାହସୀ ନୁହେଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କାହିଁକି ତୁମର କବିତା—ଯାହାର ଛନ୍ଦ କରେ ମୋର ଜୀବନକୁ ଛନ୍ଦହରା—ଯାହାର ସୁର କରେ ମୋତେ ପାଗଳ ।

କବି—କବିତା ? ତୁମେ ମୋର କବିତା ଚନ୍ଦ୍ରା—ତୁମେ ମୋର ସଙ୍ଗୀତର ଛନ୍ଦ—ତୁମେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ—ତୁମେ ମୋର ସାଧନାର ପରିସମାପ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମୁଁ ଯାଏ— ।

କବି—ଯିବ ! ତୁମେ ଚାଲିଯିବ ସତ, କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ ଭିତରୁ ନୁହେ, ମୋର ଲେଖନୀ ମୁନରୁ ନୁହେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କାଲି ଆସିବ ।

କବି—ଯିବା ପରେ ଆସିବା—ଏହି ଆଶା ନେଇ ମୋତେ ବଞ୍ଚିରହିବାକୁ ହେବ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବଡ଼ ସରଳ ତୁମେ କବି ।

କବି—ମନକଥା କହିବାରେ କୁଟିଳତାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରା ! ଛବେ, ତୁମେ ମୋ ଆଗରେ ବସନ୍ତ, ମୁଁ ଖାଲି ଲେଖିଯାନ୍ତ, ଧନ ନାହିଁ, ରତ୍ନ ନାହିଁ, ଖିଅ ନାହିଁ, ପିଅ ନାହିଁ—ତୁମର

ଶୁଭ୍ର ଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ବଢ଼େଇ ରଖନ୍ତୁ ଏହି କବି ଜୀବନକୁ ମୋର ଲେଖନୀ ଗୁଳ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଏ କବିର କଳ୍ପନା ।

କବି—କଳ୍ପନା ଥିଲ ଚନ୍ଦ୍ରା ! କଳ୍ପନାରେ ଭାବୁଥିଲି ରାଜକେମା ତୂଳିତଳ୍ପ ଛାଡ଼ି ଏ ଦୁବଘାସ ଉପରକୁ ଅସିବେ କପର !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଏବେ କ'ଣ ଦେଖିଲେ ?

କବି—ପ୍ରେମ ନିକଟରେ ତାହା ଅତି ତୁଚ୍ଛ । କଳ୍ପନା ମୋର ସତ୍ୟ । ମୋର କବିତାର ଛନ୍ଦରେ ଯେବେ ରାଜକେମା ତୂଳିତଳ୍ପ ଛାଡ଼ି ଦୂବଘାସ ଉପରେ ଛୁଡ଼ି , ତେବେ ତାଙ୍କର ପଦରେ ଦୂବଘାସ ଲଗି ଯେତୋଟି ଧାର ରକ୍ତ ବାହାରୁଛି, ସେତୋଠି କବି ତା-କମଳ ପାଖୁଡ଼ାରେ ତାଙ୍କର ପଦପ୍ରାସ ନିବାରିବା ଦରକାର । ତା' ହେଲେ ମୋର ଲେଖନୀ ହେବ ସାର୍ଥକ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଇଏ କବିର ସ୍ୱପ୍ନ ।

କବି—କିନ୍ତୁ କବିର ସ୍ୱପ୍ନ ଯେ ସତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରା, ତୁମେ ମୋ ଅଗରେ ବସ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଏଇତ ମୁଁ ଠିଆ ହୋଇଛୁ ।

କବି—ନା, ନିକଟରେ ବସ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ହେଲ, ଅଦେଶ ନ ମାନିଲେ କବି ଯଦ ରାଗିଯିବେ ।

[କବି ବସିଲେ ବେଦୀ ଉପରେ—ସମ୍ମୁଖରେ ଚନ୍ଦ୍ରା—କବି ଲେଖିଲେ 'ଚନ୍ଦ୍ରକଳା' କାବ୍ୟ । ହଠାତ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ତାଳପତ ଫେଦୋଟା ନେଇ ପଳାଇବା ସମୟରେ କବି ଡାକିଲେ]

କବି—ଚନ୍ଦ୍ରା, ଚନ୍ଦ୍ରା—

ରାଜା—(ପ୍ରବେଶ କରୁ କରୁ) କବି, କବି—

ଚନ୍ଦ୍ରା—(ଚମକି ପଡ଼ି) ବାପା, ଦେଖନା, କବିଙ୍କୁ କେତେଥର କହିଲି ମୋ ନାଁରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୀତ ଲେଖିଦେବାକୁ କିନ୍ତୁ ସେ ଲେଖି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ।

ରାଜା—ଦେଖନ୍ତୁ କବି, ଏଇଟା ଆପଣଙ୍କର କିନ୍ତୁ ପକ୍ଷପାତ ନୀତି । ମୋର ବନ୍ଧୁବୋଲି ମୋ ନାଁରେ ସବୁ ଗୀତ ରଚନା କରୁଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ରାଜଜେମା— ।

କବି—କବି ରାଜାଙ୍କର ନୁହେ କି ରାଜଜେମାର ନୁହେ ; ସେ କବିତାର—

(ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—ତେବେ ମୋର ଯେ ଅତି ଆଦରର, ଅତି ସ୍ନେହର, ତାକୁ ଆପଣ କବିତାର ଅଂଶ କଲେ ସେ ମୋର ଚିର ଆଦରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବ, ଯେପରି ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।

ମିଛୁ—ଦେଖନ୍ତୁ, ମୁଁ ହେଲି ଘୁମୁଙ୍କର ବନ୍ଧୁ, ଘୁଇଘର ସାଥୀ । ତେଣୁ ଘୁମ୍ବଙ୍କର ଯେଉଁଥିକି ସ୍ନେହ, ମୋର ସେଥିକି ବରଂ ତା'ଠାରୁ ବେଶି ସ୍ନେହ । ରାଜଜେମାଙ୍କ କଥା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘୁମ୍ବ ଏବଂ ତା ସାଙ୍ଗରେ ମୋ କଥା ଦି'ପଦ ଲେଖିବାକୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁଟି ।

ରାଜା—ଅଚ୍ଛା, ଲେଖିବେ ।

ମିଛୁ—କିନ୍ତୁ କବି ମୋ' ମନ କଥାଟି ଠିକ୍ ବୁଝିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

କବି—ଆପଣଙ୍କ ନାଁ କଣ କହନ୍ତୁ ତ ?

ମିଛୁ—ବୀରଧୀବୀରବର ଜଳନ୍ତଗ୍ରହପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଘେଠରସ୍ତଙ୍କର ଦେହଲଗା ସେବକ ଶ୍ରୀ ମିଛୁମହାନ୍ତି ।

କବି—ବୁଝିଲି । ଆପଣଙ୍କ ନାଁରେ ଯାହା ଲେଖା ହେବ ସବୁ ମିଛ ।

ମିଛୁ—ଏଁ—ମିଛ !

ରାଜା—ଅହା, ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ? ମିଛ ଭିତରେ ଯେ ସତ୍ୟ ସତ କିଛି ନ ଥିବ ତା ତ କବି କଳ୍ପନାହାନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ୍ କବି, ଆପଣଙ୍କର ରଚନା ସରସତାରେ ଭଞ୍ଜକବିଙ୍କର ରଚନାକୁ ମଧ୍ୟ ବଳିଗଲାଣି । ଅପଣ, ପ୍ରେମିକ କବି ।

କବି—ଏଥିରେ ମୋର କୃତିତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା, ରାଜାଙ୍କର ମୋ ପ୍ରତି କରୁଣା ଥିବାହିଁ ପ୍ରମାଣିତ କରୁଛି ।

ରାଜା—ନା, ନା, କବି, ତୁମକୁ ମୁଁ କାଲି ରାଜସଭାରେ 'କବିସୂର୍ଯ୍ୟ' ଉପାଧି ଦେବବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଛି, ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ' ରାଜ୍ୟର ମନ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛି ।

କବି—ମୋତେ ଅଉ କାହିଁକି ସେ ଭିତରକୁ—

ରାଜା—ନୂଆ କିଛି ତ କରନାହିଁ । ଚିର ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି କରନାହିଁ ।

ମିଛୁ—ଯଦି ନ ପାରିବେ, ତେବେ ମୁଁ ଅପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଛି, ସିଧାକୁ ବଙ୍କା ଅଉ ବଙ୍କାକୁ ସିଧା, ମୁଁ ଠିକ୍ କରି ପାରିବି । ସେ' ହେଲ ନୂଆ ଚଳଣି ନା ?

କବି—ଅପଣ ତ ଏ ରାଜନୀତି କରିବେ, ଅପଣଙ୍କ ରାଜନୀତି କିଏ କରିବ ?

ରାଜା—ମିଛୁର ରାଜନୀତି ?

କବି—ହଁ, ଏହି ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ—

ମିଛୁ—ଯିବା ଅସିବା, ବସିବା ଉଠିବା, ହସିବା, କାସିବା । ମୁଁ ଥାଉ ଥାଉ ଏ ଭାର ଅଉ କାହା ଉପରେ ପଡ଼ନ୍ତା କି ? ତେବେ ଟିସ ଯାହାହେଉ ଏଥର କବି ରାଜନୀତିରେ ପଶିଲେ, ଅମେ ରାଜନୀତିରୁ ଖସି କବିଙ୍କ ଲେଖଣୀ ଧରିବା, ଯଦି କିଛି ସୁଫଳ ଫଳେ ।

ମିଶ୍ର—ହିଁ କହିବାକୁ ଆସିଥିଲି କବି, ସେମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ଆସିଛୁ ।

କବି—ସେମାନଙ୍କର ?

ରାଜା—ହିଁ ମୋର ଆଦରିଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରାର । ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତରେ ତାର ଅନୁରାଗ ଦେଖି ମୁଁ ସ୍ଥିର କରିଛି ଆପଣ ରଚନା ତାକୁ ଦେବ ଯୌତୁକ । ଦେଖେ, କଣ ଲେଖୁଛନ୍ତି । (ତାଳପତ୍ର ଖେଦା ଦେଖି) ବାଃ, କବିମାନେ କଣ ମନକଥା ଜାଣିପାରନ୍ତି । 'ଚନ୍ଦ୍ରକଳା' (ପୋଥି ଉପରୁ ପଢ଼ି) । କବି, ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କାବ୍ୟ ହେବ ସେମାନଙ୍କ ବିବାହର ଯୌତୁକ ।

[ଚାଲିଗଲେ]

କବି—(ଅସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ) ସେମାନଙ୍କ ବିବାହ ! ମୋର କାବ୍ୟ ହେବ ତାଙ୍କର ଯୌତୁକ ! !

—୨—

ଜଳନ୍ତରର ଯାତ୍ରା

[ବାଣୀକଣ୍ଠ ଓ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

ବାଣୀ—ଏପରି ବୁଝାମଣା ହେବବୋଲି ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ବିଦ୍ୟା—କବିଦେଶରେ ଅବୁଝାମଣା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୁଅନ୍ତା ।

ବାଣୀ—ଘରେ ନ ପଶୁଣୁ ଢୁଳ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଛି, ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟା—ଏହିଠାରୁ ଆମ୍ଭର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ବନ୍ଦ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏ ରାଜ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଦରକାର ।

ବାଣୀ—କାହିଁକି ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ?

ବିଦ୍ୟା—ଯସ୍ମିନ ଦେଶେ ନ ସମ୍ମାନଂ ନ ବୃତ୍ତିଃ ନଚ ବାନ୍ଧବାଃ
ନଚ ବିଦ୍ୟାଗମୋ କଶ୍ଚିତ୍ତଂ ଦେଶଂ ପରିବର୍ଜୟେତ୍ ।

ଏଣିକି ସବୁ ମୂର୍ଖ ରାଜ୍ୟ । ସେଠାରେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବାଣୀ—ହଁ, କାଲି ଆସରେ ମୂଳା ଗ୍ରେବେଭଲ୍ଲ ପରି ।

ବିଦ୍ୟା—ତେଣୁ ତ ଭାବି ଭାବି ସ୍ଥିର କଲି ଅଭିଯାନ ଏହିଠାରୁ ବନ୍ଦ ରଖିବାକୁ ।

ବାଣୀ—କିନ୍ତୁ ଏହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନ ନେବା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ଯେତେହେଲେ ଆମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ । ଏପରି ଫେରିଯିବା ଉଚିତ ହେବ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟା—ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ହେବ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ, ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁଠି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାରେ ଆମର ଗୌରବ ବଢ଼ିବ, ଏଠି ଏ ଦଣ୍ଡିକର ମାଛଙ୍କୁ ମାରି ଅପବାଦ ହେବ ସିନା । ଦେଖ ହେ, ଯେଉଁ ପଦବୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ମହାପଣ୍ଡିତମାନେ ପାଇ ନାହାନ୍ତି, ତା, ଆମପରି ପଣ୍ଡିତ ଥାଉ ଥାଉ ଦିଆଯାଉଛି ଏହି ସପରି ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ; ଏହା ଆମର ଅପମାନ ।

ବାଣୀ—ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେ, ଏହା ପଣ୍ଡିତ କୁଳର ଅପମାନ; ପୁଣି ରାଜସଭାର ଅପମାନ—ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କର ଅପମାନ ।

ବିଦ୍ୟା—ଅଭିଶାପ ଦେବା ଉଚିତ—

ବାଣୀ—ସେତିକି କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ଆପଣେ, ସେତିକି କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ଜନ୍ମର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଦୋଷ ଲାଗିବ ।

ବିଦ୍ୟା—ଭାବନ୍ତୁ ରାଜସଭାକୁ ଯାଇ ତାର କବି ଆଉ ପଣ୍ଡିତପଣିଆ ଛଡ଼େଇ ଦଅନ୍ତୁ ।

ବାଣୀ—ଆଉ ସେଥିକି ମନ କାହିଁକି ? ସେ ସଭା ତ ରାଜସଭା ନୁହେଁ ମୂର୍ଖସଭା । ସେଠି ଯଦି ସାରୁ ଖୋଳୁଖୋଳୁ ମହାଦେବ ବାହାରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଯଥା ଯୋଡ଼ି ବିଦ୍ୟାକୁ, ସବାଗ୍ନି, ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସବୁ ବନ୍ଦ ହେଲେ ହଲବଣରେ ପଡ଼ିବା ସିନା !

ବିଦ୍ୟା—ତା ବୋଲି ଆମେ ହେଲୁ ପୃଥ୍ୱୀକ୍ଷେତ୍ରର ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀପଣ୍ଡିତ, —କେତେ କେତେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଅଦ୍ୟାବଧି ଆମର ପଦଧୂଳି ନିଅନ୍ତି—ଆମେ ଏଠାରେ ମସ୍ତକ ନତକରି ବିନା ପ୍ରତିବାଦରେ ଫେରିଯିବା, ସେଠି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଶୁଣିଲେ କଣ ନ କହିବେ ?

ବାଣୀ—ଯେବେ କର୍ମ ବିଧିଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ କରି କଷିନେବା, ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଙ୍ଗଲୀ ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର କି ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ ଆମର ଯାଏଆସେ କେତେ । ଚୁଲ୍‌କୁ ମାନେ ମାନେ ବାଟ କାଟିବା—

ବିଦ୍ୟା—ନା, ନା କିଛି ଗୋଟାଏ ନ କଲେ ମନରେ ଗୋଟାଏ ଅଶାନ୍ତି ରହିଯିବ ।

ବାଣୀ—ଅଖିଳ ସମୟରେ ଅଶାନ୍ତି ତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇନାହିଁ, ଗୋଡ଼ ବନ୍ଦିଗୃହାକ ଟିମିଟି ଜଳ ଜଳ କରୁଛନ୍ତି । ଯଦି ଗଲାବେଳକୁ ପୁଣି ସେହି ଦଶା ଘଟେ—

[ହଠାତ୍ ମଙ୍ଗଳ ବାଜଣା ଶୁଣାଗଲା
ଦୁହେଁ ସେହି ଦିଗକୁ ଚାହିଁଲେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଦେଖୁଛ, ପଛୁଆର ବାହାରିଲାଣି ବୋଧହୁଏ ।

ବାଣୀ—ହଁ, ଏ ଅଡ଼କୁ ତ ଅସୁଛି । ଅଗରେ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁନା ପାଲିଙ୍କି ଛତିଦାସ ଚାମର ସେବାରେ । ପଛେ ପଛେ ତାଙ୍କର ରାଜାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ।

ବିଦ୍ୟା—ଅସହ୍ୟ ଅସହ୍ୟ, ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ଅସହ୍ୟ ଏ ଦୃଶ୍ୟ !

ବାଣୀ—ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦ କରନ୍ତୁ, କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି—(ସେଇଆ କରିବା)

[ଜନୈକ ରାଜକର୍ମଚାରୀର ପ୍ରବେଶ]

ରାଜକର୍ମଚାରୀ—ଆପଣଙ୍କ ସବାରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ବାଣୀ—ହଁ, ହଁ, ମୋର ସ୍ମରଣ ନ ଥିଲା, ଆଜି ରାଜସଭାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଥିଲା । ସେଇଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ସବାରି—।

ବିଦ୍ୟା—ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ସେ ସଭାକୁ ଆମେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଯାଇ ନ ପାରୁ ।

ରା: କ:—ରାଜସଭାକୁ ନୁହେଁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଚଞ୍ଚଳ ବାହାରିଲେ ହେଲା ।

ବିଦ୍ୟା—ଏଁ, ରାଜସଭାକୁ ନୁହେଁ—ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ

ବାଣୀ—ଭୂଷଣେ, ଯେ ମନ୍ଦ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନୁହେଁ । ସ୍ୱଗୃହଂ—

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— ୩ —

ରାଜ-ଉଦ୍ୟାନ

[ବେଦୀ ଉପରେ କବି ବସି ଲେଖୁଥିଲେ । କଣ ଭାବି, ପଲପତ୍ର ଲେଖନୀ ସେହିଠାରେ ରଖିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ କୁନ୍ଦ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାର ପ୍ରବେଶ]

ଚନ୍ଦ୍ରା—କୁନ୍ଦ !

କୁନ୍ଦ—କଣ ? (ବେଦୀକୁ ଚାହିଁ) ଆଜି ବେଦୀଟା ଶୂନ୍ୟ କାହିଁକି ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଯାଃ, ତୋର ସବୁବେଳେ ସେଇ ଢଙ୍ଗ ।

କୁନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ସତକୁ ସତ ଜେମା ତମ ଗାଲରେ ତ ବୁଡ଼ନ୍ତା ସୂର୍ଯ୍ୟର ନାଲି ରଙ୍ଗ ଖେଳି ଯାଉଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଥଟ୍ଟା କରୁଛୁ ମୋତେ ?

କୁନ୍ଦ—ଚନ୍ଦ୍ର କୃପା କଲେ ବୋଲି କୁନ୍ଦ ଫୁଟିଉଠେ । କୁନ୍ଦ ପୁଣି କରିବ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଥଟ୍ଟା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ପୋଡ଼ାମୁହାଁର ରସିକତା ଦିନକୁଦିନ ବଢୁଛି ।

କୁନ୍ଦ—ପ୍ରେମିକ କବିଙ୍କର ସରସ କବିତା ଯେତେବେଳେ ରାଜ୍ୟସାରା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରସିକ କରି ସାରିଲାଣି, ରାଜଜେମା ଯେତେବେଳେ ରସ-ଜଳଧିରେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ବସିଲେଣି, ଆମେ ଗରିବ ସବୁ, ଶୁଣୁଛୁ ସେଇ ରସକଥା ଭାବି ମନ ଆନନ୍ଦ ମେଣ୍ଟାଉଛୁନା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତୋତେ କଥାରେ ପାରିବା କାଠିକର ପାଠ । (ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ) ଆରେ, ସଞ୍ଜ ତ ହୋଇ ଆସି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିବା ଉପରେ—।

କୁନ୍ଦ—କିନ୍ତୁ ତମ ସକାଶେ ତ ନୂଆ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଇଁଲେଣି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ନୂଆ ସୂର୍ଯ୍ୟ ?

କୁନ୍ଦ—କବିରାଜ ଆଜି ରାଜସଭାରେ ଉପାଧି ପାଇ ହୋଇଛନ୍ତି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଦେଖ୍, ସିମିତି ଆଉ କେବେ କହିବୁ ନାହିଁ । ଯଦି କିଏ ଶୁଣେ କଣ ଭାବିବ ?

କୁନ୍ଦ—କିଏ କଣ ଭାବୁ ନ ଭାବୁ ମୋର ତ ଭାବନା ବେଶି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କାହିଁକି ?

ଇନ୍ଦୁ—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଚାହିଁ ନିଜରୂପ ବିକାଶ କରେ କିନ୍ତୁ ଜାଣେନା ଯେ, ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅପୂର୍ବ ସକାନ୍ତୁ ସଞ୍ଜ୍ରାଯାଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ପୋଡ଼ାମୁହାଁର ବଙ୍କେଇ କହିବା ଢଙ୍ଗ ଆଉ ଗଲା ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦୁ—କେମିତି ଯିବ । ତମର ପାଇଁ ଅଦ୍ଭୁବ ଶିଖୁଛି । ବଙ୍କା ଭାଷାରେ ବଙ୍କା ଭାବ, ଯେତେବେଳେ ତମେ ବଙ୍କେଇ ବୁଝିଲ, ବଙ୍କା ନୟନର ବଙ୍କା ଚାହାଣୀ ଯେତେବେଳେ ତମ ହୃଦୟ ହାଣିଲା, ମୁଁ ବା ସଳଖି କହିବି କେମିତି ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଭଲ ହେଲା । ଦେଖିଲୁ ଦେଖି, ବାପା ଫେରିଲେଣି କି ନାହିଁ ?

ଇନ୍ଦୁ—କବି ଫେରିଲେଣି କି ନାହିଁ ନ ପଚାରି ବାପାଙ୍କ ଅଡ଼କୁ ଚାଲି ଦେଉଚ କାହିଁକି ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ହଉ ହେଲା ଯା, ଦେଖ୍— ।

ଇନ୍ଦୁ—ଆଜି ତ ସେ ରାଜସଭାରେ 'କବିସୂର୍ଯ୍ୟ' ଉପାଧି ପାଇ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ୁଥିବେ । ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ କଣ ତଳେ ଲାଗୁଥିବ ? 'ମିଛେ ମିଛେ ପିନା ଅନେଇ ବସିଛ—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମୁଁ କାହିଁକି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ବସିବି ମ ?

ଇନ୍ଦୁ—ତାଙ୍କପାଇଁ ନୁହେଁ, ତମ ନିଜପାଇଁ । ସେ ତୁମକୁ ଦେଖି କବିତା ଲେଖିବେ । ତମ ଆଗରେ ଗାଇ ଶୁଣାଇବେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଓହୋ ! ଭାରି ତ କବିତା ତାଙ୍କର, ଆଜି ଯେମିତି କେହି ଦେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦୁ—ତମେ କି ଲେଖି ଶିଖିଲଣି ନା କିଣ ? ମୋତେ ତ ସେ କଥା ଜଣା ନ ଥିଲା ଦେଖି ଦେଖି ଲେଖିଲ ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ହେଉ ଦେଖ ଲେଖିଲ୍ । [ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ବେଦୀ ଉପରେ ବସି ଲେଖିବାର ଉପକ୍ରମ କରିବା] କିନ୍ତୁ କା’ ବକ୍ଷସ୍ଥରେ ଲେଖିବ ! ···ତୋ ବକ୍ଷସ୍ଥରେ ଲେଖେ। ଭ୍ରମ ଦରହାସିନୀ···(ଲେଖିବା)

ଭ୍ରମ—ଉହୁଁ, ତାଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥରେ ଲେଖ ।

‘କାହାକୁଲେ ଯାପିବ ଏ ଯାମିନୀ’—,

ଚନ୍ଦ୍ରା—ନା, ତୁ ସବୁ ଗୋଳମାଳ କର ଦେଉଛୁ । ତୁ ମୋ ଅଗରୁ ଉଠୁ ।

ଭ୍ରମ—ତମେ ଯେମିତି କବିଙ୍କ ଅଗରେ ବସ ମୁଁ ସେମିତି ତମ ଅଗରେ ବସେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ନା, ନା, ମୁଁ ତ ତାଙ୍କପର ନୁହେ । ମୁଁ ମନକୁ ମନ-ଲେଖିବ ।

ଭ୍ରମ—ହଁ, ଜେମା, ମନ କଥାଟି ଲେଖ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତୁ ଉଠୁ ଅଗରୁ ।

ଭ୍ରମ—ଯେ ଅଜ୍ଞା— । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଲେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । କବି ଧୀରେ ଧୀରେ ପଛରେ ଅସି ଠିଅହେଲେ]

ଚନ୍ଦ୍ରା—ନା ହେଉନାହିଁ । ସବୁ ଗୋଳମାଳ ହୋଇଯାଉଛି । ମୋଟେ ଲେଖି ହେଉନାହିଁ ।

କବି—ଲେଖକର ଦୋଷ ନୁହେଁ ଜେମା । ଯେଉଁ ଲେଖଣୀ ଏତେଦିନ କଳ୍ପନାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଥିଲ, ସେଇ ଲେଖଣୀ ଅଜି ବାସ୍ତବ କରସ୍ପର୍ଶରେ ଏତେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠିଛି ଯେ ନିଜକୁ ସଳଖ ରଖି ପାରୁନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଓଁ ଅପଣ ? ଏଠି କାହିଁକି ?

କବି—ଅଭ୍ୟାସର ଦୋଷ । . .

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଅର୍ଥାତ୍—

କବି—ନିତ ଆସେ ବୋଲି— ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ତଥାପି ଗୋଟାଏ ଭଦ୍ରତା !

କବି—ଅଭଦ୍ରର ସମ୍ପର୍କରେ ଜୀବନରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିନାହିଁ କି ନା ସେ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଇପାରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସଳଖ କଥା କଣ କହିଆସେ ନା ?

କବି—ବଙ୍କା ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଅତୁର କମ୍ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଛପି ଛପି ଆସି ପଛରେ ଛିଡ଼ାହେଲେ କାହିଁକି ?

କବି—ଉପସ୍ଥିତରେ କହି ନ ପାରି, ଅନୁପସ୍ଥିତର ସୁଯୋଗରେ ଯେଉଁମାନେ ମନକଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭଲପାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଏକାଗ୍ରତା ଭାଙ୍ଗିବାଟା ଉଚିତ ନୁହେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଓ ଆପଣଙ୍କର କହିବାର ଅର୍ଥ ଯେ ଆପଣଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ମୁଁ ଏଠିକି ଆସିବାକୁ ଭଲପାଏ ଓ ଆସିଲେ ଶୀଘ୍ର ଚାଲିଯାଇ ପାରେନା ।

କବି—ଏହି ଉତ୍ତର ରାଜଜେମା ଯେ ଶିକ୍ଷିତା ଓ ଚତୁରା ତାହାହିଁ ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କବି !

କବି—ରାଜଜେମା !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଆଶା କରିବା କଣ ଭୁଲ୍ ?

କବି—ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଯଦି ଭୁଲ୍ ହୁଏ ତେବେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବାସନାର ପରିସମାପ୍ତି କେଉଁଠି ?

କବି—ନିବେଦନର ଶେଷ ଯେଉଁଠି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କବି— !

କବି—ଅମ୍ବହର୍ ତୁଅ ନାହିଁ କେମା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ପାଷାଣ ଗଢ଼ର ମୂକ-ଦେବତା ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତର ଆକୁଳ ଆହ୍ୱାନରେ ପ୍ରେମ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳିରେ ମୁଖର ହୋଇ ବର ଦଅନ୍ତି କିନ୍ତୁ ମୋର ଦେବତା ରକ୍ତମାଂସର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରର ଭାଷା ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

କବି—ବୋଧହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ଦେବତା ହେଲେହେଁ ପଥର ପାଲଟି ଯାଆନ୍ତି । ରାଜକେମାର ଦେବତା ରକ୍ତମାଂସର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସଂସାରର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଅବସ୍ଥାର ଦାସ ହୋଇଛନ୍ତି । ଭକ୍ତର ନୈବେଦ୍ୟ ଅତି'ଲୋଭନୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିବେଚନା କରିବାକୁ ସମୟ ନାଅନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଦେବତା ସମୟ ନେଇପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ପୂଜାରିଣୀର ସମୟ ଯେ ଅତି ଅଳ୍ପ । କବି—କବି—ଓଃ ମୁଣ୍ଡ ମୋର···।

କବି—(ବ୍ୟସ୍ତଭାବେ) ରାଜକେମା, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—(ଧରିନେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାକୁ)

[ଏତିକିବେଳେ ମିତ୍ର, ଏହି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଡାକି ଆଣିଲେ ରାଜାଙ୍କୁ]

ରାଜା—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଚନ୍ଦ୍ରା ! କବି, ଏ କଣ ?

କବି—ରାଜକେମା ଅସୁସ୍ଥା ।

ରାଜା—ତମେ ଏତେ ନୀଚ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ନ ଥିଲା, ମୋର ରାଜବାଟୀ ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଅବାଧ ଗତି । ରାଜ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଦେବାର କଣ ଏଇ ପ୍ରତିଫଳ ? ମୋର ବନ୍ଧୁତ୍ୱର କଣ ଏହି ପ୍ରତିଦାନ ?

କବି—ସମ୍ଭବ ବୋଧହୁଏ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରା— ବାପା, ତାଙ୍କୁ ଭୁଲ ବୁଝନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କୁନ୍ଦ··କୁନ୍ଦ···

ମିଛୁ—କୁନ୍ଦ—କୁନ୍ଦ— (କୁନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—କୁନ୍ଦ, ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ଭିତରକୁ ନେଇଯା । (କୁନ୍ଦ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ମିଛୁ ମୋତେ ଅନେକଥର କହିଛି କିନ୍ତୁ ତା' କଥାକୁ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥିଲି ।

ମିଛୁ—ଏଥର ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖ—।

ରାଜା—ମୋର ଆଖି ଖୋଲି ଯାଇଛି । ଶୁଣ କବି, ତୁମକୁ ଆଜିଠାରୁ ମୋର ରାଜପ୍ରାସାଦ ମନା । ନା, ନା, ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ତୁମପରି ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ଯଦି ଏପରି ହୀନ କାମ କରି ପାରନ୍ତି—।

କବି—ମହାରାଜାଙ୍କର କଥା କହିବାର ଶିଷ୍ଟାଚାର କଣ ସାମାନ୍ୟ ଉତ୍ତେଜନାରେ ମଧ୍ୟ କମିଯାଏ ।

ରାଜା—ତର୍କ କରିବାକୁ ଚାହେଁନା । ଏ ରାଜପୁରୀରେ ତୁମର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଛମୁ ମଧ୍ୟ ତୁମକୁ ମନା ।

କବି—ଛମୁଙ୍କର କରୁଣା ଓଣା ବୋଲି ଜାଣିଲି ।

ମିଛୁ—କାଲି ପୁଣି ଗୀତ ପଦେ ଗାଇଦେଲେ ଛମୁ ପୁଣି ଡାକି ଅଣିବେ । ଏ ରଗ କେତେଦିନ କି ?

ରାଜା—ନା, ନା,— ସେ ଗୀତ ଯେପରି ମୁଁ ଆଉ ଶୁଣିବାକୁ ନ ପାଏ । ତାଙ୍କର ଗୀତ ଯେପରି ମୋ ରାଜ୍ୟରେ କେହି ନ ଗାଅନ୍ତି—

[ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଜଳନ୍ତର ଗସ୍ତା

(ଲଳିତା ଓ ଅନ୍ଧ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ଲଳିତା—ନା ବାବା, ମୋତେ ଆଜ କୌଣସିମତେ କେହୁ ଅଟକାଇ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ବୁଝିପାରୁଛି, ମୋର ଯିବାର ସମୟ ହୋଇଛି, ମୁଁ ଯିବି— । ତୁମକୁ ମୋର ସବୁ ଦେଇଗଲି । କିଛି କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ତୁମର ।

ଅନ୍ଧ—କଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ ? ଈଶ୍ୱର ଆଖି ଥିଲୁ ତୁ । ଟଙ୍କା ପଇସା ବେଶୀ କମ୍‌ରେ ମୋର କଣ ଲାଭ, ତୁ ଯଦି ନ ରହିଲୁ ?

ଲଳିତା—ମୁଁ ରହିପାରିବି କିମିତି ? ମୋର ଜୀବନ ଯେ ସେଇଆ— ଆଜି ଏଠି କାଲି ସେଠି, ଯଉଁଠି ଲୋକେ କରିବେ ଗୁଣର ଆଦର । ନିତୁରାଣୀ ଓ ତାଙ୍କର ସେହି ଅଭିଶାପ, ସେ କଣ ମିଛ ହେବ ! ଜୀବନର ଶେଷଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ମୋର ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ରହିଥିବ ।

ଅନ୍ଧ—କଣ ମା ?

ଲଳିତା—ତୁ ହେବୁ ସମସ୍ତଙ୍କର କିନ୍ତୁ ତୋର କେହୁ ହେବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଭାବେ କିନ୍ତୁ ମୋ ପାଇଁ ?—

ଅନ୍ଧ—ଯାହାର ଘରପର ପଛେ ପଛେ ଥିଲୁ, ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି—

ଲଳିତା—ଏତେଦିନ ଘରପର ପଛେ ପଛେ ଥିଲି, ଏଥର କିନ୍ତୁ ଆଗରେ ଯିବି ।

ଅନ୍ଧ—ଜେମାଙ୍କର ବାହାଘର ନେଇ ରାଜ୍ୟ ଦୁଲୁକୁଛି, ତୁ ଏହି ସମୟରେ ଯାଉଛୁ ଏ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି । ପୁଣି ମୁଁ ଶୁଣୁଛି କବିଙ୍କୁ ସମ୍ମ

ମନା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କବିଙ୍କୁ ଏକାକରି ଯିବାଟା କଣ ତୋତେ ଭଲ ଦିଶୁଛି ?

ଲଳିତା—କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମୀନାମୀ ଆର୍ଣ୍ଣିର ସହିତ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ।

ଅନ୍ଧ—ସେ ତୋତେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ନା କଣ ?

ଲଳିତା—ନ କହିଲେ କଣହେଲା, ମୁଁ ଯଦି ତାଙ୍କ ମନକଥା ବୁଝି ନ ପାରିଲି ତାହାହେଲେ ମୁଁ ନାରୀ ନୁହେଁ । ଲଳିତା ଗଲା, ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଯିବ ; କବି ବାଧ୍ୟହୋଇ ମୁହଁ ଫେରାଇବେ ବର୍ତ୍ତମୀନାମୀ ଅଛେ । ଗୋଟିଏ ନାରୀକୁ ଯେ ଭୁଲ ବୁଝିଛି ଗୋଟିଏ ନାରୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭୁଲ୍ ନ ବୁଝିବେ କିପରି ?

ଅନ୍ଧ—ମା— !

ଲଳିତା—ମୋତେ ଆଉ ବଳାଅ ନାହିଁ ବାବା । ତୁମେ ଘରକୁ ଫେର, କବିଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାହେଲେ କହିବ, ତାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଲଳିତା ଆଜି ଚାଲିଯାଉଛି ଦୂରକୁ । କିନ୍ତୁ—

ଅନ୍ଧ—କଣ ମା— ?

ଲଳିତା—ତାଙ୍କର କବିତା—ତାକୁ ତ ଛାଡ଼ି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେ ଯେ ମୋର ଜୀବନ । କବିଙ୍କୁ କହିବ ସେଥିରୁ ଯେପରି ‘ମୋତେ ବଞ୍ଚିତ କରିବେ ନାହିଁ । (ପ୍ରଣାମ କରିବା)

ଅନ୍ଧ—ଯା’ ମା ତୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହେଉ ।

[ଲଳିତା ଯିବା ସମୟରେ ମିଛୁର ପଛରୁ ଡାକିବା]

ମିଛୁ—ଏଇ ଯେ ହଜିଲା ବଳଦ ଖୋଜିଲା ଠେଇଁ, ଲଳିତାସୁନ୍ଦରୀ ଚାଲିଯାଉଛ କୁଆଡ଼େ ଶୁଣ ?

ଲଳିତା—କଣ—

ମିଛୁ—ମୋର ବାହାଘର—ସୁତରାଂ ନାଚ ଫାଟର ବସ୍ତଟା ନିଶ୍ଚୟ ହେବ—ତମ ସାଙ୍ଗରେ ଅଗରୁ ଗୋଟାଏ ପକ୍କା କଥା—

ଲଳିତା—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଏଠାରୁ ଚାଲିଯାଉଛି ।

ମିତ୍ର—ଚାଲିଯାଉଛ କୁଆଡ଼େ ?

ଲଳିତା—ଯୁଆଡ଼େ ଆଖି ଯିବ—

ମିତ୍ର—ଛି, ଛି, ତୁମ ମୁହଁରେ ଇମିତି କଥା ଭଲ ଶୁଭୁନାହିଁ । ତୁମ ଗୀତ ଶୁଣି ଆମେ କେତେ ଆନନ୍ଦ ପାଉ—ତୁମର ପୁଣି କଣ ଦୁଃଖ ! ଏଥର ବାହାଘରରେ ତୁମକୁ ଖୁବ୍ ଭଲରକମର ବିଦାଇ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବି ।

ଲଳିତା—ଆପଣଙ୍କର ବିବାହ କେବେ, କେଉଁଠି ?

ମିତ୍ର—କେବେଟା ଯଦିଓ ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ, କେଉଁଠିଟା ଠିକ୍ ହୋଇଗଲଣି ।

ଲଳିତା—ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ମିତ୍ର—ମାନେ ମୁଁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚାମୁଙ୍କର ଘର ଜ୍ୱାଇଁ ହେବି ।

ଲଳିତା—ଚାମୁଙ୍କର ଘରଜ୍ୱାଇଁ ? ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ ।

ମିତ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସଙ୍ଗେ ମୋର ।

ଲଳିତା—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ସଙ୍ଗେ ଅପଣଙ୍କର ବିବାହ ମୁଁ ଜାଣେ ନା ।

ମିତ୍ର—କେହି ବି ଜାଣନ୍ତି, ନାହିଁ ଚାମୁ ନିଜେ ବି ସେହିକଥା କହିଛନ୍ତି, ଖାଲି ମୁଁ ଚାକର ଲୋକ ବୋଲି ଅନୁମାନରେ ଜାଣି ପକାଇଲି ।

ଲଳିତା—ଏ ଅନୁମାନ କଣ ସମ୍ଭବ ହେବ ?

ମିତ୍ର—କାହିଁକି ନ ହେବ । ସେ ତ ଆଉ ଜନ୍ମକଲା ଝିଅ ନୁହେ ତାଙ୍କୁ ରଜା ଆଣି ପାଳିଥିଲେ—ମୋତେ ବି ପାଳୁଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ—

ଲଳିତା—ସୁତରାଂ ରଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥାଉ କି ନ ଥାଉ ରାଜଜେମାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥାଉ କି ନ ଥାଉ ଅପଣ ମନେ ମନେ ସବୁ ଠିକ୍—

ମିଛୁ—ହେଁ—ହେଁ—ମନେ ମନେ ଠିକ୍ ନ କଲେ ଠକିଯିବ ଯେ—

ଲଳିତା—ଅଚ୍ଛା, କବିଙ୍କୁ କଣ ସେ ଭଲପାଅନ୍ତି ନାହିଁ ?

ମିଛୁ—ଛି, ଛି, ସେ ରାଜଜେମା—ଗୋଟାଏ ଭିଖାରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବେ, କବି ଟିକିଏ ଗୋଲମାଲିଆ ଲୋକ, ଗୀତ ଶୁଣାଇ ମନ ଚହଲାଇ ଦିଏ—ସେଦିନ ଧରାପଡ଼ାଇ ଦେଲି ଯେ ଫଳଟା—

ଲଳିତା—ଦେଖନ୍ତୁ, କବିଙ୍କୁ ଆପଣମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ମିଛୁ—ନାହିଁ ଏ ବାହାଘରଟା ହୋଇଗଲେ କବିଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ ପୁଣି କହିବି ।

ଅଜ—ଭିଖାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଲେ ବି ଅନୁଗ୍ରହରେ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ, ମାନ ନାହିଁ ଯେଉଁଠି—

ମିଛୁ—ଜ୍ଞାନ କମ ଯେ କଟରେ ତାର ପୁଣି ମାନ—

ଲଳିତା—ଦେବତା ସେ—ତାଙ୍କ ନାଁରେ ଶୁଣିବା ପାପ—ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ମିଛୁ—ତେବେ ନାଚ କଥାଟା କଣ—

ଲଳିତା—ବାହାଘର ଯଦି ହୁଏ ନାଚ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ ।

ମିଛୁ—ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମେ କେବେ ମନା କରିବ ନାହିଁ, ତା'ହେଲେ ବନ୍ଦନାଟା—

ଲଳିତା—ଆପଣଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚରୁ କାଟିଦେବେ କାହିଁକି, ପରେ ନେବ, ନମସ୍କାର ।

(ମେସ୍ତ୍ରଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—୫—

ରାଜୋଦ୍ୟାନ

(କବି ବେଞ୍ଚଠାରେ ବସି ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରନ୍ତି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ଶୂନ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ—ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ବାହାରୁଥିଲା ବେଦନାଭରା ସଙ୍ଗୀତ)

ମୋ ଭାଲେ ଥିଲା କି ଲିଖୁ । ୦ ।
କଲି ମଲ୍ଲୀ ରୋପଣ ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲା ତୃଣ
ଶଯ୍ୟା ରତନଗଣ ହେଲା ପାଷାଣ କଣ
ଚୂତ ଫଳିଲା କି ନାରଙ୍ଗ କଟିମେଖଳା ହେଲା ଭୁଜଙ୍ଗ
ତଟିନୀ ତଟେ ବାସ କଲି ନ ଗଲା ଶୋଷ
ପିଇବାର ପୀୟୂଷ ପାନରେ ହେଲା ବିଷ । ୧ ।
ମଧୁ ଶାବକର ହେଲା ଲମ୍ବ ରବିପର ହେଲା ଚନ୍ଦ୍ରବିମ୍ବ
ଧାତାର କି ବିବେକ ଚଞ୍ଚୁରକ୍ତ କିଂଶୁକ
ପଢ଼ା ପଣ୍ଡିତ ଶୁକ ହେଲା ମୋ ଦ୍ୱାର କାକ । ୨ ।
ମନ୍ଦାକିନୀରେ ମୁଁ ମଜ୍ଜିଲି ନାହା କାହିଁକି ଅବହେଳି
ଚଢ଼ିଲି ମେରୁ ଚୂଳ ବେଗ ହେଲା ଅଚଳ
ବ୍ରହ୍ମଜାତି ପାତଳ ହେମ ହେଲା ପିତଳ । ୩ ।

(ଗୀତ ଶେଷରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳା)

ଚନ୍ଦ୍ରକଳ—ବନ୍ଦକର—ବନ୍ଦକର ତୁମର ସଙ୍ଗୀତ—ତୁମେ କଣ ମୋତେ ପାଗଳ କରିଦେବ କବି ?

କବି—କିଏ—ରାଜଜେମା—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ରାଜଜେମା ତ ମରିଛି—ରାଜଜେମା କଣ ଛୁଟି ଅସେ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବେ ଏକାକିନୀ ଉଦ୍ୟାନ ଭିତରକୁ ଅଭିସାରିକା

ହୋଇ ? ରାଜଜେମା ଜଣେ ସମର୍ପି ଦିଏ ନିଜର ମାନ ମହତ ଜଣକର ପଦତଳେ ତୁଚ୍ଛ ସଙ୍ଗୀତର ମୋହରେ ? ରାଜଜେମାର ଆଭିଜାତ୍ୟ, ରାଜଜେମାର ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁ କାଢ଼ିନେଇ ତାକୁ ଭିକାରୁଣୀ କରିଛ, ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଛ ।

କବି—ରାଜଜେମା !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଯାଅ, ଯାଅ, ମୋ ସମ୍ମୁଖରୁ ଚାଲିଯାଅ କବି—ମୋର ଅନୁରୋଧ, ମୋର ଭିକ୍ଷା ।

କବି—ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ଶେଷଥର ପାଇଁ ଏ ପ୍ରିୟ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଦେଖିନେବା ପାଇଁ ଆସିଛି । ଅତୀତର ସବୁ ସ୍ମୃତି ତାହାର ଫୁଲଙ୍କର ସଙ୍ଗରେ ଯେମିତି ଯୋଡ଼ି । ସେ ଦିନର ସେହି ପ୍ରଥମ ସନ୍ଧ୍ୟା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—କବି, ବନ୍ଦକର ତୁମର ସେଇ ଅତୀତର କାହାଣୀ—ଶୁଣାଅ ନାହିଁ ସେହି ପାଗଳାମିର କଥା । ସେଦିନର ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟା—ଜୀବନର ସେହି ବସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମନ-ଦୁଆର ଯେତେବେଳେ ଖୋଲି--ଯେଉଁ ଅତିଥି କି ଏକ ଅଜଣା ଭାଷାର ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇ ଠିଆହେଲେ ସାମନାରେ ସେଦିନ ଯଦି ଜାଣି ଥାଆନ୍ତି ସେ ଚୋରିକରି ନେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜଣାରେ ତାହାହେଲେ—ଉଃ କବି, ଦୁଃଖ ଦେଇ କି ସୁଖ ପାଅ କହ ତ ?

କବି—ସୁଖର ଅନୁଭୂତି ଯା'ର ନାହିଁ ସେ ଦୁଃଖ ଦେଇ ସୁଖ ପାଏ ବୋଲି ଜାଣିବ କିପରି ? ରାଜଜେମାଙ୍କର ମନ ଖୁବ୍ ଅସ୍ଥିର ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମନ ଅସ୍ଥିର, ଶରୀର ଅସୁସ୍ଥ, ତବେ ବାହାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେହି କଥା କିନ୍ତୁ କାରଣ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ନାହିଁ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ।

ଭବ—ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହୁଏତ ସାହସ କରି ପଚାରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ରାଜକନ୍ୟା ବୋଲି।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ରାଜକନ୍ୟା, ରାଜକନ୍ୟା ! ରାଜକନ୍ୟା ହେଲେ କଣ ସେ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ—ତାର ଅନ୍ତର ତାର ମନ କଣ ସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ ? ସ୍ନେହର ଆକର୍ଷଣ, ସ୍ପର୍ଶର ଆନନ୍ଦ କଣ ତାହାର ନାହିଁ ।

ଭବ—ମନର ଦମ୍ଭ ହରାଅ ନାହିଁ ଜେମା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଦମ୍ଭ, ଦମ୍ଭ ମୋର ହରାଇ ନାହିଁ, ଦମ୍ଭ ଅଛି ବୋଲି ତ ଆଜି ତୁମ ସାମନାକୁ ଆସିଛି—ଯାହା ପଚାରିବାକୁ ସମସ୍ତ ପାରିବେ ନାହିଁ ତାହା ପଚାରିବି ବୋଲି ।

ଭବ—ଏ କଥା କାହିଁକି ଜେମା ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସମୟ ଯେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଭବ—ଯେଉଁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଚାଲିଛି ମନ ଭିତରେ ତାର ପରିଣତି ନିଶ୍ଚୟ ଶୀଘ୍ର ଘଟିବ । ଆଚ୍ଛା, କହିପାର ଭବ, ମିଳନ ସମ୍ଭବ ହୁଏ କେବେ ?

ଭବ—ପାଇବାଟା ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୀପ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ରର ମିଳନ କେବେ କହିପାରିବ ?

ଭବ—ସୃଷ୍ଟିର ବିଲୟ ପରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସେହି ଅନନ୍ତ କାଳ ଧରି ମୁଁ ଥିବି ଅପେକ୍ଷାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲପରି ଆପଣାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଆପେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ।

ଭବ—ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୁଅ ଜେମା—ଏ ସବୁ ଅସଙ୍ଗତ କଥା—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ସଙ୍ଗତି ମୁଁ ହରାଇଛି ଭବ—ମୋର ଅନ୍ତରରେ ଉଠିଛି ଝଡ଼—ପିତାଙ୍କର କଠିନ ଆଦେଶ—ବଂଶର ଅଭିମାନ, ସବୁକିଛି

ତୁଚ୍ଛକର ମୋର ମନକଥା କିଏ ବଗୁର କବି ଦେଖିବ—ମୁଁ ମୋର ଉପାୟ ବାନ୍ଧି ନେଇଛନ୍ତି । ନା, ନା, ତୁମେ ଯାଅ, ମୋ ସମ୍ମୁଖରୁ ଚାଲିଯାଅ—ଅଭି କ୍ଷଣେ ଯୁଝା ନୁହେ ।

କବି—ଅପରାଧ ଯଦି ଥାଏ କ୍ଷମା କର ଜେମା—ବିଦାୟ—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ! କାବ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରେ ପୁଣି ଦେଖା ।

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କାବ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରେ—ସେ କାବ୍ୟ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେନା—ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ତୁମର ଏହି ନାରୀମନ ନେଇ ଖେଳିବାର ବିଷମୟ ଫଳର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ସେ କାବ୍ୟ ରହିଯିବ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

କବି—(ଫେରି)—ଜେମା, ଜେମା !

ଚନ୍ଦ୍ରା—କବି ଯେବେ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଯିବେ ନାୟିକା ମଧ୍ୟ ଯିବ ତାର ଈପ୍ସିତର ସନ୍ଧାନରେ ସେହି ଅଜଣା ରାଜ୍ୟକୁ —କବି—

କବି—ରାଜଜେମା—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଥରେ ଶେଷଥର ପାଇଁ ଶୁଣାଅ ତୁମର ସେହି ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ —ମୁଁ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ଆଖି ମୁଦି ଦିଏ—ନା—ନା—ଗାଅନା—ଗାଅନା—ହୁଏତ ଆଉ ଜଣେ ଶୁଣି ମୋର ପରି ଦଶା ଲାଭ କରିବ । ତୁମେ ଯାଅ—ତୁମେ ଯାଅ—ବିଦାୟ—ବିଦାୟ— (ହୀରାମୁଦି ଶୋଷିବା)

କବି—ଏ କଣ କଲ ଜେମା ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଜୀବନରେ ଏହି ପ୍ରଥମ ମିଳନର ଆସ୍ୱାଦ—କି ତୃପ୍ତି—

କବି—ରାଜଜେମା ଏ ଯେ ହୀରାମୁଦି—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ହୀରା ହୋଇ ରହିବ ଅନନ୍ତ କାଳ—କଳଙ୍କର ଲେଶ ନ ଥିବ ମୋ ନାମରେ ।

କବି—ରାଜଜେମା—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—କଣ କଲୁ ? (ଧରିଲେ)

ଚନ୍ଦ୍ର—ଅଉ ଥରେ ତ କହ, ଅଉ ଥରେ ସେହି ନାଁ ଧର—

କବି—ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ଚନ୍ଦ୍ରା—ମୋର କବିତାର ନାୟିକା—

ଚନ୍ଦ୍ର—ଆଃ କି ତୃପ୍ତି (ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା—କବି ତୁମେ ପୁଣି ଏଠି—ଏ କଣ ଚନ୍ଦ୍ରା—ଛି, ଛି, ମୋର ମାନ ମହତ—

କବି—ପରେ ଯାହା କରିବେ କ୍ଷମୁ— ଚନ୍ଦ୍ରା ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନ ମରଣର ସନ୍ଧିସ୍ଥଳରେ ।

ଚନ୍ଦ୍ର—ସେ କଣ—କଣ ହୋଇଛି ?

କବି—ନିଜର ହୀରାମୁଦ ଶୋଷି—

ରାଜା—ଏଁ—ଚନ୍ଦ୍ରା—ଚନ୍ଦ୍ରା—ଏ କଣ କଲୁ ମା ?

ଚନ୍ଦ୍ରା—ମାନ ମହତ ହରାଇ ନାହିଁ—ମୋତେ କ୍ଷମା କର—କବିଙ୍କର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ରାଜା—ମୋ ଉପରେ ଅଭିମାନ କରି—

ଚନ୍ଦ୍ରା—ଅଭିମାନ ! ନା ବାବା କାହାର ଉପରେ ଅଭିମାନ ନାହିଁ ଓଃ—କବି !

କବି—ଜେମା !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ନା—ନ—ଚନ୍ଦ୍ରା !

କବି—ଚନ୍ଦ୍ରା !

ଚନ୍ଦ୍ରା—ବି—ଦା—ୟ—ଓ—ମା—

କବି—ଚନ୍ଦ୍ରା !..

ରାଜା—ଚନ୍ଦ୍ରା—ଚନ୍ଦ୍ରା—ମା ମୋର—

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

— ୧ —

ଆଠଗଡ଼

(ମଦନମଣି ବସି ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ)

ରେ ସଙ୍ଗାତ ଗଲ୍ପଣିଛ ଗଲ୍ପ କଥା
ଗୁ ପଚେ ସିନା ମୁଁ ତୋତେ ପଚୁରିଲି ବଳିପଡ଼ିବାରୁ ବ୍ୟଥା ॥
ରଙ୍ଗାରୁ ବାଣଦ ଗମ୍ଭୀର ତୋ ହୃଦ ଗଣ୍ଠି ଧନ ଡୋର ସ୍ନେହ
ଗୋଡ଼ ଖସି ଖେଦ ହେବାର ଦରଦ ସିବାର ଉପାୟ କହ ।୧।

(ଭବସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ ମଦନ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ)

ଭବ—ଆଉ ଥରେ ଗାଅ ତ ମଦନ ? (ମଦନ ଗାଇଲେ)

ଚଞ୍ଚାଇଛି କଣି ଲଗି ତାର ପୁଣି ଚଞ୍ଚାଇଲା ମନେ ଫଳି ;
ଗୋଳା ଗଦଳକୁ କଣ୍ଠ, ପୀୟୂଷକୁ ସ୍ୱାଦୁଗୁଣ ଗନ୍ଧ ନଳି । ୨ ।

ଭବ—ବନ୍ଦର—

ମଦନ—ଏ ଗୀତ ଭିତରେ ଯେପରି ରହିଛି କାହାର ଅକୁହା ମର୍ମବେଦନା—ଆପଣ ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୁଅନ୍ତି ଦେଖୁଛି ।

କବି—ମଦନ ମୋ କଥା ନେଇ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା—ଛାଡ଼ ସେସବୁ । ଖବର କଣ କୁହ ତ ?

ମଦନ—ମୋର ଅନୁରୋଧ ରଖିବେ କହନ୍ତୁ ।

କବି—ସେହି କଥା ତ, ନା ମଦନ ମୋତେ ଥଉ ସେ ଦଳକୁ କାହିଁକି ଟାଣୁଛ ?

ମଦନ—ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ହେବ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ବାହାରର କୌଣସି ସଭା କିମ୍ବା ମଜଲିସ୍‌ରେ ଯୋଗଦେବାର ଦେଖିନାହିଁ କି ଶୁଣି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ରାଜବାଟୀ ଯିବାପାଇଁ ମୁଁ କାହିଁକି ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ତା ବୋଧହୁଏ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ।

କବି—ମଦନମଣି, ତୁମକୁ ପାଇ ମୁଁ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅବଲମ୍ବନ ପାଇଛି ; ଶୁଭକ୍ଷଣରେ ଯଦି ତୁମ ସାଙ୍ଗରେ ଦେଖା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ମୋର କବିତା ରଚନା ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଆନ୍ତାଣି । ମୁଁ ରଚନା କରେ ସତ କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତାକୁ କର ପ୍ରାଣବନ୍ତ—ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । ଆଜି ଅତୀତର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ଆଖି କୋଣରେ ଭରିଯାଏ ଅଶ୍ରୁବିନ୍ଦୁ । ମୁଁ ନିଜକୁ ସ୍ଥିର ରଖିପାରେନା । ଖାଲି ତୁମର କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ ମୁଁ ଭୁଲିଯାଏ ସବୁ ।

ମଦନ—ଆପଣଙ୍କ ଲଗି ମୋର ଏ ସୁନାମ । ଆପଣଙ୍କ ରଚନାରେ ମୁଁ ପାଏ ଯେପରି ଅନ୍ତରର ଅନୁଭୂତି । ଚନ୍ଦ୍ରକଳା କାବ୍ୟ

ଯେତେବେଳେ ପଢ଼େ ମୋ ଆଖି ସାମନାରେ ଯେପରି ଏକ ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ଫୁଟିଉଠେ ! ସେ କାବ୍ୟ କେବେ ଶେଷ କରିବେ ?

କବି—ମଦନ, ପୁଣି ସେକଥା କାହିଁକି ? କେତେଥର କହିଛି ଫାଇଲରେ ଲେଖୁଥିଲି—ଫାଇଲ ହେଲ ବନ୍ଦ କରିଦେଲି । କଲନ୍ତ୍ରର ଛୁଡ଼ିଆସିଲଦିନରୁ ଏହି ଅଠଗଡ଼ରେ ସେ କାବ୍ୟରେ ଧାଡ଼ିଏ ସୁଦ୍ଧା ଯୋଗକରି ପାରିନାହିଁ । ମୋର କଳ୍ପନାର ନାୟିକା କେଉଁଠି ହଜିଯାଇଛି ।

ମଦନ—ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ମୁଁ ଭୁଲ କରିଛି, କ୍ଷମା କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଅପଣ ରାଜବାଟୀ ଚାଲନ୍ତୁ ଏହି ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବରେ—

କବି—ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ—ବସନ୍ତୋତ୍ସବର ଆକର୍ଷଣ ମୋ ପ୍ରତି କିଛି କମ୍ ନୁହେ ! ଜନ୍ମଭୂମିର ଏହି ଉତ୍ସବ ସହିତ ଜୀବନର ଅଜ ଏକ ଘଟଣା ମୋର ସ୍ମୃତିରେ ସଦା ଜାଗରିତ ରହିଛି । ପିଲ ଦିନେ ଯାଇଥିଲି ଉତ୍ସବ ଦେଖିବାକୁ—ସାଇରେ ଥିଲ ଲଳିତା ।

ମଦନ—ଲଳିତା କିଏ ?

କବି—ଲଳିତା କିଏ—ତା ସହିତ ମୋର ସମ୍ବନ୍ଧ କଣ ତା ଦୁନିଆରେ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି ତାର ସ୍ପର୍ଶ । ଭବିତବ୍ୟ ଗତିରେ ମୁଁ ଅଜି ଏଠି କିନ୍ତୁ ସେ କାହିଁ—

ମଦନ—ପଛକଥା ଚନ୍ଦ୍ରାକର ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜ୍ଞାନୀ, ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ କଣ ଉପଦେଶ ଦେବି—ତଥାପି ମୋର ଅନୁରୋଧ—ମୋର ମିନତି, ପ୍ରତିଭାକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦିଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅଠଗଡ଼ ଦରବାରରେ ଆଜି କବି ପ୍ରତିଭାର ପୂଜାରି ଧନ । କଲନ୍ତ୍ରର ଲୋକ ଯାଇଥିଲେ ଆପଣଙ୍କ ସନ୍ଧାନରେ କିନ୍ତୁ

ବିଫଳ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଛି । ମୁଁ ସନ୍ଧାନ ଦେଇଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଆପଣ ମନା କରିଥିବାରୁ ଅନୁମତି ନ ନେଇ କହିପାରିଲି ନା ଆପଣଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି କଥା—

କବି—ରାଜବାଟି ମୁଁ ଯିବିନାହିଁ, ତୁମେ ଯାଅ ; ମୁଁ ଅନୁମତି ଦେଉଛି —ରାଜକବି ଆସନକୁ କିଏ ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଆସି ବସିବ ।

ମଦନ—କବିଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ଯିବି—କିନ୍ତୁ ମୋ ମନ କାହିଁକି ମାନୁନାହିଁ । ଆପଣ କାହିଁକି ଏପରି ନିଜକୁ ଲୋକ ଆଖିର ବାହାରେ ରଖୁଛନ୍ତି । ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ସୂର୍ଯ୍ୟ କଣ ନିଜର ଅଭ୍ର ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିପାରେ । ଦିନେ ନା ଦିନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ—

କବି—ମୁଁ ଏକ ନଗଣ୍ୟ କବି । ତମେ ମୋତେ ଭଲପାଅ ବୋଲି ଏତେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଦେଉଛ କିନ୍ତୁ ତାର ଯୋଗ୍ୟ ମୁଁ ନୁହେଁ—

ମଦନ—ଓଡ଼ିଆ କଣ ଏତେ ଦୁର୍ବଳ, ଏତେ ନୀଚ ଯେ ଗୁଣର ଆଦର ପ୍ରତିଭାର ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ! ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳବାସୀ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତର ଆଦର କରିବେ । ଉତ୍କଳର ଘରେ ଘରେ ଆପଣଙ୍କ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲାହେବ ।

କବି—ମନରେ ମୋର ବୃଥା ଦମ୍ଭ ଆଣିଦିଅ ନାହିଁ ମଦନ—ଯାଅ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାଣି ।

ମଦନ—ଯାହା ଆପଣଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—୨—

ଦରବାର

(ଅଠଗଡ଼ ରାଜଦରବାର । ଗାୟକବୃନ୍ଦ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ୱର ସଜାଡୁ ଥିଲେ । ଅଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ଆଉ କେତେକ ଗାୟକ ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ପ୍ରବେଶ କଲେ ଦେବାନ—)

ଦେବାନ—କହେ ଗାୟକବୃନ୍ଦେ, ତୁମର ସ୍ୱର ସଜଡ଼ା କଣ ଏତେ ବେଳଯାଏ ସରିଲା ନାହିଁ ?

ଗା-ବୃ—ଆଜ୍ଞା ସରିଲାଣି ।

ଦେବାନ—କେଉଁଠି ଆଉ ତୁମର ସରିଲା—ଏଣେ ଯେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ବିଜେ ବେଳ ହୋଇଗଲାଣି—ଆଉ ସେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ?

ଗା-ବୃ—ଆଜ୍ଞା କାହା କଥା କହୁଛନ୍ତି ?

ଦେବାନ—ଆରେ—ଏଇ ମୋର ପୁଅ ଅନନ୍ଦ ।

ଗା-ବୃ—ସେ ତ ଏଇ ଆସୁଛନ୍ତି (ଅନନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ)

ଅନନ୍ଦ—ବାପା, ମୋତେ ଖୋଜୁଥିଲେ ।

ଦେବାନ—ସେ ଗୀତଟା ଓସ୍ତାଦଙ୍କୁ ଦେଲୁ ?

ଅନନ୍ଦ—ଆଜ୍ଞା ଅନେକ ବେଳୁ—

ଦେବାନ—ଓସ୍ତାଦେ ସେ ଗୀତଟାର ସ୍ୱର ଠିକ୍ କରିଛନ୍ତି ?

ଗା-ବୃ—ଆଜ୍ଞା କେଉଁ ଗୀତ ?

ଦେବାନ—ତମ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଗଣ୍ଡି ହେଇ ଗୀତ ଅନନ୍ଦ ଦେଇଥିଲା—

ଗା-ବୃ—ଓ ସେଇ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ—

ଅନନ୍ଦ—ତାର ସୁର କଣ କରିଛନ୍ତି ଦେଖି—

ଦେବାନ—ତୋର ଆଉ ଦେଖିବାର ଦରକାର ନାହିଁ—ଏଣେ ମହାରାଜାଙ୍କ ବିଜେ ବେଳ ହୋଇଗଲାଣି—ସେ ତ ଆଉ ଇମିତ

ସିମିତ ଓସ୍ତାଦ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଗୀତ ଗାଇଲେ ବନର ପଶୁପକ୍ଷୀ ସବୁତେ କାନ ଡେରନ୍ତି ତାଙ୍କ ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ । ମୁଁ ଯାଏ ତେଣେ । ଦେଖ ଆନନ୍ଦ, କିଛି ପାଠିତୁଣ୍ଡ ନକର ଆଜି ଦିନକ ସୁରୁଖୁରୁରେ କଟୁ ।

ଓସ୍ତାଦ—କଣ ଶୁଣିବେ । (ଗଳାଝାଡ଼ିବା) (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଆନନ୍ଦ—କଣ ତୁମର କଣ୍ଠ ଠିକ୍ ନାହିଁକି ? ଆଜି କଣ ଆଉ ତୁମର ଗଳା ଫିଟିବ ନାହିଁ ।

ଓସ୍ତାଦ—ତା କପର ହେବ—କାଲି ଠିକଏ କପୂର ଅଉ ବଣିଆ ମରିଚ ଗୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିଗଲା ।

ଆନନ୍ଦ—ତେବେ ଗାଇଲ—

(ଓସ୍ତାଦ ସ୍ୱର ଧରିବା ସମୟରେ ଡାକ ଶୁଭିଲା)

(ଭାଟର ଡାକ)

ସାବଧାନ ମହିମା ମାନୋଦ୍ଧାରଣ ଶରଣପଞ୍ଜର ବୀରାଧିବୀରବର ଭୂଇ ଶ୍ରୀ ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦ୍ଦେବ ରାଜା ବାହାଦୁର ସାବଧାନ—

(ରାଜା ଓ ଦେବାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଓ ଯଥୋଚିତ ଆସନ ଗ୍ରହଣ)

ରାଜା—ଦେବାନ ନିଧି ରଥେ ଜଳନ୍ଧରରୁ ଫେରିଛନ୍ତି ।

ଦେବାନ—ଫେରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ବିଫଳ ହୋଇ ।

ରାଜା—ତେବେ କଣ ସମ୍ବାଦ ଆଣିଲେ ।

ଦେବାନ—କହୁଲେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସେ ରାଜ୍ୟରୁ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ରାଜାଙ୍କର ମନରେ ଭାରି ଦୁଃଖ । ସେ କୁଆଡ଼େ ରାଜ୍ୟ ଭୁଟାସୁଟା ସବୁତେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସାରିଲେଣି ।

ରାଜା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ତେବେ ଜଳନ୍ଧରରେ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ଦେବାନ, ମୋ ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଏତେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ପାଇଛନ୍ତି ଭାବି ମୋର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନ ଥିଲା ।

ରଥଙ୍କର ଅବୃତ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରାଇ ଆଣି ପ୍ରତିଭାର ପୂଜା କରିବି । ଅଚ୍ଛା ଜଳନ୍ତର ତ୍ୟାଗର କିଛି କାରଣ ବୁଝିଛ ?

ଦେବାନ—ସେ କଥା ରଥେ କହିବାକୁ ନାରାଜ ।

ରାଜା—ରଥେ କଣ କବିଙ୍କୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ?

ଦେବାନ—ନା ସେ ଶୁଣିଲେ କବି କୁଆଡ଼େ ପାଗଳ ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ପାଗଳ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ! ତାହାହେଲେ ମୋର ରାଜଦରବାର ଆସନ ବୋଧହୁଏ ଶୂନ୍ୟ ରହିବ ।

ଦେବାନ—ଶୂନ୍ୟ ରହି ଲାଭ କଣ ?

ରାଜା—ଉପଯୁକ୍ତ କବି ନାହାନ୍ତି—

ଦେବାନ—କାହିଁକି ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର—ଛାମୁଙ୍କର ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ରରେ ପାଳିତ ହୋଇ ଛାମୁଙ୍କ ପରି ଗୁଣୀଲୋକଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭକରି ମୋ ପରି ପିତାର ଅଭିଭାବକତ୍ୱରେ ସେ ସେହି ଆସନକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ପାଠ କରନ୍ତୁ ଅଉ ଗାୟକମାନେ ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ଅବୃତ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଶ୍ରୀଛାମୁ ତାହା ଶ୍ରବଣ କଲେ, ତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବୁଝି ପାରିବେ ।

ରାଜା—ରଚନା ତ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର । ଆପଣଙ୍କ ପୁଅଙ୍କର ଏତେ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ମୁଁ ଅନୁମାନ କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଦେବାନ—ଛାମୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।

ରାଜା—ଗାଅ ତ—

(ତୈଲଙ୍ଗ ଓସ୍ତାଦ ଗାଇଲେ)

ଅତସୀ କୁସୁମ ସମ ଶ୍ୟାମ ହେ ମୁଁ ଗଲିଟି । ୦ ।

ମଦନମଣି—ପଦେ କଥା କହିବି ପ୍ରଭୁ ?

ରାଜା—କଣ କହିବାକୁ ଚାହଁ ?

ମଦନମଣି—ଜାତୀୟ କବିଙ୍କର ରଚନାକୁ ବିକୃତ ସ୍ୱରରେ ମୋଡ଼-ମାଡ଼ି ବାନ୍ଧି, ଯେଉଁ ତାନମାନରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କଟାଯାଉଛି, ତାହା ଆଉ ସହ୍ୟ କରିପାରିଲି ନାହିଁ ମହାରାଜ ।

ଗାୟକ—କଣ ମୋର ସ୍ୱର ଠିକ୍ ନୁହେଁ ?

ଦେବାନ—ଏହି ସ୍ୱରକୁ ତ ଏହାର କବି ଅନୁମୋଦନ କରୁଛନ୍ତି ।
(ବୃଦ୍ଧ ଅଡ଼କୁ ଅନେଇବାରୁ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ମତି ଜଣାଇଲେ)

ମଦନ—କବିଙ୍କର ଅନୁମୋଦନ—କିଏ ଏହାର କବି ?

ଦେବାନ—(ଅନନ୍ତ ପ୍ରତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି) ଦେଖି ପାରୁନାହାନ୍ତି ସମ୍ମୁଖରେ ।

ମଦନ—(ହସି) କବି ଯଥାର୍ଥରେ କହିଛନ୍ତି—

କବି ହୋଇଗଲେ ସମସ୍ତ ଲୋକେ
ରବି ହେଲେ ଜ୍ୟୋତିରିଙ୍ଗଣ ପୋକେ
ହବି ହୋଇଗଲା ପୁଳିନ୍ଦ ପେଜ
ମବି ହୋଇଲାଣି ମୃଣାଳ ବୀଜ
ଅବିବେକ ଦେବେ
ନବୀନ ସୃଷ୍ଟି କଲେ କି ଏବେ ?

ଦେବାନ—ରାଜସଭାରେ ତୁମେ କଣ କି ଜାତୀୟ ଭାବ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଏଠାକୁ ଆସିଚ ?

ମଦନ—ସ୍ୱଜାତିକୁ ବଳିଦେଇ ବିଜାତୀୟ ପ୍ରୀତି ଦେଶପକ୍ଷରେ ମଙ୍ଗଳଜନକ ନୁହେ ଦେବାନ ବାହାଦୁର ।

ରାଜା—ତେବେ କିଏ ଏହାର କବି ?

ମଦନ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ।

ରାଜା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ରଚନା—

ଅନନ୍ତ—ଏହାର ପ୍ରମାଣ ?

ମଦନ—ପ୍ରମାଣ ? ଏହି କବିତାହିଁ ଏହାର ପ୍ରମାଣ । ଛାମୁଙ୍କର ଅନୁମତି ମିଳିଲେ ଗାଇ ଶୁଣାଇବି ।

[ରାଜାଙ୍କର ଅନୁମତି ପାଇ ମଦନମଣି ଓଡ଼ଶୀ ରାଗରେ ଗୀତ ଗାଇଲେ]

ଅତସୀ କୁସୁମ ସମ ଶ୍ୟାମ ଦେହ ମୁଁ ଗଲିଟି । ପଦ ।
ଅଳି ଭ୍ରମର ନିବିଡ଼ ଅସହ୍ୟସ୍ତୁ ସେ ଯେ ବଡ଼
ଅବଶ୍ୟ ତା ସମ୍ମୁଖେ ମୁଁ ନିବେଦନ କଲିଟି । ୧ ।
ଅଧ ଅଧରରେ ସ୍ଥିତ ଝଲ୍ଲାସି ହେଲେ ଲଜ୍ଜିତ,
ଓଷ୍ଠବି ଏହୁକି ବୋଲି କୃପାକଳ୍ପବଲ୍ଲୀଟି । ୨ ।
ଅରକତ କଲେ ମୁଖ, ଅଖଣ୍ଡ ସୁଧା ମୟୂଖ,
ଅବୃଦ୍ଧ ଧବଳ ମୋର ଜାଇଁଲେହେଁ ମଲିଟି । ୩ ।
ଅଷ୍ଟବର୍ଗ ନାଥ ସ୍ୱପେ, ଅହା ଧାନେ କି ଅଭ୍ରସେ
ଅଖିଳ ଜନନୀ ନାସା ମୃଗମଦ କଲିଟି । ୪ ।

ମଦନ—ଏପରି ରଚନା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଦେବାନ—ଏସବୁ ଅଯଥା ଯୁକ୍ତି ।

ଅନନ୍ତ—ହଁ, ଏସବୁ ଅତି ବାଜେ କଥା—ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ନ ଦେଇ, କଥା କହିବା—

କବି—(ପ୍ରବେଶ କରି) ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ପସନ୍ଦ କରେ ନା ଅନନ୍ତ—

ଅନନ୍ତ—କିଏ—ଏଁ—ବଳଦେବ—ବଳି ହାଇନା !

ରାଜା—ବଳଦେବ ?

କବି—ପ୍ରଭୁ, ଅଭିବାଦନ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଆସିବାର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା । ମୋର ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ ମଦନମଣିର ଅନୁରୋଧ ମୁଁ ରଖିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତୋତ୍ସବର ସ୍ମୃତି ମୋତେ ଚୁମ୍ବକ ପରି ଟାଣି ଆଣିଲା ।

ରାଜା—ବସନ୍ତୋତ୍ସବ ନୁହେଁ, ଜନ୍ମଭୂମିର ତାର ମାଟିର ମୋହ କିଏ ଛେଦି ଏଡ଼ିପାରେ ? ଆଜି ମୋର ମନ ଯାହା ଚାହୁଁଥିଲା, ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । କ୍ଷଣପୂର୍ବରୁ ଦେବାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଆପଣଙ୍କ ଅବସ୍ଥାର କଥା ଶୁଣି ମନରେ ଭାରି ଦୁଃଖ ହୋଇଥିଲା କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ମୋର ମନକଥା ଜାଣି ପାରିଛନ୍ତି । (ଦେବାନଙ୍କ ପ୍ରତି) ଦେବାନ, ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରଷର ଏପରି ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତା ଏକାନ୍ତ ନିନ୍ଦନୀୟ । ନଗରରେ ପ୍ରଚାର କର ଆଜିଠାରୁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ହେଲେ ଆଠଗଡ଼ର ରାଜକବି ।

(ଦେବାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କବି—ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ରାଜା—କବି, ମୁଁ ଯଦି ଗୁଣୀର ସମ୍ମାନ ଗୁଣୀକୁ ନ ଦିଏ ଦେଶ ଯେ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବ ନାହିଁ । ଆଜିଠାରୁ ଆପଣ ରାଜକବି । ରାଜପୁରୀରେ ହେବ ଆପଣଙ୍କର ଅବାଧ ଗତି । ମୋର ପ୍ରମୋଦଉଦ୍ୟାନ ହେବ ଆପଣଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ରଚନାର ସ୍ଥାନ । କବି, ଆପଣଙ୍କର ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତର ମୋହନୀୟ ସ୍ପର୍ଶରେ ଏଠି ଚିର ବସନ୍ତ ବିରାଜକରୁ, ମୁଁ ଅମ୍ବହସ ହୁଏ କବି—ପାଗଳ ହୁଏ ।

(କବିଙ୍କୁ ନିଜ କୋଳମଧ୍ୟକୁ ଟାଣିଆଣିବା ସମୟରେ ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ)

—୩—

ଗସ୍ତା

ଦେବାନ—ମୋର ମାନ ସମ୍ମାନ ସବୁ ଗଲା । ମୋର ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ହୋଇଗଲା ।

ଆନନ୍ଦ—ତମେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନାହିଁ ବାପା ! ମୁଁ ସବୁ ଠିକ୍ କରିଦେଉଛି ।

ଦେବାନ—ତା ଯଦି କରିଥାନ୍ତୁ ଏତେ ଶତ୍ରୁ କାହିଁକି ? କୋଉଁଠୁ ଏଇ ଅପାଳପାଞ୍ଜିଣ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା କେଜାଣି !

ନାୟକ—(ତେଲଙ୍ଗା ଟାଣିରେ) ଯାହା ହବାର ହେଲା ମୋ କଥା ଦେଖିଲେ—ପିଲଟାକୁ ଦୋଷ ଦେଇ—

ଦେବାନ—ପିଲା, ପିଲା ଯଦି ମା କୋଳରେ ରହିବା ଉଚିତ, ଏ ରାଜସଭାରେ ପିଲାଳିଆ ଢଙ୍ଗ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏ ମୋର ଅପମାନ ନୁହେ ମୋର ବଂଶର ଅପମାନ ।

ଆନନ୍ଦ—ମୁଁ କଣ କରିବି, ତୁମେ ତାଙ୍କ ଗୀତଟାକୁ କାହିଁକି ବଦଳେଇ ଦେଲ କି ? ମୁଁ ତ ମୋ ଗୀତ ଦେବାକୁ କହିଥିଲି ।

ଦେବାନ—ଏମିତି ଯଦି କବି ହୋଇଥାନ୍ତୁ ମୋ ଚୂଟି ଅଳ କହି ନ ଥାନ୍ତା, କେଉଁଠୁ କୁଳ ବୁଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ପୁଅ ଜନ୍ମ ହେଲା କେଜାଣି

ଆନନ୍ଦ—ସେମିତି ମତେ କହନ୍ତ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ସାମନାରେ ସେଥିରେ ତମର ଅପମାନ୍ ତମର ବାପାଙ୍କର ଅପମାନ । ତମ ଜେଜେ ବାପାଙ୍କର—

ଦେବାନ—ଆଜି ଆଜି ତୁମେ ଯେଉଁ କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମା, ତା ଜଣାପଡ଼ିଲଣି । ଏଥର ଯାଅ ମା'ଙ୍କ ପଣନ୍ତ କାନି ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜ, ଆଉ ରାଜସଭା ତମ ପାଇଁ ନୁହେଁ । ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପୁଅ

ଯଦି ପଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ଏମିତ କେତେ ପଣ୍ଡିତ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତେଣି ।

ଅନନ୍ଦ—ପୁଣି ସେହି କଥା କହୁଛ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ ଆଉ କେଉଁଠି ମୁହଁ ଦେଖେଇବି ।

ଦେବାନ—ତୋର ଆଉ ମୁହଁ ଦେଖେଇବା ଦରକାର ନାହିଁ । ତୋ ପାଇଁ ମୁଁ ଆଉ କେଉଁଠି ମୁହଁ ଦେଖେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଗାୟକ—କିନ୍ତୁ ମୁଁ କଣ ପାରନ୍ତି ସାଆନ୍ତେ ?

ଅନନ୍ଦ—ତେବେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ପଳେଇବି ।

ଦେବାନ—ତା ଭଲ କରନ୍ତୁ ।

ଅନନ୍ଦ—ତା'ହେଲେ ଗଲି, ଗଲି—

ଦେବାନ—ଶିଖୁ ତ ଡରଉଛୁ କେତେ ? ବିଦେଶରେ ବୁଲି ବୁଲି ହେଲେ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଠିକ୍ ଏ ହେଲେ ଅର୍ଜିଲୁ ?

ଅନନ୍ଦ—ତା' ହେଲେ ଗଲି, ଆଉ ଫେରିବି ନାହିଁ, ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କବି ନ ହେଇଛି । କଲିକତା ଯିବି, କାଳୀଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିବି, କବି ହେଲେ ତ ଫେରିବି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗାୟକ—ଏ ତ କାଳିଦାସଙ୍କ ପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଗଲେଣି ।

ଦେବାନ—କାଳିଦାସ ହୋଇ ହେଲେ ଫେରନ୍ତା ।

ଗାୟକ—ଆଜ୍ଞା ସେ ତ ପଳେଇଲେ—

ଦେବାନ—ଯାଉ—ଯାଇ ଯାଉ ତାର ମା'ର ପଣନ୍ତତଳକୁ ।

ଗାୟକ—ଆଜ୍ଞା ସିଧା ସିଧା ବଡ଼ ସଡ଼କରେ—

ଦେବାନ—ଅନନ୍ଦ ! ଅନନ୍ଦ !

ଗାୟକ—କଣ ଆଉ କରିବେ, ଘରକୁ ଫେରିବେ ?

ଦେବାନ—ଏସବୁ ମୂଳରେ ସେହି ଗୋସେଇଁ କିନ୍ତୁ ଏ ରାଜ୍ୟରେ, ଦେବାନ ପକ୍ଷେ କିଛି ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

—୪—

ରାଜଭବନ

ପ୍ରତିହାରୀ—କ୍ଷମା, ଦେବାନ ସାହେବ—

ରାଜା—(ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍‌ଥିପ୍ରାୟ) ଦେବାନ ଏଠାରେ କାହିଁକି ? କହ, ଦେଖା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତି—କଣ ଗୁରୁତର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ—

ରାଜା—ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ—ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଭଳି ଯେପରି ଏ ଜୀବନରେ କିଛି ନାହିଁ ।—(ଦେବାନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦେବାନ—ରାଜାର ଧର୍ମ ରାଜ୍ୟଶାସନ—ଏ କଥା ଭୁଲ୍ ଯାଉଛନ୍ତି କିପରି ମହାରାଜ ?

ରାଜା—ରାଜ୍ୟଶାସନ—ମୋର ରାଜ୍ୟ କାହିଁ ?—ବିନା ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ମୁଁ— କାହା ଉପରେ ରାଜୁତି କରିବି ?

ଦେବାନ—ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ରାଜବଂଶର ଏ ଅଧଃପତନରେ ମୁଁ ବିଶେଷ ମର୍ମାହତ ମହାରାଜ ! ଯାହାଙ୍କ ବାହୁବଳରେ ଏହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ ଅଷ୍ଟଦୁର୍ଗ ଦିନେ ଉତ୍କଳରାଜାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ମହମଦ୍ ତକି ଖାଁ ଆକ୍ରମଣ ହସ୍ତରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଥିଲା— ଶ୍ରୀନୀଳାଚଳବିହାରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କଳାପାହାଡ଼ର ଧ୍ୱଂସମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକରି ପାରିଥିବାରୁ 'ମାନଉଦ୍ଧାରଣ ଶରଣ ପଞ୍ଜର' ଉପାଧିରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ରାଜବଂଶ ଧରର ଏ କି ଅଧଃପତନ !

ରାଜା—ହଁ, ଏତେଦୂର ଅଧଃପତନ ଯେ ଆଜି ତୁମପର ଦେବାନଙ୍କ ବାହୁଛାୟାତଳେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହେଉଛି ।

ଦେୱାନ—ମହାରାଜ !

ରାଜା—ଦେୱାନ ! ଏଠୁ ଘରେ ବସିଛୁ ବୋଲି କଣ ବାହାରର ଖବର କିଛୁ ଜାଣେ ନା ତୁମେ ବୁଝିଛ ? ତମର ଚକ୍ରାନ୍ତ ସବୁ ଜାଣେ—

ଦେୱାନ—ମୋର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ! ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ଅନ୍ନଜଳରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇ—

ରାଜା—ସେହିପରି ନିମକ୍‌ହାରାମ ଲୋକର ଅଭାବ ନାହିଁ ଏ ଦେଶରେ । ଆଜି ତମପରି ଜବର ମସ୍ତିଷ୍କ ଦେୱାନ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ସବୁ କରିପାରନ୍ତି । ଶୁଣେ, କାହା ଅନୁମତିରେ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କୁ ଏ ରାଜ୍ୟମଧ୍ୟକୁ ଡକା ହୋଇଥିଲା— କାହା ଧନରେ ଏତେ ଜାକ୍‌ଜମକ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ହୋଇଥିଲା ?

ଦେୱାନ—ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ— ଆସିବାରେ କଣ ବାଧା ଅଛି ?

ରାଜା—(ହସି) ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ— । କିଏ ସେ ? କେଉଁଠି ତାଙ୍କ ଘର ? ସାତସମୁଦ୍ର, ତେରନଈ ପାରିହୋଇ ସେ ହେଲେ ଏ ଦେଶର ରାଜା—ତୁମ ପରି ନିମକହାରାମର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ । ଏବେ ଭାବୁଛ, ମୋର ରାଜ୍ୟକୁ ଡାକି ମୋର ଅର୍ଥ ଅଗରେ ମୋର ପଇସାରେ ତାଙ୍କର ସ୍ତବ କରି ମୋର ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କ କାନରେ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କିଛ, ଆଉ ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲ 'ଏଠାର ରାଜା କପଟ ଅନୁପଯୁକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଶାସନକୁ' ?

ଦେୱାନ—(ଗମ୍ଭୀରହୋଇ) ସେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ—ସେ ଏଠୁ ଦେଶର ଶାସକ— ତାଙ୍କୁ ଏସବୁ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ— ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାଙ୍କ କାନରେ ଠିକ୍ ପହଞ୍ଚୁଛି । ରାଜ୍ୟ—

ଶାସନର ଦୂରରେ ବହୁ ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛି— ;

ରଜା—ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ତୁମେ । ତୁମ ପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏ ବିଶୃଙ୍ଖଳା କାହିଁକି ? ଯେଉଁ ଦେବାନ ସରକାର ବାହାଦୂରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚପ୍ରଶଂସିତ, ତାଙ୍କର ଶାସନରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳ । ଏ ତ ରଜାଙ୍କ ଶାସନ ନୁହେଁ—ଦେବାନଙ୍କର ଶାସନ ।

ଦେବାନ—ମାହାଲର ସରକାର ଖଜଣା ବାକି, ଏଣେ ଆପଣଙ୍କ ଆମୋଦ ବିଳାସରେ ରାଜକୋଷ ଶୂନ୍ୟ, ଯଦି ଉଚିତ୍ ସମୟ ନ ଦିଅଯାଏ—

ରଜା—ତାହାହେଲେ ରାଜ୍ୟ ଖାସ୍ ହେବ, ଏହାପରି ପଲେ ପଲେ କରି, ଛଳେ ବଳେ କୌଶଳେ, ଆମରି ଲୋକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ । ଆମରି ସ୍ୱାଧୀନତାର ଅପହରଣ — ଏହା ବହୁ କାଳରୁ ଉତ୍କଳର ରାଜବଂଶ, କ୍ଷତ୍ରୀୟ ବଂଶ ଜାଣିଥିବାରୁ ତାର ବୀରତ୍ୱକୁ, ଲୁଚାଇ ରଖିଛି—ଏଇ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଆବରଣ ତଳେ । ଯାଅ ଦେବାନ, ତୁମର ଯା ଇଚ୍ଛା ତା କର, ମୋତେ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବାକୁ ଦିଅ ।

ଦେବାନ—କମିସନରଙ୍କର ଏ ପରୱାନା ପଢ଼ି ଦେଖନ୍ତୁ ।

ରଜା—ମୋର ସେଥିରେ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । ତୁମେ ତାହା ପଢ଼ି ଦେଖ ।

ଦେବାନ—ଆପଣଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର ଯାଇ କୋଠିରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ହେବ । ସାହେବ ଯେତେବେଳେ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସିଥିଲେ—ଆପଣ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଘୋର ଅପମାନିତ ।

ରାଜା—ନିଜର ମାନ ଅପମାନ ଯେ ହରାଇ ପାରିଛି, ସେ ବା ଅପରର ମାନ ଅପମାନ କିପରି ରକ୍ଷା କରିପାରିବ ? ତୁମେ ଯାଇପାର ।

ଦେବାନ—ଆପଣ ସରକାରଙ୍କ ହାତରୁ ନିସ୍ତାର ପାଇପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରଜା କ୍ଷମା କରିବେ ନାହିଁ—ଆପଣ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛନ୍ତି—

ରାଜା—ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୁଁ ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛି ? ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛି ?

ଦେବାନ—ଗୁରୁ ଅନ୍ୟାୟ କରିନାହାନ୍ତି ? ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ମାତିରହି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ଅବହେଳା କରୁଛନ୍ତି । ସେପ୍ରକାର ରାଜଧର୍ମ ପାଳନରେ ମୁଁ ଅସମର୍ଥ ।

ରାଜା—ଯେଉଁ ଉତ୍କଳର ରାଜବଂଶ ଭୟରେ ସୁଦୂର ହିମାଳୟଠାରୁ କୁମାରିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିନେ କମ୍ପି ଉଠୁଥିଲା, ତାହାର ବଂଶଧର ସାମାନ୍ୟ ଦେବାନର କଥାରେ କମ୍ପି ଉଠିବ ? ସେଇ କଥା ମୁଁ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି, ଏ ରାଜଧର୍ମ ପାଳନରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇଛି—ଏହି ରାଜବଂଶର ଯବନିକା ଏହିଠାରେ ପଡୁ । ସିଂହ ଶିଶୁକୁ ଧରି ଶୃଗାଳମାନେ ଯେପରି ରେଙ୍ଗରେଙ୍ଗ କରି ନ କାମୁଡ଼ନ୍ତି—ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ମୁଁ ନେଇଛି—ଏହି ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଦୀକ୍ଷା, ଯୌବନଉଦ୍ଦାମକୁ କ୍ଷାନ୍ତ କରୁଛି, ମନଟାକୁ ବୁଡ଼ାଇ ରଖିଛି ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟରେ । ପରନ୍ତୁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏଥିରେ ମୁଁ କେତେଦୂର ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛି ।

ଦେବାନ—ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପଚାରିବା ଅପେକ୍ଷା କମିସନରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା । ନଚେତ୍ ବିଳମ୍ବ କଲେ ଇଂରେଜ ଫୌଜ ଜୋର କରି—

ରଜା—ଦେବାନ୍ !

ଦେବାନ—ସେତେବେଳେ ତୁଟିଯିବ କବି-ସଙ୍ଗୀତ ମୁଖରିତ ହର୍ମ୍ୟ ଭିତରେ ରହି ଯୁଗ୍ମ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଅସରନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା—କବି, ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଅସରନ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ! ନା, ନା, ତା ହେବାକୁ ଦେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଯିବି କମିସନର ସାହେବଙ୍କୁ କହିଆସିବି—ଏପ୍ରକାର ପୁତ୍ତଳିକା ପ୍ରଦର୍ଶନକୁ ବନ୍ଦ କରନ୍ତୁ ଏ ରାଜବଂଶକୁ ସମୂଳେ ବିନାଶକର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

— ୫ —

[ରାଜଅନ୍ତଃପୁରର ଏକ କକ୍ଷ । ଦୁଇଜଣ ପରିଚାରିକା ପ୍ରବେଶ କଲେ ।]

୧ମା—କଣ କହୁଛୁ ତୁ—ଏ କଥା କଣ ସତ ?

୨ୟା—ସତ ନୁହେଁ କଣ—ରାଜବାଟୀ ସାରା ପୋଇଲ୍ୟାଇ ଘୁଞ୍ଚୁର ଫାସର ହେଲେଣି—

୧ମା—ମହାରାଣୀ ଶୁଣିଲେଣି ?

୨ୟା—ତାଙ୍କୁ କିଏ କହିବ ଲୋ ମା ! କା ଛାତିରେ ଡର ନାହିଁ !

୧ମା—ତୁ ଜାଣିଲୁ କେମିତି ମ ?

୨ୟା—ନିଜ ଜିଣା ଥାଇ ମହାରାଣୀ ଉଆସରୁ ବାହାରିଲେ । ମୁଁ ବେଦ ଉପରକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ତ କାନ୍ଥରେ ଗୁଡ଼ାଏ କଣ ଲେଖା ହୋଇଛି । ପାଖକୁ ଯାଇ ଭଲକରି ପଢ଼ି ନ ଥିବା ହୋଇଗଲି—ତୁଣ୍ଡରୁ କଥା ଫିଟିଲା ନାହିଁ ।

୧ମା—ଏତେ ସାହସ କା'ର—ଏମିତି ରାଣୀହଂସପୁର ପୋଷାଗାରେ ଯାଇ କାନ୍ଥରେ ଲେଖିଦେଇ ଅସିଲା, କେହି ଜାଣିଲେ ନାହିଁ !

୨ସ୍ତ୍ରୀ—କଥା ତ ସେଇଠି । ସିବାଲେକ ତ ମହାରାଜା କ ରାଜକବି । ମହାରାଜାଙ୍କର ଏତେ ସହଜ ପହଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ନଥିବ ।

୧ମା—ତେବେ କଣ ରାଜକବି ?

୨ସ୍ତ୍ରୀ—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍—ନ ଜାଣି ସେ କଥା କହନା—ରାଜବାଟୀ କଥା କମ୍ କଥା ନୁହେଁ—ମହାରାଜା ତାଙ୍କୁ ଯେମିତି ସୁଖ ପାଅନ୍ତି ମହାରାଣୀ ବି ସେମିତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି—ତାଙ୍କ ନାଁରେ କହିବ କିଏ ?

୧ମା—ହେଲେ ଏମିତି କବିତା ଲେଖିବ ବା କିଏ ?

୨ସ୍ତ୍ରୀ—କେଜାଣି କେ କଣ ହଉଚି, କେଉଁଠା ପାଣି କେଉଁଠିକି ଗଡ଼ୁଚି କେଜାଣି ।

୧ମା—ତୁ ଦେଖିଚୁ ଏକା ନା ଆଉ କିଏ ଦେଖିଚି ମ ?

୨ସ୍ତ୍ରୀ—ଆଜିର ତିନ ଚାରିଜଣ ଚୋଇଲ ଦେଖିଛନ୍ତି, ହେଲେ ସମସ୍ତିଙ୍କି ମନା କରି ଦେଇଚି ରାଣୀମାଙ୍କୁ କହିବାକୁ ।

୧ମ—ଲଳିତା ଦେଈ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି କି ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ?

୨ସ୍ତ୍ରୀ—ସେ ତ ମହାରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ କନକ ହାତରେ ଖବର ଦେଇଚି ତୁମକର କହିବାକୁ ।

୧ମା—ମହାରାଜା ଯଦି ଶୁଣିବେ କଥା ତ ବଳ ପଡ଼ିବ । ହେଲ ତ ଭଲ । (ଦାସୀ କନକ ପ୍ରବେଶ କଲ)

୨ସ୍ତ୍ରୀ—କନକ ! ଲଳିତା ଦେଈଙ୍କୁ କଥାଟା ଜଣାଇଲୁ ? କଣ କହିଲେ ?

୨ସ୍ତ୍ରୀ—କହିଲେ ତମେ ସବୁ ଚୁପ୍ ଥାଅ, ମୁଁ ରୋଷଘର ପାଖ ହୋଇ ଲେଖାଟା ଦେଖିଯାଉଛି ।

୧ମା—ଅଚ୍ଛା ସତେ କଣ ଲେଖାଟା ଖୁବ୍ ଖରାପ ?

୨ୟା—ଖରାପ ନୁହେଁ କଣ ମ—ଛଳେଇ ଛଳେଇ କେତେ ରୂପକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରଛନ୍ତି ।

୩ୟା—ଏ ଗୀତ ରାଜକବି ଲେଖିଛନ୍ତି ମୁଁ ଜାଣୁଚ—ଅଉ କଏ ଏମିତି ଲେଖିବ ।

୧ମା—ତମେ ' ଏତେ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲ, ତାହାର ନଜରରେ ପଡ଼ିଲ ନାହିଁ—ଗୋଟାଏ ଲୋକ ପୋଖରୀଘାଟ ଉପରକୁ ଆସି କାନ୍ଥରେ ଗୁଡାଏ ଲେଖି ଚାଲିଗଲା—ତାହାର ନଜର ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ?

୨ୟା—ସମସ୍ତେ ତ ପାଣିରେ ପଶି ବୁଡ଼ୁଥିଲେ, ଉଠୁଥିଲେ, ଖେଳୁଥିଲେ ।

୩ୟା—ଚାଲ—ଚାଲ—ଏଠି ଠିଆହୋଇ କଥା ହେଲେ ଫେର ସମସ୍ତେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ. କଥାଟା ବଢ଼ିଯିବ ।

୧ମା—ହଁ ସେମିତ ବାହାରଟା ଦେହ ଠିକଣା ହେଲେ କଣ ହେବ ଭିତରଟା ଯଦି ଠିକଣା ନ ହେଲା ସେ ଗୁଣ, କଣ ଥିବ !

୩ୟା— ଥାଉ ଥାଉ, ଯା ନ ଦେଖିଲ ଦୁଇ ନୟନେ—

୧ମା—ମଲା—ଅଉ ଦେଖିଲେ କଣ ବେଶି ହୁଅନ୍ତା—

୨ୟା—ଚୁପ୍‌ଚୁପ୍—ଲଳିତା ଦେଇ ଅସୁଚନ୍ତି !

(ଲଳିତା ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଲଳିତା—କି କଥା ପଡ଼ୁଚ ଲୋ ?

୨ୟା—ନାଇଁ ସେଇକଥା ପଡ଼ିଥିଲୁ—

ଲଳିତା—ମୁଁ ଯାଇଥିଲି ଦେଖି ଆଇଲି—ହେଲେ କାହିଁ ସେ, କବିତା ତ ମତେ ଖରାପ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।

୧ମା—ଅମେ ତ ଶୁଣୁଛୁ ଭାବ ଖରାପ ଭାଷାରେ ଲେଖା ହୋଇଛି।

୨ସ୍ଖୀ—ଜ୍ଞାତ ମହତ ସବୁ ସାରଦେଇଚନ୍ତି।

ଲଳିତା—କିନ୍ତୁ ତୁମେସବୁ ଭୁଲ୍ କରୁଚ—ଏ ଗୀତର ଭାବ ଖରାପ ନୁହେଁ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ କହୁଚନ୍ତି।

୩ସ୍ଖୀ—ନା ଲଳିତା ଦେଈ, ଗୀତ ଧାଡ଼ି ପଦ୍ ମୋର ମୁଖସ୍ଥ ହୋଇଗଲାଣି—

'ଭବ ସମାରେ
ନଥିଲା ମାଜଣା ବୋଲ୍ ମୋତେ ଜଣା'

ଏ ସବୁ ତ ମହାରାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଲେଖିଲା ପର ଲାଗୁଚି।

୧ମା—ତୁମେ ଯିନା କହୁଚ ଲଳିତା ଦେଈ, ଏ ରାଜକବ ଟିକିଏ ସେମିତି ଢଙ୍ଗର ଲୋକ। ସେଦିନ ଦେଓ୍ୱାନଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇଥିଲି, ଶୁଣିଲି ଜଳନ୍ତର ରାଇଜରୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ରାଜା ତଡ଼ଦେବାରୁ ସେ ଏଠିକି ଆସିଚନ୍ତି—କଣ ସେଠି ସେମିତି—

ଲଳିତା—ପର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଆମର କି ଲାଭ? ଯିଏ ଯା କରିବ ତା ଫଳ ସେ ଭୋଗିବ। ତୁମେସବୁ ଯାଅ, ଅଜି ଏ କଥା ଯେନ କୁହାକୁହି ହୁଅନା।

୩ସ୍ଖୀ—ମହାରାଣୀଙ୍କି ନ କହିଲେ ସେ କାଲେ ପଛେ କହିବେ—

ଲଳିତା—ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ସବୁ କହିବି, ଲୁଗୁଇବା ଭଲ ନୁହେଁ, ହଉ। ଯାଅ ତୁମେ, (ପରିଚାରିକାମାନେ ଚାଲିଗଲେ) ବଳିହାରିଇନା, ଛାଇପର ତୁମ ପଛେ ପଛେ ଥାଇ ଯୁଦ୍ଧା ତମକୁ ସଳଖି ପାରଲି ନାହିଁ—ଭାରି ସରଳ ତୁମେ—ମନରେ ଯା ଅସିଲା ଲେଖିଦେଇ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ କଣ ତା ବୁଝିବେ! ଛୋଟକଥା ବଡ଼

୧ମା—ଅଚ୍ଛା ସତେ କଣ ଲେଖାଟା ଖୁବ୍ ଖରାପ ?

୨ୟା—ଖରାପ ନୁହେଁ କଣ ମ—ଛଳେଇ ଛଳେଇ କେତେ ରୂପକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

୩ୟା—ଏ ଗୀତ ସ୍ୱଜକବି ଲେଖିଛନ୍ତି ମୁଁ ଜାଣିଚି—ଅଉ କିଏ ଏମିତି ଲେଖିବ ।

୧ମା—ତମେ ' ଏତେ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲ, ତାହାର ନଜରରେ ପଡ଼ିଲ ନାହିଁ—ଗୋଟାଏ ଲୋକ ପୋଖରୀଘାଟ ଉପରକୁ ଆସି ଜାନୁରେ ଗୁହାଏ ଲେଖି ଗୃଳିଗଲା—ତାହାର ନଜର ପଡ଼ିଲ ନାହିଁ ?

୨ୟା—ସମସ୍ତେ ତ ପାଣିରେ ପଶି ବୁଡ଼ୁଥିଲେ, ଉଠୁଥିଲେ, ଖେଳୁଥିଲେ ।

୩ୟା—ଚୁଲ—ଚୁଲ—ଏଠି ପୈଅହୋଇ କଥା ହେଲେ ଫେର ସମସ୍ତେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବେ. କଥାଟା ବଢ଼ିଯିବ ।

୧ମା—ହଁ ସେମିତି ବାହାରଟା ଦେହେବେକଣ ହେଲେ କଣ ହେବ ଭିତରଟା ଯଦି ଟିକିଏ ନ ହେଲା ସେ ଗୁଣ କଅଥିବ ?

୩ୟା—ଥାଉ ଥାଉ, ଯା ନ ଦେଖିଛ ଦୁଇ ନୟନେ—

୧ମା—ମଲ—ଅଉ ଦେଖିଲେ କଣ ବେଶି ହୁଅନ୍ତା—

୨ୟା—ଚୁପ୍ ଚୁପ୍—ଲଳିତା ଦେଇ ଆସୁଛନ୍ତି !

(ଲଳିତା ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଲଳିତା—କି କଥା ପଡ଼ିଛ କି ?

୨ୟା—ନାଇଁ ସେଇକଥା ପଡ଼ିଥିଲୁ—

ଲଳିତା—ମୁଁ ଯାଉଥିଲି ଦେଖି ଅଇଲି—ହେଲେ ତାଙ୍କ ସେ କବିତା ତ ମତେ ଖରାପ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।

୧ମା—ଆମେ ତ ଶୁଣୁଛୁ ଭାବ ଖରାପ ଭାଷାରେ ଲେଖା ହୋଇଛି ।

୨ୟା—ବହୁତ ମହତ ସବୁ ସାରଦେଉଛନ୍ତି ।

ଲଳିତା—କିନ୍ତୁ ତୁମେସବୁ ଭୁଲ କରୁଚ—ଏ ଗୀତର ଭାବ ଖରାପ ନୁହେଁ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଧାଙ୍କୁ କହୁଚନ୍ତି ।

୩ୟା—ନା ଲଳିତା ଦେଈ, ଗୀତ ଧାଡ଼ି ପର୍ ମୋର ମୁଖସ୍ଥ ହୋଇଗଲାଣି—

'କର କ୍ଷମାରେ
ନଥିବ ମାଜଣା ବୋଲ୍ ମୋତେ ଜଣା'

ଏ ସବୁ ତ ମହାରାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଲେଖିଲା ପରି ଲାଗୁଚି ।

୧ମ—ତୁମେ ଚିନ୍ତା କରୁଚ ଲଳିତା ଦେଈ, ଏ ରାଜକବି ଠିକଏ ସେମିତି ଢଙ୍ଗର ଲୋକ । ସେଦିନ ଦେଓ୍ୱାନଙ୍କ ବସାକୁ ଯାଇଥିଲି, ଶୁଣିଲି ଜଳନ୍ଧର ରାଜ୍ୟରୁ ଏଙ୍କୁ କୁଆଡ଼େ ରାଜା ତଡ଼ିଦେବାରୁ ସେ ଏଠିକି ଆସିଚନ୍ତି—କଣ ସେଠି ସେମିତି—

ଲଳିତା—ପର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଆମର କି ଲାଭ ? ଯିଏ ଯା କରିବ ତା ଫଳ ସେ ଭୋଗିବ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯାଅ, ଆଜ ଏ କଥା ଯେନ କୁହାକୁହି ହୁଅନା ।

୩ୟା—ମହାରାଣୀଙ୍କି ନ କହିଲେ ସେ କାଳେ ପଛେ କହିବେ—

ଲଳିତା—ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ସବୁ କହିବି, ଲୁଚାଇବା ଭଲ ନୁହେଁ, ହଉ । ଯାଅ ତୁମେ, (ପରିଚାରିକାମାନେ ଚାଲିଗଲେ) ବଳିହାରିନା, ଛାଇପର ତୁମ ପଛେ ପଛେ ଥାଇ ବୁଢ଼ା ତମକୁ ସଳଖି ପାରିଲା ନାହିଁ—ଭାରି ସରଳ ତୁମେ—ମନରେ ଯା ଆସିଲା ଲେଖିଦେଲ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ କଣ ତା ବୁଝିବେ ! ଛୋଟକଥା ବଡ଼-

ହୋଇ ଯେଉଁ ଆକାର ଧରିବାକୁ ବସିଲାଣି ତାର ପରିଣାମ କଣ ହେବ କେଜାଣି !

(ଯାଉଥିଲେ, ପ୍ରବେଶ କଲେ ଭବସୂର୍ଯ୍ୟ)

ଭବ—ଲଳିତା !

ଲଳିତା—କିଏ, ଓ ଆପଣ !

ଭବ—ତୁମେ ଏଠି ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି ।

ଲଳିତା—ତୁମର ଜଳନ୍ତର ଛୁଉବା ପୂର୍ବରୁ ଆସି ଏଠାରେ ଚାକର କରୁଛି—ଛାଡ଼ ସେ କଥା, କହ ଏ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ କାହିଁକି ?

ଭବ—ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଭୁଲ୍ କରି ପକାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ମହାରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ମାଗିବି ।

ଲଳିତା—କି ପାଗଳ ତୁମେ ବଳି ଭାବନା ! ମହାରାଣୀ କଣ ତୁମ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବେ ? ଅଜ କି ଭଲ କାମ କରିଛ କହତ ।

ଭବ—ପୋଖରୀ ଘାଟର ପାଚେରିରେ ହଠାତ୍ ଖିଆଲ୍ ବଶରେ ଯେଉଁ କବିତା ଲେଖି ପକାଇଛି—

ଲଳିତା—ଲେଖିଛ ତ କଣ ହେଲା ?

ଭବ—ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହୁଏତ ଅନେକ ଏହାର କଦର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥ କରିପାରନ୍ତି ।

ଲଳିତା—କଲେ ତାର ଫଳ ଭୋଗିବ—ଚଳିଭାବନା, କୁହତ ଅଭିଶପ୍ତ ମୁଁ ନା ତମେ ? ଯେଉଁଟି ଗଲ—

ଭବ—ସତ ଲଳିତା, ଯେଉଁଟିକୁ ଗଲି ଦୁର୍ନାମରେ ଭାଗୀ ହେଲି ।

ଲଳିତା—ବଧିଲାପି ! କଣ କରିବ କୁହ ?

ଭବ—ଥରେ ଯଦି ମହାରାଣୀଙ୍କି ଗୀତଟା ଶୁଣାଇ ଅର୍ଥ ବୁଝାଇପାରନ୍ତି ତା'ହେଲେ—

ଲଳିତା—ସେ ସୁବିଧା କାହିଁ—ତା'ପରେ ଦେଖିବା ନ ତୁମ ସ୍ୱପନରେ
 ଜଳନ୍ଧରର କଥାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଚରିତର ରଙ୍ଗାକୁ କହିବେ
 ଲୋକେ ଶୁଣୁଚ ।

ଭବ—ଭୟ କଣ ?—ମୁଁ ତ କାହାର ଅନିଷ୍ଟ କରୁନାହିଁ ।

ଲଳିତା—ଏଠାରୁ—କେହି ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଭାବିବେ ।

ଭବ—ମହାରାଣୀଙ୍କି ବୁଝାଇ କହିବ (ଚାଲିଗଲେ) ।

ଲଳିତା—ବୁଝିପାରୁଛ ବଳିଭଲନା, ତୁମେ ଏଟେ ଯିବ—କେଣ
 କାହା ଗଲେ ଗୁହା ନଷ୍ଟ ଯିବ ।

—୨—

(ରାଣୀ ବସିଲେ—ନର୍ତ୍ତକୀ ଜଣେ ନାଚୁଥିଲା, ନାଚ ପରେ ପୋଇଲିମାନେ ଫୁସୁର ଫାସୁର ହେଉଥିଲେ, ରାଣୀ ପଚାରିଲେ ।)

ରାଣୀ—କଣ କି କଥା ?

୨ୟା—ନାହିଁ ମଣିମା—

ରାଣୀ—କଣ କହୁନାହୁଁ ଡରୁଛୁ କାହିଁକି ?

୨ୟା—ଡର କଥା ମଣିମା—ସାହସ ହେଉନାହିଁ ।

ରାଣୀ—କହ—ମୁଁ କିଛି କହିବି ନାହିଁ ।

୩ୟା—କହୁନାହୁଁ—ମଣିମା ତ ହୁକୁମ କରୁଛନ୍ତି ।

୨ୟା—ରାଣୀହଂସପୁର ପୋଖରୀଘାଟ ପାରେବରେ—

ରାଣୀ—କଣ ହେଲା—

୨ୟା—କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖାହୋଇଚ ।

ରାଣୀ—ଲେଖା ହୋଇଚ କଣ ?

୪ୟା—ଦ ଧ୍ରୁବପଦ ଗୀତ ମଣିମା—କହୁନାହୁଁ ଭଲକର

ରାଣୀ—କି ଗୀତ କିଏ ଲେଖିଛି କାହିଁକି? ଏସବୁ ଭଲକରି କହ।
—ଲଳିତା କାହିଁ?

୨ୟା—ଲଳିତା ଦେଇ ତ ମଣିମାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବେ ବୋଲି କହିଲେ
—ହେଇଟି ତ ଆସିଲେଣି (ଲଳିତା ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ରାଣୀ—ଲଳିତା, ଆମ ପୋଖରୀ ଘାଟ ପାଚେରିରେ କିଏ କଣ ଲେଖିଛି?

ଲଳିତା—କବିତା ଲେଖା ହୋଇଛି ମଣିମା!

ରାଣୀ—କିଏ ଲେଖିଛି?

ଲଳିତା—ରାଜକବି।

୧ମା—ବଡ଼ ଖରାପ ଗୁଡ଼ାକ ମଣିମା—ଛାମୁଙ୍କ ନାଁରେ—

ରାଣୀ—ମୋ ନାଁରେ! ମୋ ନାଁରେ କବିତା ରଚନା?

୨ୟା—ତା ପୁଣି ଖରାପ ଭାଷାରେ।

ଲଳିତା—ନାହିଁ ମଣିମା, କବି ସରଳଭାବରେ ନିଜର ମନକଥା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିବାରୁ ଏହା ଏପରି ବାସ୍ତବ ହୋଇଉଠିଛି ଯେ ସାଧାରଣଙ୍କ ଆଖିରେ ଖରାପ ବୋଲି ମନେ ହେଉଛି।

ରାଣୀ—କବି ମୋତେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି ଶୁଣି ତ ମୋର ଗର୍ବ ହେଉଛି। ଯା'ର ଲେଖନୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଅବସର ପାଏନା ତାଙ୍କର ଲେଖନୀ ଯେ ମୋର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ସେଥିରେ ମୋର ଗୌରବ ନୁହେଁ ତ କଣ?

୨ୟା—କିନ୍ତୁ ମଣିମା ସେ ଲେଖା ଦେଖିଲେ କେହି ପସନ୍ଦ କରିବେ ନାହିଁ।

ରାଜା—ମୁଁ ବି ପସନ୍ଦ କରେନା ଯେ ଜଣେ କବି ସେ ରାଜକବି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ରାଣୀଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କବିତା ରଚନା କରିବେ

ପୁଣି ଅଶ୍ଳୀଳତ୍ୱରେ—ଯା'ର ସଙ୍ଗୀତରେ ମୁଁ ଆତ୍ମହରା ହୁଏ—ଯାର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମୁଁ ଛଳେ ବି ଏଡ଼ି ପାରେନା —ଯା'ର ରଚନାରେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରେ—ସେହି କବିଙ୍କର ଏହି ବ୍ୟବହାର—ଏ ଯେ ମୋର କଳ୍ପନାର ବାହାରେ ।

ଲଳିତା—ମହାରାଜ ! ବୋଧହୁଏ କବିତାଟି ସମସ୍ତ ପଢ଼ି ନାହାନ୍ତି

ରାଜା—ଦେଓ୍ୱାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଛି ସେଥିରେ ଆଉ ପଢ଼ିବା ପ୍ରୟୋଜନ ମନେ କରିନାହିଁ ।

ଲଳିତା—କବିଙ୍କୁ ଥରେ ଡାକ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରକୃତ ଲେଖା କଣ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ମଣିମା ।

ରାଜା—କବି—କବି—ଲଳିତା ଏହି କବିନାମ ମୋ ମନରେ ଘୃଣା ଜନ୍ମାଇ ଦେଇଛି । କବିଙ୍କର ଅତୀତ ଇତିହାସ ଜାଣିଥିଲେ ମୁଁ ରାଜପୁରୀରେ ଅବାଧ ଗତିର ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇ ନଥାନ୍ତି—ମୁଁ କି ଭୁଲ କରିଛି !

ରାଣୀ—ନପଚାରି ନବୁଝି—ଶୁଣାକଥାରେ ଏତେଟା ବିଚଳିତ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ—କବିଙ୍କର ରଚନାସବୁ ପଢ଼ିଲେ ମନେହୁଏ ସେ ଭାରି ସରଳ ।

ରାଜା—ସରଳତା ଉହାଡ଼ରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଭଣ୍ଡାମିର ପ୍ରଖର ବୁଦ୍ଧି ଲୁଚି ରହିଥାଏ ରାଣୀ, ମୋର ମନ ଏକାବେଳକେ ଖିନ୍ନ ହୋଇ ଉଠିଛି । ନା ଏହାର ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିକାର କରିବି ।

ରାଣୀ—ଆପଣ ବିବେକୀ, ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ଏତେ ବିଚଳିତ ହେବା ଶୋଭା ପାଏନା—ହୁଏତ ଗୋଟାଏ ଭୁଲ ଧାରଣା ନେଇ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଘଟଣା ଯଦି ସତ୍ୟ ନହୁଏ—

ରାଜା—ଲେଖା ତ ଦେଖିଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।

ରାଣୀ—ଲେଖା ନୁହେଁ, କଥାର ଭାବ—କବିଙ୍କ ରଚନାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝିଛନ୍ତି କେତେଜଣ ? ତାଙ୍କର ରଚନାର ସବୁବେଳେ ଯୋଡ଼ିଏ ଅର୍ଥ ହୁଏ ।

ରାଜା—ତୁମେ ତାଙ୍କର କବିତାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସେଥିପାଇଁ ସୁନ୍ଦର ଲାଗେ ତମକୁ । ମୁଁ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଗୀତ ଶୁଣେ ସେଥିଲାଗି ସେ ମୋର ଅତି ପ୍ରିୟ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ଏହି କଥା ସେନେଇ ଆଲୋଚନା କରିବେ ସେତେବେଳେ ଅବସ୍ଥା କଣ ହେବ ଅନୁମାନ କରି ପାରୁଛ ରାଣୀ ? କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସ୍ନେହ ଅଛି ବୋଲି କ୍ଷମା କରିବେ ନାହିଁ—ତୁମର ଭକ୍ତି ଅଛି ବୋଲି କ୍ଷମା କରିବେ ନାହିଁ—ସେମାନେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ନେଇ ଦେଖିବେ ବାହାରଟା—ଭିତରର ତଥ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ଏତେ ଟିକେ ଆଗ୍ରହ କରିବେ ନାହିଁ କେହି—ଆଜି ସେହି କଥା କହାକୁହିରେ ବଢ଼ିବ ଯେଉଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଇଙ୍ଗିତ ତା ରାଜ୍ୟସାରା ବ୍ୟାପିଯାଇ ଆମର ରାଜପଦ, ବଂଶମର୍ଯ୍ୟାଦା ସବୁକିଛି ଧୂଳିସାତ୍ କରିଦେବ । ମୁଁ ଦେଓ୍ୱାନଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଆଭାସ ପାଇଛି ସେ ମୋ ବିପକ୍ଷରେ । ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ସହିତ ତର୍କ କରିଥିଲି କିନ୍ତୁ ପରେ ମୁଁ ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଠିକ୍ ବାଛିନେଲି ଗୋଟାଏ ପନ୍ଥା ।

ରାଣୀ—କଣ ?

ରାଜା—କବିଙ୍କର ନିର୍ବାସନ ।

ରାଣୀ—ନିର୍ବାସନ !

ଲଳିତା—ନିର୍ବାସନ !

ରାଜା—ଉପାୟ ନାହିଁ ରାଣୀ ! ଯାହା ପାଇଁ ଶାସକ ହୋଇ ରାଜ୍ୟଶାସନ ଛାଡ଼ିଥିଲି, ରାଜା ହୋଇ ରାଜ-ଗର୍ବ ଭୁଲିଥିଲି, ସ୍ୱାମୀ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରେମକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିଥିଲି—ସେହି ମୋର ବନ୍ଧୁଠାରୁ

ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମିର ଗୌରବ—ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିର ନିଜ ହାତରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିବାକୁ ମୋର ଯେ କି କଷ୍ଟ ହେଉଛି ତା ଜାଣିବେ ନାହିଁ କେହି । କ୍ଷତି ନାହିଁ—ମୁଁ ହୁଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ନିର୍ମମ ନିଷ୍ଠୁର ; ଦେଶର ପ୍ରତିଭାକୁ ନଷ୍ଟ କରୁଛି ବୋଲି ଘୃଣା କରନ୍ତୁ ମୋତେ ସମସ୍ତେ, ମୁଁ ଜାତୀୟ କବିଙ୍କୁ ଅପମାନ କରୁଛି ବୋଲି କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୃପ୍ତି ଲଭ କରିବି ରାଣୀ, ରାଜବଂଶର ମାନ ରଖିଛି ବୋଲି—ରାଣୀଙ୍କର ମାନ ରଖିଛି ବୋଲି—ତାଙ୍କୁ କଳଙ୍କରୁ ରକ୍ଷା କରିଚି ବୋଲି ।

ରାଣୀ—ମହାରାଜ—ମହାରାଜ !

ରାଜା— ଅସ୍ଥିର ହୁଅନା ରାଣୀ—ମୋର ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ଝଡ଼ ଉଠିଛି ତାର ସମାପ୍ତି କେଉଁଠି ଜାଣେନା । !

ରାଣୀ—କିନ୍ତୁ ବିନା କାରଣରେ—

ରାଜା—ସଂସାରରେ ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ନୁହେଁ । ବିନା କାରଣରୁ ସୀତାନିର୍ବାସନ—ଲକ୍ଷ୍ମଣବର୍ଜନ—କିନ୍ତୁ ମୁଁ କବିଙ୍କୁ କିପରି ଶୁଣାଇବି ମୋର ଏ ଆଦେଶ ତା'ଭାବି ଠିକ୍ କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ଲଳିତା—କିଛି ପୂର୍ବରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା—ସେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଉଛନ୍ତି ।

ରାଜା—ରାଣୀ ! ଶୁଣୁଛ, ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେଣି ।

ରାଣୀ—ତାଙ୍କୁ ଅଟକାଅ ରାଜା !

ରାଜା—ନା—ନା—ମୁଁ ରାଜା—ରାଜ-ଅଭିମାନ ମୋର ଥିବା ଦରକାର—ମୁଁ ମୋର ସଂକଳ୍ପ ଠିକ୍ ରଖିବି—ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରିବି ନାହିଁ—କ୍ଷମା କରିବି ନାହିଁ ।

(ଦୂରେ କବିକଣ୍ଠରେ ଶୁଣାଗଲା 'କର କ୍ଷମାରେ')

ଗୀତ

କର କ୍ଷମାରେ, ରତ୍ନ ପ୍ରତିମା ତୁ କର କ୍ଷମାରେ
ନଥିଲି ମାକଣା ବୋଲି ମୋତେ ଜଣା ।୦।
କେଉଁ ପ୍ରତିହାରିଣୀ ଦାସୀ   କହୁଥାନ୍ତା ଯେବେ ଧାଇଁଆସି
ମାନ ଭଙ୍ଗନ୍ତ ମୋଠାରେ ତନୁ ମଧ୍ୟମା ରେ ।୧।

(ରାଜା ରାଣୀ ସମସ୍ତେ କାନ ଡେରିଲେ)

ରାଜା—କିଏ ଗାଉଛନ୍ତି—କବି—କବି—ମୋର ନିଷ୍ଠୁର ଆଦେଶ ଜାଣି—

ରାଣୀ—ତାଙ୍କୁ ଡାକ ରାଜା ! ଆଦର କରି ଘେନିଆସ—ଯେମିତି ପ୍ରତିଦନ କର !

(କବି ପ୍ରବେଶ କଲେ)

କବି—ଆଜି ଅପେକ୍ଷା କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ରାଜଦଣ୍ଡ ମୋର ଧୃଷ୍ଟତା ମାର୍ଜନା କରିବେ ବୋଲି ଆଶା—(ରାଣୀ ପରଦା ଅନ୍ତପଟକୁ ଗଲେ ଚାଲି—ଲଜ୍ଜିତା ମଧ୍ୟ)

କବି—ମହାରାଜ ! ମୋର କାଲିକାର ରଚନା ଦେଖି ଯେଉଁ ଭୁଲ ଭାବ ଜାଗିଲଣି ବିବେକମତରେ ସେହି ରଚନାର ଅର୍ଥ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ମୋ ପକ୍ଷେ ସହଜ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଆପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବି ବୋଲି ଆସିଛି—ମହାରାଜଙ୍କ ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରିନେଇ ବନର ପକ୍ଷୀ ପରି ସ୍ୱାଧୀନ ଗତି କରିବି—ଶେଷ ରଚନା ହିଁ ହେଉ ଆଠଗଡ଼ର ମୋର ଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ ।

ବାର ପାରନାହିଁରେ ସୁକେଶୀ   ବାର ମଧ୍ୟେ ତୁ ଥିଲୁ ବଳଣୀ
ଗୃହପାଶେ ଘେର ଦାସୀ
ଭର ନିତମ୍ବ ସ୍ତନ-ଜଘନ-ସୁସମାରେ ।୨।

ଓଢ଼ି ବଦନେ ବସନାଞ୍ଚଳ   ଚଉକିଠାରୁ ହୋଇ ଚଞ୍ଚଳ
ବଳାଶିଞ୍ଜିତ କର ପ୍ରବଳ
ପଳାଇ ଯା ମଣ୍ଡିଦେଲ୍ ମଣ୍ଡପ ସୀମାରେ । ୩ ।

ରାଜା—(ପଦେ ଶୁଣି) ନା—ନା—କବି ବନ୍ଦକର ଏ ଅଶ୍ଳୀଳ ରଚନା—ଶୁଣ। ଅନ୍ନା ସେ ସଙ୍ଗୀତ। ଯେଉଁ ନିଆଁ ଜଳି ଉଠୁଛି ସେଥିରେ ମୁଁ ପୋଡ଼େ, କ୍ଷତି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ସେ ନିଆଁ ମହାରାଣୀଙ୍କୁ ଯେପରି ସ୍ପର୍ଶ ନ କରେ—ତୁମେ ଯାଅ—ତୁମେ ମୋ ସମ୍ମୁଖରୁ ଚାଲିଯାଅ।

କବି—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ଶୁଣନ୍ତୁ ମହାରାଜ !

(ବୋଲ୍‌ଲେ)

ଦାଉ ପାଇ ମୁଁ ହେଜିଲ୍ ଏବେ   ଥଉ ଏପରି କରିବା ଯେବେ
ସାରଦେବୁ ମତେ ପର ଭାବେ
ବାରଙ୍କ ଷୀ ପୀନସ୍ତନେ ଅଳକ ଜମାରେ । ୪ ।

ରାଜା—କବି—ଏ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ—ଏ ବକ୍ର ଇଙ୍ଗିତ—ଥାଉ ବନ୍ଦକର—ବନ୍ଦକର—ଯାଅ—ଅଜ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ନୁହେଁ ତୁମକୁ ମୋର ଅନୁରୋଧ—ଅଠଗଡ଼ ରାଜାର ଅଦେଶ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତ୍ୟାଗ କର ଏ ରାଜ୍ୟ—ତୁମର ଦଣ୍ଡ ନିର୍ବାସନ (ରାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ତରାଳରୁ) ନିର୍ବାସନ ! !

କବି—ବହୁ ମାନ୍ୟରେ ଏ ଆଦେଶ ମାନିନେଲି ମହାରାଜ। ରାଜଦମ୍ପତିର କବିତା ପ୍ରୀତିହିଁ ହେବ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ପଥରେ ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ—

(ଶେଷ ପଦ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିନୟ ବାଣୀ   ହରଷରେ ସେ ରମଣୀମଣି
ନିଧୁବନ ରଚିଲେ ସେକ୍ଷଣେ
ବୋଲେ ବସ୍ତୁଦୁର୍ଗ-ବସୁନ୍ଧର-ସୁଦାମାରେ ।୫।

(ଗୀତ କ୍ରମଶଃ ଯେତେ ଦୂର ହେଲା ରାଜା ବିଚଳିତ ହେଲେ ରାଣୀ ଅସ୍ଥିରହୋଇ ଛୁଟି ଆସିଲେ)

ରାଜା—ଏଁ ଏ କି ରଚନା ! ନାହିଁ ମୁଁ ତ ପୂର୍ବେ ଶୁଣି ନାହିଁ ।

ରାଣୀ—ମହାରାଜ ! କବିଙ୍କୁ ଫେରାଅ ।

ରାଜା—(ପ୍ରସ୍ତରପ୍ରାୟ ହୋଇ) କବି—ରାଣୀ—ଏ ମୁଁ କଣ କଲି ।

ରାଣୀ—ଫେରାଅ ରାଜା— କବିଙ୍କୁ ଫେରାଅ, ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀ ଚାଲିଗଲେ,
—କବି— କବି—

ଲଳିତା—(ନମସ୍କାର କରି) ବିଦାୟ ମହାଦେଈ, ବିଦାୟ ମହାରାଜ !
—ମୁଁ କବିଙ୍କର ଅନୁଗାମିନୀ ହେଲି ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଣୀ—ଲଳିତା ! ପ୍ରିୟସଖି ମୋର—ଫେରଅ ।

ରାଜା—କବି—ମୋର ରାଜ୍ୟର ରବି—ରାଣୀ, ରାଣୀ—ମୋତେ ଶାସ୍ତିଦିଅ—ମୋର ଅବିବେକୀତାର ଶାସ୍ତି ।

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

—୧—

ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ

ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ଅଜି ସଭାରେ ନୂଆ ଶ୍ଳୋକ କଣ ବୋଲିବେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠିକ୍ କଲେ ନାହିଁ ।

ବାଣୀକଣ୍ଠ—ସେହି କଥା ଭାବି ଭାବି ତ କାଲି ରାତିରେ ମୋ ଆଖିରେ ନିଦ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଏବେ ଆମର ଭିତରେ ଜଣେ ହେଲେ କେହି ପଣ୍ଡିତ ରାଜସଭା ମାଡ଼ୁନାହାନ୍ତି । ଯେତେ ନୂଆ ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରି ଅଣିଲେ ତାକୁ ସବୁ ଆମେ କଲେ ପୁରୁଣା ।

ବିଦ୍ୟା—ଥରେ ପଢ଼ିଲେ ତ ମୁଁ ମନେ ରଖିଲି ।

ବାଣୀ—ଅଜ ଦରବାରରେ ମୁଁ—

ବିଦ୍ୟା—ଏହିପରି ଉତ୍କଳ କବିଶୂନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ଆମେ ଆମ ଆସନକୁ ରାଜସଭାରେ ଦୃଢ଼ କରି ଆଣିଲୁଁ ।

ବାଣୀ—କିନ୍ତୁ ଏବେ ?

ବିଦ୍ୟା—ସେଇତ ବଡ଼ ଭାବନା—କିଏ ଜଣେ ଏବେ ରାଜସଭାକୁ ମହାସୁଆରଙ୍କ ହାତରେ ଶ୍ଳୋକ ପଠାଉଛି ଯେ, ରଜା ଆମ ଶ୍ଳୋକକୁ ପସନ୍ଦ କରୁନାହାନ୍ତି । ଥରେ ସିନା ଶୁଣିଲେ ତାକୁ ପୁରୁଣା କରି ଦଅନ୍ତେ ।

ବାଣୀ—ଖାଲି ସେତିକି ବି ନୁହେଁ—ପୁଣି ତାର ପରିଷ୍କୃତ ରଚନା—ମନେ ରଖିବା ତ ଦୂରର କଥା, ତାହା ଧନେଇଲେ ଆମେ ଶୁଣି ନଥିଲେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଆଉ ଏଣିକି ରାଜସଭାରେ ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖିପାରିବାପରି ମନେ ହେଉନାହିଁ ।

ବାଣୀ—ଏଣିକି କଥା ତେଣିକି—ଆଜି କଥା ଭାବନ୍ତୁ । (ମହାସୁଆର ବ୍ୟସ୍ତଭାବେ ପ୍ରବେଶ)

ବିଦ୍ୟା—କହୋ ମହାସୁଆରେ, କୁଆଡ଼େ ଧାଇଁଛ ?

ମହା—ରାଜସଭାକୁ ।

ବାଣୀ—ଆମେ ବି ତ ବାହାରିଛୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ହାତରେ କଣ ଧରିବା ହୋଇଛନ୍ତି ?

ମହା—ଶ୍ଳୋକ ।

ବାଣୀ—ଶ୍ଳୋକ ?

ବିଦ୍ୟା—ଦେଖି ଦେଖି କେମିତିକା ଶ୍ଳୋକ ?

ମହା—କହନ୍ତୁ ନାହିଁ ଆପଣେ, ଗୋଟେ ପାଗଳ କେଉଁଠୁ ଆସି ଜୁଟିଛି, ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଦୁଆରେ ହାଜର ଶ୍ଳୋକଟିଏ ଧରି, ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ।

ବାଣୀ—କଣ ପଇସା ପନ୍ଦରଅଣା କିଛୁ ଅଛୁ ? ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ଜଣାଇ—

ମହା—ସେଇତ ଅଚମ୍ବିତ କଥା—ଶ୍ଳୋକ ଦଏ କିନ୍ତୁ ପଇସାପଦ କିଛୁ ଗ୍ରହେନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ମହାରାଜା ଭାରି ଖୁସି ।

ବିଦ୍ୟା—(ଶ୍ଳୋକ ଦେଖି) ଅହେ ଏ ପୁରୁଣା ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ାକ ।

ମହା—ପୁରୁଣା ! କିନ୍ତୁ ମହାରାଜା ତ କହନ୍ତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଧରଣର । ଯେମିତି ସରସ ସେମିତି ମଧୁର ।

ବିଦ୍ୟା—ଶୁଣନ୍ତୁ ବାଣୀକଣ୍ଠେ ! ଏ ପୁଣି ନୂତନ । (ପାଟିକରି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିବା)

ତେନେ ଯେନେହ କୃଷ୍ଣା ବସନ ବିଟଭାରଣେ—
ଦେବ ତୌ ପୁଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଂ
ପାର୍ଥାନର୍ଥାନ୍ କୁରୁଣାମଧିପତି ବିହିତାନ
ଯୋ ଜୁହା ବାହୁମାଗ୍ନୌ
ସତ୍ୟାମତ୍ୟାନସ୍ୟୂଦ୍ ଯୋଽଭୁଜମମଚରନ୍ତଂ
ସ୍ୱର୍ଗତେଽନର୍ଗତୌ ଯାଃ—
ହନ୍ତା ଦନ୍ତା ବଳାତ୍ତୈଃ ସପରମ ପୁରୁଷଃ
ସନ୍ତତଃ ଶଂ ତନୋତୁ ।

ବାଣୀ— (ଶ୍ଳୋକର ଅବୃତ୍ତି କଲେ)

ମହା—ସତେ, ଏ ପୁରୁଣା ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ାକ ନିତି ନିତି ମୋ ହାତରେ ପଠାଉଛନ୍ତି—ଏହିକଥା ଆଜି ଛାମୁରେ ଜଣାଇବି ।

ବିଦ୍ୟା—ତା' ନ କଲେ ମହାରାଜ ଆପଣଙ୍କୁ କଣ ଦଣ୍ଡଦେବ ?

ବାଣୀ—ଯାଆନ୍ତୁ ଆପଣେ ।

ମହା—ବାହାରିଲି ଏହିକ୍ଷଣି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପଣ୍ଡିତ ହସୁ ହସିବା)

ବାଣୀ—ଦେଖିଲେ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ।

ବିଦ୍ୟା—ଚକାଚୋଳା ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୃହିଁଛନ୍ତି ।

ବାଣୀ— ଯାହାହେଉ ଅନ୍ତର ଭାବନା କଟିଗଲା ।

ବିଦ୍ୟା—ସେଇ ଅମ୍ଭର ସାଧନାର ଫଳ କିନ୍ତୁ ଯାହା ଭାବନ୍ତୁ ବାଣୀ-କଣ୍ଠେ, ରଚନାଟା ଭାର ବଢ଼ିଆ—

ବାଣୀ—ବଦାକ ବି ସେମିତି ବଢ଼ିଆ ହେଲାପରି ଦିଶିଲାଣି । ଚାଲନ୍ତୁ, ଅର୍ଥଟା ଟିକ୍ କରନେବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

—୨—

ଶ୍ରୀନଗର

(ଅଠଗଡ଼ ଓ ଜଳନ୍ଧର ରାଜା ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ଜଳନ୍ଧର—ଜୀବନରେ ସେ ଏକ ଦୁଃଖମୟ ସ୍ମୃତି ।

ଅଠଗଡ଼—ଆପଣଙ୍କର ସେହି ଘଟଣା ଅପେକ୍ଷା ମୋର ବ୍ୟବହାର ଯେ କେତେଦୂର ବେଦନାଦାୟକ—ସେକଥା ଯେତେବେଳେ ମନେପଡ଼େ ମୁଁ ନିଜକୁ ସ୍ଥିର ରଖିପାରେନା । ବିନା ଅପରାଧରେ—ନିଜର ଅଜ୍ଞତାଦୋଷରୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅକାଳେ ବିନଷ୍ଟ କରିଛି—ସେଥିପାଇଁ ମୋର ଜାତି, ମୋର ଦେଶ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବ ନାହିଁ । ସେହି ଘଟଣା ପରେ ରାଣୀ ପାଗଳିନୀପ୍ରାୟ ହୋଇଛନ୍ତି—ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ସବୁ କ୍ଷମତା ଛାଡ଼ିଦେଇ ମୁଁ ଏକପ୍ରକାର ଉଦାସ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଛି । ଦୁଃଖଭାର ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଶେଷରେ ଛୁଟି ଆସିଛୁ ଏହି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ରାଣୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ।

ଜଳନ୍ଧର—ମୋର ମଧ୍ୟ ସେଇ ଅବସ୍ଥା । କୌଣସିଥିରେ ଟିକେ ଶାନ୍ତି ନ ମିଳିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଏଠାକୁ ଆସିଛି କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କୁ ଏଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିପାରିବି—ଦେଖା ହେଲେ ତାଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା ମାଗିନେବି ।

ଅଠ—ଜଗନ୍ନାଥ କରନ୍ତୁ, ସେ କୁଶଳରେ ଥାନ୍ତୁ । ଭକ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିପାର ନାହିଁ—ପ୍ରତିଭାର ପୂଜା କରିପାର ନାହିଁ । ଯଦି ଦୟାମୟଙ୍କ କୃପାରୁ ଥରେ ଦେଖାହୁଏ, ସକଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିନିମୟରେ ତାଙ୍କ ସେବାରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

(ପୁଷ୍ପ ରାଜା ପ୍ରବେଶ)

ପୁଷ୍ପ ରାଜା—ପୁଣି ବୋଧହୁଏ ସେଇ କଥା ଆସିଲା ଦିନଠୁ—ଆପଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଭକ୍ତଙ୍କ କଥାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କଥାର ଆଲୋଚନା ନାହିଁ । ଆପଣମାନଙ୍କ ଦୁଃଖରେ—ପ୍ରକୃତରେ ମୋର ମନ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠୁଛି । ଜାଣେନା—କି ଉପାୟରେ ସେହି ଦୁଃଖ ଦୂର କରିପାରିବି । ଜଗନ୍ନାଥ ହିଁ କୃପା କରନ୍ତୁ—ଯଦି ଥରେ ଭକ୍ତଙ୍କର ଦେଖା ମିଳନ୍ତା—

ଅଠ—ମିଳିବା କଣ ସମ୍ଭବ ହେବ—(ପ୍ରତିହାରୀ ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରତି—(ଅଭିବାଦନ କରି) ମହାସୁଆର ଆପଣେ—

ପୁଷ୍ପ—ଡାକ—(ପ୍ରତିହାରୀ ପ୍ରସ୍ଥାନ—ମହାସୁଆର ପ୍ରବେଶ)

ପୁଷ୍ପ—କି ସମ୍ବାଦ ମହାସୁଆରେ ?

ମହା—ନୂଆ କିଛି ନାହିଁ [illegible]—ଏହି କବିତା (କବିତା ଦେବା)

ପୁଷ୍ପ—ପୁଣି କବିତା—କାହାର ?

ମହା—ସେହି ଯେ ଅଜ୍ଞାତ ଭକ୍ତ ।

ପୁରୀ—(କବିତା ଧରି) ତାଙ୍କର କବିତା ତ ସବୁ ପୁରୁଣା ବୋଲି ସେଦିନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ, ପୁଣି ତାଙ୍କ କବିତା କାହିଁକି ?

ମହା—ସେ କହିଲେ—ଯଦି ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ତାଙ୍କର କବିତା ପୁରୁଣା ହୋଇପାରେ । ଅକ୍ଷର ଏହି କବିତା ତାଙ୍କର ଶେଷ ଉପହାର ।

ପୁରୀ—ଏତେ ଦମ୍ଭ ! କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସେ ଶ୍ଳୋକର ଅବୃତ୍ତି କଲେ କିପରି ?

ଅ୦—ଦେଖେଁ ସେ କବିତା—(କବିତା ନେଇ ପଢ଼ି ଚମକି ପଡ଼ିଲେ) କିଏ ଏ କବିତା ଲେଖିଛନ୍ତି ? କାହାନ୍ତି ଏହାର କବି ? ସେ କଣ ଏଠି ?

ପୁରୀ—ହଠାତ୍ ଏପରି ବିଚଳିତ ହେଲେ କାହିଁକି ?

ଅ୦—ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଧହୁଏ କୃପା କରିଛନ୍ତି । ଏପରି କବିତା ସେହି ଜଣକ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଲେଖିପାରେନା । ପ୍ରମାଣ ମୋ ନିକଟରେ—ଏ କବିତା ଯେ ପୁରୁଣା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି ସେ ପ୍ରବଞ୍ଚକ !

ପୁରୀ—କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ପୁରୀ ରାଜସଭାର ପଣ୍ଡିତ ।

ଜଳନ୍ଧର—(କବିତା ନେଇ ପଢ଼ିଲେ) ଚହୁଦନ ଧରି ଯାହାଙ୍କ ସହିତ କାବ୍ୟ ଅଲୋଚନା କରିଛି—ଯାହାଙ୍କ ରଚନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରଚନା ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ତାଙ୍କର କବିତା ପୁଣି ପୁରୁଣା ! ଅସମ୍ଭବ !

ଅ୦—ଯାହାହେଉ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି, ତାର ପ୍ରମାଣ ଏହି କବିତାରୁ ମିଳୁଛି ।

ପୁରୀ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ?

ଜଳନ୍ଧର—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ମାନରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲି ଏବଂ ସେ ଯଦି ଏହି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି ଗୌରବମୟ ପଦ ଲାଭ କରନ୍ତେ, ତେବେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଟେକ ରହନ୍ତା ।

ପଠ—କି ଉପାୟରେ ତାଙ୍କର ସନ୍ଧାନ ମିଳିବ ?

ପୁରୀ—ମହାସୁଆରେ କହିପାରିବେ ବୋଧହୁଏ ।

ଜଳନ୍ଧର—ସେ ଆଜି କାଲି କବିତା ଲେଖା ଆସିବେ ନାହିଁ ?

ପୁରୀ— ଅଚ୍ଛା ମୁଁ ଏକ କବିତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷାର ଆୟୋଜନ କରିବି । ସେହି ପରୀକ୍ଷାରେ ଯେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରିବେ, ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଦେଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦବୀରେ ଭୂଷିତ କରିବି ଆଉ ସେହି କବିତା ବା ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା ହେବ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ।

ମହା—ଛାମୁ ! ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କବିତା ପ୍ରତିଯୋଗିତାଟା ସୁନ୍ଦର ହେବ ବୋଲି ମନେ ହେଉନାହିଁ ବରଂ ସଂସ୍କୃତରେ—

ପୁରୀ—ସେଥିରେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ ମହାସୁଆରେ ! ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଭାଷାରେ କଥା କହିବାକୁ ଶିଖେ ତା'ଠାରୁ ସରସ ଓ ମଧୁର ଭାଷା ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ ? ମାତୃଭୂମିର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ମାତୃଭାଷାର ପ୍ରଚାର ଦରକାର । ଯେଉଁଦିନଠାରୁ ଆମ ଦେଶର ଲୋକେ ମାତୃଭାଷାକୁ ଭୁଲିବାକୁ ବସିଲେଣି, ହେୟ କରିବାକୁ ଶିଖିଲେଣି, ସେହିଦିନଠାରୁ ଏ ଦେଶର ଅଧଃପତନ ଘଟିଛି, ଜାତିର ଅଧଃପତନ ଘଟିଛି ।

ମହା—ବୁଝିଲି, ତଥାପି ସେ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ତାଙ୍କର ବଂଶ ପରିଚୟ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ପୁରୀ—ଏ ଧାରଣା କାହିଁକି ମହାସୁଅରେ ? ଏ ତ ମୋର ଜାତିଅଣ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ମହା—ତଥାପି ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା—

ପୁରୀ—ତା ଯଦି କୁପ୍ରଥା ହୁଏ ମୁଁ ତାକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିପାରେ, କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଉତ୍କଳ ରାଜସଭା କେବେ ପକ୍ଷପାତିତ୍ୱ କରିନାହିଁ । ସବୁଦେଶର ମହାତ୍ମାମାନେ ଏହି ପୁରୀ ରାଜସଭାରେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ପୁରୀକ୍ଷେତ୍ରର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏତେ ବେଶୀ । ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ଚରଣଧୂଳିରେ ଏ ଦାଣ୍ଡର ଧୂଳି ପବିତ୍ର ହୋଇଛି । ପୁରୀ ଦରବାର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧନୀ ମାନୀ ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣୀର ସମ୍ମାନ କରୁଛି ବେଶୀ । ପ୍ରତିହାରୀ ! (ପ୍ରତିହାରୀ ପ୍ରବେଶ) ଯାଇ ଗୃହଅଣ୍ଡେ ପ୍ରଚାର କରିଦିଅ, ଆଗାମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥିରେ ଯେକେହି ଶ୍ଳୋକ ବା ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରିବେ ତାଙ୍କୁ କବିତ୍ୱର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନରେ ଭୂଷିତ କରାଯିବ ।

ଅଠଗଡ଼—ଏହି ଉପାୟରେ ଆମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସଫଳ ହେବ । ଜ୍ଞାନୀ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ସେ କି କେବେ ଲୁଚି ରହିପାରେ ?

କଳି— ପୂର୍ଣ୍ଣ ତିଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଳନହିଁ ସମ୍ଭବ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ।

* * *

ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ

(ଅନ୍ଧ ଭିକାରୀ ଓ ତାର ଝିଅ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଯାଉଥିଲେ)

କ୍ଷୀରମସ୍ତୁ ସିନ୍ଧୁ ଜେମା ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ
ତୁମେ ତ ଜଗତପତି,

ଟେକି ସମ ଦୃଷ୍ଟି   ପଞ୍ଚାଳୀଙ୍କୁ ପୁଣି
ଏ କି ପକ୍ଷପାତ ରୀତି, ହେ ମହାପ୍ରଭୁ,
କେ କି କଲ ମୁଁ ନ କଲି,
କେ କି ଦେଲ ଅବା   ମୁଁ ଅବା ନ ଦେବା
ଯେଣୁ ଏତେସବୁ ହେଲି । ୧ ।

ମୃଗୟୁବଶୀତ   ରଖିଲ ଯେ ନାଶି
ମୃଗାୟୁ ବଦ୍ୱେଷ ଦାଉ,
ଚରଣ ପଙ୍କଜ   ସ୍ମରଣ ବିନା ସେ
କିସ କରିଥିଲ ଅଜ, ହେ ମହାବାହୁ,
କୁମ୍ଭୀର ଗ୍ରାସନ୍ତେ ଗାଜ,
ଜଳେ କନ୍ଦୁବାର   ଅନେକ ପରଜା
ମନେ କଲ ସିନା ମାନ ହେ ।

ନୃପସଭା ମଧ୍ୟେ   ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତେ
ଦ୍ରୁପଦ ସୂତା ଅବର,
ଧ୍ୟାନରୁ ତ ଅନ   କିଛି କରିବାର
କାନ ଶୁଣି ନାହିଁ ମୋର, ହେ ମହାବାହୁ,
ହୁଡେ ଯେ ଥାଅ ନିରତେ,
ଲକ୍ଷ ଦେଇଥିଲେ   କାଞ୍ଚନ କେତେ କି
ପାଞ୍ଚ ପଣ୍ଡୁରାଜ ସୁତେ ହେ, ମହାପ୍ରଭୁ ।

(ରତ୍ନମଣୀ ପ୍ରବେଶ)

ରତ୍ନମଣୀ—ବାବା, କବିତା ତ ତୁମ ମୁହଁରେ । ତମ କବି କାହାନ୍ତି ?

ଅନ୍ଧ—କିଏ ମାଆ ?

ରତ୍ନା—ମୁଁ ପର ଅଭାଗିନୀ ରତନା ।

ଅନ୍ଧ—ମା ରତନା, କୁଆଡ଼େ ଏ ଦାଣ୍ଡରେ, ଦେଉଳକୁ ଯାଉଥିଲ ପରା ?

ରତ୍ନା—ବିମଳାଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଦୀପ ବସାଇ ଫେରୁଛି । ହଁ ବାବା, ଆମ ଘରକୁ ଯିବାକୁ କେତେ ଥର କହିଲି, ଟିକିଏ ଆସୁନାହଁ, ଏତେ ଦିନ କେଉଁ ଏଠାରେ ଅଛ ।

ଅନ୍ଧ—ଏତେ ଦିନକେ ଜଗନ୍ନାଥ କୃପା କରିଛନ୍ତି । ଏ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ିବାକୁ ମୋତେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ । ଜାଣ ମା, ଭକ୍ତଙ୍କ କୃପାରୁ ମୁଁ ଅଛି ଏଠି—ମନେହୁଏ ଏ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଧୂଳିରେ ସଦାଦିନେ ଗଡ଼ୁଥାନ୍ତି, ଆଉ ଗାଉଥାନ୍ତି ଭକ୍ତଙ୍କର ସେ ପ୍ରେମମୟ ସଙ୍ଗୀତ ।

ରତ୍ନା—ଭକ୍ତ ଯେମିତି ପଦ ଲେଖେ ତମେ ନ ଲେଖିବ କାହିଁକି ?

ଅନ୍ଧ—ମା ଏତେ ଉଦାସିଆ କଥା କାହିଁକି, ତୋର ପତିଭକ୍ତିର ଫଳ ତୁ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବୁ ।

ରତ୍ନା—ବାବା, ସେଦିନ କଣ ଆସିବ ?

ଅନ୍ଧ—ଖୁବ୍ ନିକଟେଇ ଆସିଲଣି ମାଆ ।

ରତ୍ନା—ମା ବିମଳାଙ୍କର କୃପା ହେବ । ବାବା, ଚାଲ ଆମ ଘରକୁ ।

ଅନ୍ଧ—କେଉଁଠି କହ ତ ?

ରତ୍ନା—ଏଇ ବାସେଳୀ ସାହିରେ ।

ଅନ୍ଧ—ହଉ ତୁ ଚାଲ ମାଆ, ମୁଁ ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲୁଛି ଭକ୍ତଙ୍କର ସେଇ ପ୍ରଥମ ଜଣାଣ ।

ବ ଧିଲ ଜାଣି କ୍ଷମା   କର ନୋହିଲେ ରମା
ରମଣ ଦଣ୍ଡେ ଦିଅ ଟାଳି
(ଲଳିତା ପ୍ରବେଶ)

ଲଳିତା—କିଏ ବାବା, ରତ୍ନା ନାନୀ, ତୁମେ ଏଠି ? ଆଜି ମୋର କେଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ !

ଅନ୍ଧ—କିଏ ଲଳିତା ? ତୁ ଏଠିଁ ତୋ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବ ବୋଲି ମୋର ଆଶା ନ ଥିଲା ।

ରତ୍ନା—ଲଳିତା, ଭଉଣୀ ମୋର, କହ ତୋର କବି କାହାନ୍ତି ?

ଲଳିତା—କବି ?

ରତ୍ନା—କହ ଭଉଣୀ, ସେ କୁଶଳରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ଲଳିତା—ଭଉଣୀ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ହରାଇ ବସିଛି ।

ରତ୍ନା—ଏହା କି ସମ୍ଭବ ?

ଲଳିତା—ମୋତେ ଆଉ ପଚାରନା ଭଉଣୀ, ମୋତେ କ୍ଷମା କର ।

ଅନ୍ଧ—ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା ମା, ଲଳିତା ଯେତେବେଳେ ମିଳିଛି, କବିଙ୍କ ସନ୍ଧାନ ନିଶ୍ଚେ ମିଳିବ ।

ଲଳିତା—କିନ୍ତୁ ରତ୍ନା ନାନୀର…

ଅନ୍ଧ—ତା ଆଉ ବେଶୀଦିନ ନୁହେଁ ମାଆ, ଶୁଣିଛି କାଲି ଦେଉଳ ସାଜବେଶବେଳେ କବିତାର ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହେବ । ସେଇଠିକି କାଲି ସମସ୍ତେ ଯିବା, ଯଦି ତାଙ୍କର କିଛି ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ।

ରତ୍ନା—ଲଳିତା, ଚାଲ୍ ମୋ ସଙ୍ଗରେ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତୁମର ଗୀତ ଶୁଣିଶୁଣି ମୁଁ ଯିମିତି ସବୁ ଦୁଃଖ ଭୁଲିଯାଏଁ ।

ଲଳିତା—ମୋତେ ତୁମ ଘରକୁ ନେବ ? ମୁଁ ଯେ ପତିତା, ରତ୍ନା !

ରତ୍ନା—ଲଳିତା, ତୁ ଯଦି ପତିତା ମୁଁ ମଧ୍ୟ କୁଳଟା—ସ୍ୱାମୀ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ଯେତେବେଳେ—

ଅନ୍ଧ—ଏ ପତିତପାବନଙ୍କ ଦେଶରେ ତ ସମସ୍ତେ ପତିତ ମା !

ରତ୍ନା—ଆସ ବାବା ।

ଗୀତ

ଜଳଧି ଅନ୍ତେ ନିଜ   ଅହେ ଦେବାଧିରାଜ
ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇଛ ଆପଣ ।

ଅନ୍ଧ—ଚଲ ମା—

(ଲଳିତା ରତ୍ନାସହ ଅନ୍ଧ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(କବିଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

କବି—ଜନପୂର୍ଣ୍ଣ ସହର ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅଛି ନିଃସଙ୍ଗ, ଅଗଣିତ ଲୋକ ଗହଳି ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଲୋକ ଅଖିର ଅନ୍ତରାଳରେ । ମନେ ପଡ଼ୁଛି ଜଣଙ୍କର କଥା । ଅଭିଶପ୍ତ ମୁଁ ନା ତୁମେ ? କାହାପାଇଁ ସ୍ୱଜନପରିବାରକୁ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ଅଛି ଏକାକୀ, କାହା ଲାଗି ବିନାଦୋଷରେ ମୁଁ ନିର୍ବାସିତ ? ଉତ୍ତର ଦେବ କିଏ ? ଲେଖନୀ ଅଚଳ, ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ରୋଧ—ଏ କ'ଣ ଭବିତବ୍ୟର ଉପହାସ—(ବାଣୀକଣ୍ଠ ଓ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ପ୍ରବେଶ)

ବିଦ୍ୟା—ଶୁଣିଲେ ଶୁଣିଲେ ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ଭିକାରୀଟା କଣ ଗାଉଥିଲା ?

ବାଣୀ—ସେଇ ଗୀତ ତ ?

ବିଦ୍ୟା—ମନେ ପଡ଼ୁଛି କେଉଁଠି ଶୁଣିଥିଲେ ?

ବାଣୀ—ଆପଣେ, ଦିଗ୍‌ବିଜୟବେଳେ, ଜଳନ୍ତରରେ । ଯେଉଁଠି ଆମର ପ୍ରଥମ ପରାସ୍ତ ! ଏବେ ପୁଣି ସେଇ ଧରଣର ରଚନା, ଆମର ଆସନ ଟଳାଇବାକୁ ବସିଛି ଆମ କ୍ଷେତ୍ରରେ !

ବିଦ୍ୟା—ବୁଝିଲେ ବାଣୀକଣ୍ଠେ, ଏ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ମରିନାହାନ୍ତି । ସବୁ ତ ସ୍ପଷ୍ଟ, ଚଟୁ ଶ୍ଳୋକର ପଦ ମିଳେଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖି ହେଲେ କବି ।

କବି—ଓଡ଼ିଆ ରଚନା କଣ ଖରାପ ? ସେ ହେଲା ଆମର ମାତୃଭାଷା ।

ବିଦ୍ୟା—କରେ ? ଯା ଯା ମ୍ଳେଚ୍ଛଟାଏ । ଏ କି ଯୁଗ ହେଲା ହେ—ମ୍ଳେଚ୍ଛମାନେ ବଡ଼ିଆ ହେଲେଣି ।

ବାଣୀ—ସବୁ ତ ଆସି ଏହି ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡରେ ମେଳା ମେଳା ହେଲେଣି ।

ବିଦ୍ୟା—ଚଣ୍ଡାଳଗୁଡ଼ାକ ସନାତନ ଧର୍ମକୁ ବୁଡ଼େଇବାକୁ ବସିଲେଣି ।

ଭବ—ଏହି ତ ସେହି ଚଣ୍ଡାଳରଙ୍କର ରାଜ୍ୟ—ଏ ଦେଶର ବଡ଼ଠାକୁର ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କର ଠାକୁର—ଏ ଦେଶର ଠାକୁରରାଜା ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କର ରାଜା ।

ବିଦ୍ୟା—ଅରେ ଯା ଯା ।

(ଭବ ପଳାଇବା ପରେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରବେଶ, ସେ ମଧ୍ୟ ଚମକି ପଛକୁ ଯାଉଥିଲା)

ବିଦ୍ୟା—ଆର ମୂର୍ଖ ବଡ଼ିଆ—

ଅନନ୍ତ—(ଭରି ଭରି ନମସ୍କାର) ଆଜ୍ଞା ଆର ବଡ଼ିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାଣୀ—ତୁମେ କିଏ ହୋ ?

ଅନନ୍ତ—ମୁଁ…ଅଠଗଡ଼ର ।

ବାଣୀ—ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ, ସେହି ଅଠଗଡ଼ିଆ ବଳଦେବ ।

ଅନନ୍ତ—ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ ମୁଁ ଅନନ୍ତ, ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଅଠଗଡ଼ ରାଜସଭାରେ ଅପମାନିତ ହୋଇ ବହୁ ସାଧନା ପରେ ଆଜ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ କାଳୀଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇ ଆସିଛି ଏହି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ, ଆସନ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ଭବଙ୍କୁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଶୁଣି ।

ବିଦ୍ୟା—ବେଶ୍ ସେଦିନ ମନ୍ଦିରକୁ ଆସନ୍ତୁ ।

ଅନନ୍ତ—ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ।

ବିଦ୍ୟା—ଅନୁଗ୍ରହ—ଅନୁଗ୍ରହ କରି ତ ଆମେ ସରିଲୁଣି ।

ଅନନ୍ତ—ଯଦି ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ପଢ଼ନ୍ତା ଆପଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ।

ବାଣୀ—ହିଁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବୁ ଯେମିତି ମୂର୍ଖ ଥିଲ ସେମିତି ମୂର୍ଖ ଥାଅ ନହେଲେ ଆମର ଆସନ ଟଳିବ ।

ଅନନ୍ତ—ଆପଣଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଯେ କବିତା ଲେଖିପାରେନା ବୋଲି ଆଠଗଡ଼ ରାଜସଭାରେ ମୁଁ ଅପମାନିତ, ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି···ଆପଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ହେଲେ ଛାମୁରେ ଏ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ୁଥିଲେ···

ବାଣୀ—ଭୂଷଣେ, "କଣ୍ଟକେ ନୈବ କଣ୍ଟକମ୍" । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ··· ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କ ପରାସ୍ତ ।

ଅନନ୍ତ—ମୋତେ ଆପଣଙ୍କର ଶିଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ଏହି ମହାପ୍ରସାଦ ।

ବିଦ୍ୟା—ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ବାଣୀକଣ୍ଠେ ! ଦେଖ, ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ ଉପଯୁକ୍ତ ଫଳ ପାଇବ । ଆମର ଅଭିଶାପରେ—

ବାଣୀ—ଯଦି ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ବଟ, ତେବେ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଆମେ ତୁମଙ୍କୁ କବିରୂପେ ରାଜସଭାରେ ସ୍ୱୀକାର କରିପାରୁ, ସବୁତ ଆମ ହାତରେ

(ମହାପ୍ରସାଦ ବିନିମୟ)

ବିଦ୍ୟା—ଆସ ବାଣୀକଣ୍ଠ, ଆସ ଶିଷ୍ୟ, କାଲିକାର ପ୍ରତିଯୋଗିତାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯିବା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର

ବିଦ୍ୟା—"ବାଜୀଭୂତ ବିହଙ୍ଗରାଜ"

ବାଣୀ—"ଛବିରେ ସଞ୍ଜୀବନେନେ ମନ" ଭୟ ନାହିଁ—ଅମର
ଶିଷ୍ୟ, ତୁମେ ଓଡ଼ିଆ କଥା ଦେଖ ।

ବିଦ୍ୟା—ବାଜୀଭୂତ ବିହଙ୍ଗରାଜ ।

ବାଣୀ—ଛବିରେ ସଞ୍ଜୀବନେନେ ମନ ।

(ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ, ଭାଟର ଡାକ)

ଛାମୁଣ୍ଡିଆ—(ଯୋଡ଼ି ବେତ ହଲାଇ ହଲାଇ) ଯା, ଅଡ଼ଅ, ଘମୁଘଡ଼
—ଘମୁଘଡ଼—ଘମୁଘଡ଼ ।

(କାହାଳୀ ଓ ତେଲିଙ୍ଗୀବାଜା ବାଜିଉଠିଲା)

ଭାଟ — (ରାଜପ୍ରଶସ୍ତି ଗାଇଲା) ଗୌଡ଼ବାଡ଼ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଛତେଧର୍ଷକରେ ରଡ଼ିଟେର ଘୋଷେ ଗୋଦାବରୀ ପାରେ ଜୟ ଜୟ କଳିଙ୍ଗବୀର । ମାନେ.ଦ୍ୱାରଣ ଶରଣେଦେଞ୍ଜର ମାନଧାତା ବୈରିଗଞ୍ଜନ, ଶିଷ୍ଟପାଳନ, ଦୁଷ୍ଟ ପରତାପଦାତା—ଜୟତୁ —ଜୟତୁ ବୀର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟୋତ୍କଳ ପ୍ରତାପ ବୀରବର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କଳିଙ୍ଗକୁଳାବର୍ଗାଧୀଶ୍ୱରାୟ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଦେବ ଜୟ ।

(ତାହାଳୀ ବାଜିଲା ଏବଂ ମହାରାଜ ଅସିବାରୁ ଡାକୁଆ ଡାକିଲା) ଛମ୍ଭ ଛଡ଼୍, ଛମ୍ଭ ଛଡ଼୍, ଛମ୍ଭ ଛଡ଼୍ ।

(ପୁରୀ, ଅଠଗଡ଼ ଓ ଜଳନ୍ତର ରାଜା ପ୍ରବେଶ କରି ବେଶ ଦର୍ଶନ କଲେ ପରେ)

ପୁରୀରାଜା—ସବୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବୋଧହୁଏ ଉପସ୍ଥିତ—ମୋ.ର ପ୍ରଶ୍ନର ଅନୁଯାୟୀ ଅଷ୍ଟଶ୍ଳୋକ ରଚନାରେ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବେ ସେହି ହେବେ ରାଜକବି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନରେ ଭୂଷିତ କରାହେବ । ଉତ୍କଳ ଯେ ଶରଧନ ମହା ମହା ମନୀଷୀମାନଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ତାହାହିଁ ଅଜ୍ଥରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉ ଅଷ୍ଟକ ଏହି ରଚନା ପ୍ରତିଯୋଗୀତାରେ । ସୁଦୂର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରୁ ବିଦେଶୀ ଆସି ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲ କରିଛନ୍ତି ସତ, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆର ମନକୁ ଯେ ଦଖଲ କରିପାରିନାହିଁ ତାହାହିଁ ଆଜି ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ଏହି ପ୍ରତିଯୋଗୀତାରେ । ମୁଁ ପୁନର୍ବାର କହୁଛି ଯେକେହି ଇଚ୍ଛା କଲେ ପାଦପୂରଣ କରିବାରେ ବାଧା ନାହିଁ । ଏ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରୀକ୍ଷା । ଜାତ୍ୟାଭିମାନ ଏଠି ନାହିଁ । କୌଣସି ସଙ୍କୋଚନର କାରଣ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉନ୍ତୁ । ମୁଁ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କୁ

ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ କହୁଛି । ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ, ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ବାଣୀକଣ୍ଠଙ୍କ କାନେ କାନେ କହିବା) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିରଦିନ ଗୁଣୀର ଆଦର କରିଛନ୍ତି—ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଛନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟର ସେବା କରିଛନ୍ତି । ଆଜିର ଏହି କବିତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷାରେ ଆମେ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ପଚାରିବୁ । ଯଦି କେହି ପଣ୍ଡିତ ତାକୁ ଶେଷ ପାଦ କରି ଆଉ ତିନି ପାଦ ତା ପୂର୍ବରୁ ଯୋଗ କରି ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରିପାରିବେ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିନେବୁ ।

ପୁଷ୍ପ—ଉତ୍ତମ କଥା । ତେବେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନକରି ଶ୍ଳୋକର ପଦଟି କହନ୍ତୁ ।

ବାଣୀ—(ଭୂଷଣେ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ) ବାଜୀଭୂତ—

ବିଦ୍ୟା—ମୋର ଶ୍ଳୋକର ଶେଷ ପଦ ହେଉଛି—
"ବାଜୀଭୂତ ବିହଙ୍ଗ ରାଜ ଉଦରେ ସଞ୍ଜୀବନେନେବେ ମନ", ଏହି ପଦକୁ ଶେଷ ପାଦ କରି ଚାରିପାଦରେ ଯେ ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରିବେ ତାଙ୍କୁ ଆମେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା ।

ପୁଷ୍ପ—ଅଚ୍ଛା, କେତେ ସମୟ ଦିଆଯିବ ?

ବିଦ୍ୟା—ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ କେହି ପଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବ ତୁରନ୍ତ ପୂରଣ କରିପାରିବେ ନଚେତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ ଆମେ ସାତଦିନ ସମୟ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ବାଣୀ—ସାତ ଦିନରୁ ବେଶି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

ପୁଷ୍ପ—ସମବେତ ଦର୍ଶକ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଜଣେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ଳୋକର ପାଦ ପୂରଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ

ଉତ୍କଳରେ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ, ଦୀନକୃଷ୍ଣ, ଅଭିମନ୍ୟୁ ପ୍ରଭୃତି କବିଙ୍କର ଜନ୍ମ, ଯାହାଙ୍କର ଲେଖାରେ ଓଡ଼ିଆସାହିତ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିପାରିଛି, ସେହି ଉତ୍କଳ କଣ ପ୍ରତିଭାଶୂନ୍ୟ ! ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ ! ଅଉଥରେ ଶ୍ଳୋକର ପାଦ କହନ୍ତୁ ।

ବିଦ୍ୟା—ବାଗ୍ଭୂତ ବିହଙ୍ଗର୍ଦ୍ଧିତ ଭଙ୍କରେ ସର୍ଣ୍ଣିବ ନେନେ ମନ ।
(ଦର୍ଶକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଗୃଞ୍ଜଲ୍ଲ ଖେଳିଗଲା)

କର୍ମଗୁରୁ—ପାଠି କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ପ୍ରସ୍ତ—ଦୁଃଖରେ ମୋର ଅନ୍ତର ଦଗ୍ଧ ହୋଇଯାଉଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରେଷ୍ଠଧାମ ଏହି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ—ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଚରଣ-ରେଣୁ ଧନ୍ୟ ଏହି ନୀଳାଚଳରେ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କେହି ଜଣେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଉପସ୍ଥିତ ନାହାନ୍ତି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପାଦ ପୂରଣ କରିବାକୁ । ଓଡ଼ିଆର କଣ ଏତେ ଅଧଃପତନ ହୋଇଛି—ଉତ୍କଳ କଣ ଆଜି ପ୍ରତିଭାଶୂନ୍ୟ ହୋଇଛି !

କବି—ଉତ୍କଳ ପ୍ରତିଭାଶୂନ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ ମହାରାଜ ! ଗ୍ଲମ୍ଭଙ୍କ ଶ୍ଳେଷବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଜଣେମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଅଗେଇ ଆସୁନାହାନ୍ତି ଦେଖି ଲଜ୍ଜାରେ ମୁଣ୍ଡ ନଇଁଯାଉଛି । ଅନୁମତି ହେଲେ—

ବାଣୀ—ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣେ, ଏ ସେହି ଭିଖାରି ହେ !

ବିଦ୍ୟା—ତୁମେ ପାଦପୂରଣ କରିବ ?

କବି—ମୁଁ ପାଦପୂରଣ କଲେ ଯଦି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜା ହୁଏ, ତେବେ ?

ଅଠ—ଆପଣ ପାଦପୂରଣ କରନ୍ତୁ । କାହାର ଆପତ୍ତି ହେବନାହିଁ ।

କବି—(ପାଦପୂରଣ କଲେ)

ଶ୍ଳୋକ :—

"ମା ଜୀର୍ଣ୍ଣତ୍ୱମୁପାଗତା ତ୍ୱ ଗଣିକାରାଜ୍ଞୀ ମନଃପ୍ରୀଣାନା—
ଦାଜୀବାବଧି ଶକ୍ତ୍ୟାମି ଚରତଂ ନାଜୀତବରହ ସାଧୁଭିଃ
ଅଜୀବଃ ପରପୀଡ଼ନଂ ମମ ହୃବିର୍ଯାଜୀ ନବା ବୈଶ୍ଚତୋ
ବାଜୀଭୂତ ବିହଙ୍ଗରାଜ ଭକ୍ଷରେ ରାଣୀବନେନେ ମନଃ" ।

ପ୍ରଶା—କିଏ ତୁମେ ? ତୁମର ପରିଚୟ—

କବି—ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ପରିଚୟ—

ମହା—ସ୍ୱାମୀ, ଏହି ସେହି ଅଜ୍ଞାତ କବି ।

ଅଠ—କବି !

ଜଳନ୍ତର—କବି ବଳଦେବ !

କବି—ନା, ନା, ମୁଁ କେହି ନୁହେଁ—କବି ବଳଦେବର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି… ମୁଁ… ମୁଁ—

ଅଠ—ଅନ୍ତରରେ ଯା'ର ପ୍ରତିଟି କଥା ମିଶି ରହିଛି—ତାକୁ ଭୁଲ କରିବି ମୁଁ ? କବି, କବି ! ମୁଁ ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ଅଦେଶକାରୀ ଅଠଗଡ଼ ରାଜା ।

ଜଳ—ମୋତେ କଣ କ୍ଷମା କରିବେ ନାହିଁ କବି ? ଜଳନ୍ତରର ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ?

କବି—ଆପଣମାନେ ଅନ୍ନଦାତା—

ପ୍ରଶା—କବି ସମସ୍ତଙ୍କୁ କ୍ଷମା କଲେ ବି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ନିଜର ପ୍ରତିଭାକୁ ଅକାଳେ ବିନଷ୍ଟ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ସେ ଜାତିପ୍ରତି, ଦେଶପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି, ସେଥିଲାଗି ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରିଯାଇ ନ ପାରେ । କବି, ମୁଁ ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏହି ରତ୍ନବେଦୀ ତଳେ ସନାତନ ଧର୍ମର ମହାତୀର୍ଥରେ "କବିସୂର୍ଯ୍ୟ" ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କଲି । କେବଳ ଉତ୍କଳ କବିତା ଗଗନର ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପେ ନୁହେଁ, ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟକୁ ତୁମର

ଯେଉଁ ପ୍ରେମମୟ କବିତାର ଦାନ ତାହାପାଇଁ ଆଜି ମୁଁ ଏଠି ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତୁମର ମସ୍ତକରେ ପାଟଶାଢ଼ୀ ବାନ୍ଧି ତୁମକୁ ବିଶ୍ୱସମ୍ମୁଖରେ ସମ୍ମାନିତ କରିବି । ସୁଅରେ, ମେକାପଙ୍କୁ କହି ଗନ୍ଧାଘରୁ ସମସ୍ତ ଅଣାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ।

ଆନନ୍ଦ—ମଣିମା, କବି ତାଙ୍କର କବିତାରେ କାମଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଯଦି ପ୍ରେମ କବି ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଏ, ତା' ହେଲେ ଦିନେ ଏ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ନୈତିକତା ହ୍ରାସ ଘଟିବ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ଆପଣଙ୍କ ପରି ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି, ପରହିଂସକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଏହା ବୋଧଗମ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ବିଦ୍ୟା—ଛାମୁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପ୍ରତି ଯଦି ଏହି ପଦବୀ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି, ତାହା ଛାମୁଙ୍କର ପକ୍ଷପାତିତା ବିଚାର ହେବ ନାହିଁକି ? କବି ଆନନ୍ଦ ବୃଦ୍ଧା ଜ୍ଞାନଲାଭ କରି ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଯେଉଁ କବିତାମାନ ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା କୌଣସି ଗୁଣେ ଏହାଠାରୁ ନ୍ୟୂନ ନୁହେଁ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ତାହା ମଧ୍ୟ ମୋର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ମିଳାଇ ଦେଖିଛି ତାହା କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ନକଲ କହିଲେ ଚଳେ । ସେ ବାହାଦୂରିର ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୌରବଚନ୍ଦ୍ର ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମୋର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଭାନୁଗଙ୍ଗଦେବ ଏହି ଉପାଧି ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରଦାନ କରିସାରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗୌରବଚନ୍ଦ୍ର ନ କହି "କବିଚନ୍ଦ୍ର" ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କଲି । ଆସନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁଗଣ ! ବିପଦର ସଖା ଆପଣମାନେ, ସମ୍ପଦରେ ମଧ୍ୟ ଭାଗୀ ହୁଅନ୍ତୁ । ଆଜି ଏହି କନକବେଦି ତଳେ କରିବା ଆମ୍ଭେ ବୀରପୂଜା—ବିଶ୍ୱ ଦେଖୁ ଏହି ପରପଦାନତ ଉତ୍କଳ ମଧ୍ୟ ବୀରପୂଜା କରିଜାଣେ । ସନନ୍ଦ ପାଠ କର ।

ଚୈତ୍ୟାନନ୍ଦ—(ସନନ୍ଦପାଠ) ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ୨୩ ଅଙ୍କ ବିଛାମାସ ୧୫ ଦିନ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବଡ଼ଦେଉଳ ସମସ୍ତ ପରିଛାଙ୍କୁ, ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟୀମାନଙ୍କୁ, ସମସ୍ତ ସେବକମାନଙ୍କୁ, ଅଠର ଗଡ଼ଜାତର ମହାନାୟକମାନଙ୍କୁ, ଷୋଳଶାସନ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ, ସାତ ସାଇ ନାୟକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଚିଟାଉ—ଅଠଗଡ଼ବାସୀ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କୁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ରାଜଗୁରୁ ମହାପାତ୍ର ପଦ, ସୁନାବେଣ୍ଟ ଚାମର, ଯୋଡ଼ା ମଶାଲ, ଘୋଷର ପାବଛି, ଯାଜିଁଲି କବାଟ, ମଗରମୁହାଁ ପାଲିଙ୍କି ଓ ଚାଦର, ଅଡ଼େଣୀ, ହଂସ, ପୃଥକ ନମସ୍କାର, ଖିଳ୍ମତ୍ ଘର, ବୈଠକ ଘର ଛାଡ଼। ଏପରି ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଛାମୁରୁ ଆଜ୍ଞା ହୋଇଥିବାରୁ ପଞ୍ଜି ତାରିଖ ଅନୁସାରେ ଲେଖିବାକୁ ହୋଇଲା। ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରରୁ ସୁନାବେଣ୍ଟ ଚାମର ଦେଇ, ଚନ୍ଦନ ଅର୍ଗଳୀଠାରେ, ରଥ ଉପରେ ଚାପ ଉପରେ, ଜାନିଯାତ୍ରାମାନଙ୍କରେ ଚାମର ସେବାରେ ଖଟାଇବ। ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରୁ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଖଣ୍ଡୁଆ ଯୋଡ଼ିଏ ଲେଖାଏଁ ଦେଉଥିବ—ବାକି ବିଷୟ ଛାମୁଙ୍କ ଚିଟାଉ ଲିଖିତମତେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ କରୁଥିବ। ଅଟକ ନ କରିବ। (ସନନ୍ଦ ପରେ ଶିରପା ବାନ୍ଧିବା)

ପୁଷ୍ପ—ପୁଣି ଥରେ ସେହି ପ୍ରେମଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରଚାରକ ଉତ୍କଳର ଅଦ୍ୱିତୀୟ କବିଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି। ଏହିପରି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମାତା ଓ ମାତୃଭାଷାର ପୂଜା ହେଉ। ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀର ବିପଞ୍ଚିରେ ରସମୟୀ ମଧୁର ପ୍ରେମମନ୍ତ୍ରର ଝଙ୍କାର ଉଠି ବିଶ୍ୱକୁ ଚମତ୍କୃତ କରୁ।

ଅଠ—ଆଜିର ଏହି ମିଳନ ଉତ୍ସବକୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦମୟ କରିବାକୁ କବି, ଶୁଣାଅ ଥରେ ତୁମର ସେହି ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ।

ଲଳିତା—(ଲଳିତା, ଅନ୍ଧ, ରତ୍ନମଣି ପ୍ରବେଶ) ମିଳନ ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇନାହିଁ ମହାରାଜ !

କବି—କିଏ ? ଲଳିତା ?

ଲଳିତା—ମୁଁ ଜଣେ ନର୍ତ୍ତକୀ ।

କବି—ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ଲଳିତା !

ଲଳିତା—ଯାହାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିବା ଖୁବ୍ ଦରକାର, ଏହି ଦେଖ ତୁମ ସାମନାରେ ।

କବି—କିଏ, ରତ୍ନମଣି !

ରତ୍ନ—(ପ୍ରଣାମ କଲେ)

ଭିଖାରୀ—ଅନ୍ଧ ହେଲେ ବି ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ମୋର ମା'ର ମୂର୍ତ୍ତି ହସରେ ଭରିଗଲାଣି—ଏମିତି କଣ କଷ୍ଟ ଦିଅନ୍ତି ବାବା ?

ପୂଜା—(ଲଳିତାକୁ ଚାହିଁ) ତୁମେ କିଏ ମା ?

ଲଳିତା—ପରିଚୟହୀନା—ଅଭିଶପ୍ତା ।

କବି—ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗିନୀ ମୋର—ଜୀବନର ସାଥୀ ।

ଲଳିତା—ଅଜାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଅଭିଶାପ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ସମସ୍ତେ ସବୁ ପାଇଛନ୍ତି, ମୁଁ ପାଇଛି କଣ ?

କବି—ଲଳିତା, ଭଉଣୀ !

ଲଳିତା—କବି ଭାଇନା, ଗାଅ ତ ଥରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଚାହିଁ—ମୁଁ ନାଚେ—ଶେଷଥର ପାଇଁ ।

ପୂଜା—ମୁଁ ଜଳନ୍ତର ଓ ଅଠଗଡ଼ଙ୍କଠାରୁ ସବୁ ଶୁଣିଛି । ତୁମେ ଆଜିଠାରୁ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଦେବଦାସୀ ହେଲ । ରାଜଦରବାରରୁ ତୁମର ଖଞ୍ଜାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ । ଗାଅ କବି !

କବି ଗାଇଲେ—

କେହ୍ୱ 'ସର୍ବେ କି, ପ୍ରଭୁପଦେ ନୀଳାଦ୍ରୀ ବେଶସ୍ଥିତ ?
ଯା'ଠାରେ ପୂରନ୍ତି ଦୁଃଖୀଜନ,ଦସ୍ୟୁ ନଖଠାରୁ ଶିଖା ସରିତ ।୦।
କି କହିବା ଅଛି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଅନୁସରଣ ଗୃହୁରୀତ
ବଙ୍କାଭଞ୍ଜନ୍ତି ବକ୍ଷୀପଣ ଅଗରେ ଜଗତ-ବିଜୟ-ଭୂଷିତ ।୧।
ଯାନକୁ ଚଢ଼ି କରିବାରେ କଡ଼ାଇଅଛନ୍ତି ଧ୍ୱଜମଞ୍ଜିସ୍ଥିତ
ଦେଖି ନାଗ ନର ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର ଉପରେ ଧ୍ରୁବନଭସ୍ଥିତ ।୨।
କି କହିବି ତାଙ୍କ ପୀରତି କରିବା କୀର୍ତ୍ତିଚନ୍ଦ୍ର ମାଧୁସ୍ଥିତ
ରଙ୍କବିପ୍ରପାଦ ଧୂଆଇ ଯା ଦେଲେ ରମା କରେ ବନ୍ଦୀରତ ।୩।
କ୍ଷମା ସାଗର ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଜିଲେ କାଳକିଙ୍କରଙ୍କୁ ତରନ୍ତି
ବୋଲେ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଆନ ଉପାୟକୁ ପେଲ ଧରଅ ଗିରଦସ୍ଥିତ ।୪।

ସମାପ୍ତ